

ПЛАН ЗА ИНТЕГРИРАНО РАЗВИТИЕ НА ОБЩИНА КРУШАРИ (2021-2027)

- Февруари 2021 -

СЪДЪРЖАНИЕ

СПИСЪК НА ФИГУРИТЕ.....	5
СПИСЪК НА ТАБЛИЦИТЕ.....	7
СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ	8
1. Въведение	10
1.1. Същност на Плана за интегрирано развитие на община	10
1.1.1. Обхват	10
1.1.2. Цел и задачи.....	10
1.2. Предпоставки за разработване на плана за интегрирано развитие.....	11
1.2.1. Законодателна рамка.....	12
1.2.2. Стратегическа рамка	13
1.3. Отговорностите на институциите и партньорите за разработването и приемането на ПИРО	17
1.4. Структура на плана за интегрирано развитие на община Крушари	19
1.4.1. Териториален обхват и анализ на икономическото, социалното и екологичното състояние, нуждите и потенциалите за развитие на община Крушари	19
1.4.2. Стратегически цели, приоритети и мерки за развитие за периода 2021-2027 г.	20
1.4.3. Описание на комуникационната стратегия, на партньорите и заинтересованите страни и формите на участие в подготовката и изпълнението на ПИРО при спазване на принципите за партньорство и осигуряване на информация и публичност.....	21
1.4.4. Определяне на зони за прилагане на интегриран подход за удовлетворяване на идентифицираните нужди и за подкрепа на потенциалите за развитие и на възможностите за сътрудничество с други общини.....	21
1.4.5. Програма за реализация на ПИРО и описание на интегрирания подход.....	21
1.4.6. Мерки за ограничаване изменението на климата и мерки за адаптиране към климатичните промени и за намаляване на риска от бедствия.....	22
1.4.7. Необходими действия и индикатори за наблюдение и оценка на плана	22
1.5. Методи и принципи, използвани при изготвянето на ПИРО.....	23
1.6. Очаквани резултати	24
2. Териториален обхват и анализ на икономическото, социалното и екологичното състояние, нуждите и потенциалите за развитие на община Крушари	25
2.1. Профил на общината.....	25
2.1.1. Природогеографска характеристика.....	25
2.1.2. Население и икономическа характеристика	27
2.1.3. Историческо развитие и културно наследство	28
2.1.4. Функционална структура, състояние на селищната мрежа и връзки със съседните територии .	35
2.2. състояние на регионалната и местната икономика	39
2.2.1. Общи тенденции на икономическото развитие в страната	39
2.2.2. Общи тенденции на икономическото развитие в Североизточен регион от ниво 2	40
2.2.3. Общи тенденции на икономическото развитие в област Добрич.....	41
2.2.4. Позиция и принос на община Крушари в областната икономика	43
2.2.5. Структура и динамика на общинската икономика.....	45
2.2.6. Развитие на първичен сектор	47
2.2.7. Развитие на сектор „Индустрия“	49
2.2.8. Развитие на сектор „Услуги“	50
2.3. Развитие на социална сфера и човешките ресурси	52
2.3.1. Демографска характеристика и тенденции.....	52
2.3.2. Образователна характеристика	58
2.3.3. Здравеопазване	60

2.3.4. Социални услуги	60
2.3.5. Трудов пазар и безработица	62
2.3.6. Производителност на труда.....	64
2.3.7. Доходи на населението	65
2.4. Инфраструктурно развитие, свързаност и достъпност на територията	66
2.4.1. Транспортна инфраструктура и достъпност	66
2.4.2. Енергийна инфраструктура (електроснабдяване) и ВЕИ	67
2.4.3. Водоснабдителна и канализационна инфраструктура	70
2.5. Екологично състояние и рискове	71
2.5.1. Атмосферен въздух	71
2.5.2. Води	71
2.5.3. Почви и земни недра	73
2.5.4. Радио-екологичен мониторинг и контрол. Шум	74
2.5.5. Защитени зони и защитени територии. Биологично разнообразие	74
2.5.6. Управление на отпадъците	75
2.6. Жилищен сектор.....	76
2.7. Административен капацитет и управление	77
2.7.1. Административна структура и организация на общинска администрация	77
2.7.2. Човешки ресурси.....	78
2.7.3. Политики, програми, проекти и инициативи	79
2.7.4. Състояние на гражданския сектор в общината	80
2.8. Влияние на големи инфраструктурни проекти с регионално и национално значение, предвидени за реализация на територията на общината	81
2.9. Описание на взаимовръзките на анализа с резултатите от проведения хоризонтален социално-икономически анализ на районите на национално ниво	81
3. Връзка на общината със съседните територии, които имат потенциал да влияят върху развитието ѝ	86
4. Синтезен SWOT анализ	91
5. Цели и приоритети за развитие за периода 2021-2027 г.....	93
5.1. Основополагащи принципи при формулирането на стратегическата част	93
5.2. Подход за формулиране на визията.....	94
5.3. Визия за развитие	95
5.4. Стратегически цели.....	95
5.5. Приоритети за развитие.....	97
Приоритет 1: Повишаване на икономическото благосъстояние чрез развитие на традиционни отрасли	97
Приоритет 2: Развитие на достъпни образователни, здравни, социални, културни, младежки и спортни дейности	98
Приоритет 3: Подобряване на селищната и междуселищна свързаност и качеството на средата за живот	98
Приоритет 4: Добро управление съвместно заинтересованите страни и гражданите	98
6. Програма за развитие на туризма в община Крушари.....	100
7. Описание на комуникационната стратегия, на партньорите и заинтересованите страни и формите на участие в подготовката и изпълнението на ПИРО при спазване на принципите за партньорство и осигуряване на информация и публичност.....	102
8. Определяне на приоритетни зони за въздействие.....	103
9. Програма за реализация на ПИРО и описание на интегрирания подход за развитие	106
10. Мерки за ограничаване изменението на климата и мерки за адаптиране към климатичните промени и за намаляване на риска от бедствия.....	108
10.1. Специфика и проблематика на измененията на климата	108

10.2. Факти за изменението на климата в България.....	108
10.3. Общи европейски и национални действия по отношение на климата.....	109
10.4. Законодателна рамка на действията по отношение на климата	110
10.5. Общи хоризонтални мерки, свързани с изменението на климата	111
10.6. Принос на ПИРО за изпълнение на действията по отношение на климата.....	112
11. Необходими действия и индикатори за наблюдение и оценка на ПИРО	113
11.1. Същност на системата за наблюдение и оценка	113
11.2. Участващи структури и форми на комуникация.....	113
11.3. Дейности по наблюдението и оценката на плана.....	114
11.4. Подход за разработването на системата от индикатори.....	114
11.5. Източници на информация	116
11.6. Видове индикатори	116
11.6.1. Индикатори за резултат	117
11.6.2. Индикатори за продукт.....	118
12. Индикативна финансова таблица	121
13. Източници на информация	122
14. ПРИЛОЖЕНИЯ.....	123

СПИСЪК НА ФИГУРИТЕ

Фигура 1.	Разлики в системата от документи за стратегическо планиране след изменението на ЗРР за новия програмен период.....	12
Фигура 2.	Глобални цели за устойчиво развитие на ООН	14
Фигура 3.	Цели за устойчиво развитие	15
Фигура 4.	Община Крушари	25
Фигура 5.	Центрове и оси на урбанистично развитие	38
Фигура 6.	Североизточен регион – БВП в текущи цени – млн. лв.	41
Фигура 7.	Развитие на областна икономика в област Добрич за периода 2014-2018 г.	42
Фигура 8.	Брой на предприятията в област Добрич и община Крушари за периода 2015-2018 г...	43
Фигура 9.	Произведена продукция в област Добрич и община Крушари за периода 2015-2018 г.	44
Фигура 10.	Разходи за придобиване на ДМА в област Добрич и община Крушари за периода 2015-2018 г.	44
Фигура 11.	Брой на предприятия на 1 000 д. на различните административни нива (‰)	45
Фигура 12.	Произведената продукция на 1 000 д. на различните административни нива (‰).....	46
Фигура 13.	РДМА на 1 000 д. на различните административни нива, в хил. лв. (‰)	46
Фигура 14.	Динамика на първичния сектор в периода 2015-2018 г.	48
Фигура 15.	Обработваеми земеделски земи и земеделски стопани в периода 2014-2019 г.....	48
Фигура 16.	Динамика на сектор „Услуги“ в периода 2015-2018 г.	50
Фигура 17.	Население на община Крушари според преброяванията (1934-2011 г.)	52
Фигура 18.	Население на община Крушари за периода 2011-2019 г.	52
Фигура 19.	Изменение на населението в селата на община Крушари, 2019 спрямо 2014 г.	53
Фигура 20.	Раждаемост на 1000 души от населението в община Крушари, област Добрич и България (2011-2019 г.)	53
Фигура 21.	Смъртност на 1000 души от населението в община Крушари, област Добрич и България (2011-2019 г.)	54
Фигура 22.	Естествен прираст на 1000 души от населението община Крушари, област Добрич и България (2011-2019 г.).....	54
Фигура 23.	Заселени на 1000 души от населението в община Крушари, област Добрич и България (2011-2019 г.)	55
Фигура 24.	Изселени на 1000 души от населението в община Крушари, област Добрич и България (2011-2019 г.)	55
Фигура 25.	Брой на населението по пол в община Крушари за периода 2011-2019 г. (%).....	56
Фигура 26.	Възрастова структура на населението в община Крушари за периода 2016-2019 г. (брой)	56
Фигура 27.	Население към 31.12.2019 г. по възрастови групи и пол в община Крушари (брой).....	57
Фигура 28.	Брой на напусналите ученици от I до VIII по учебни години в община Крушари	60
Фигура 29.	Население в под, над и в трудоспособна възраст в община Крушари за периода 2014-2019 г.	63
Фигура 30.	Заети лица по сектори на икономиката за 2018 г. в община Крушари.....	63
Фигура 31.	Коефициент на безработица при населението в трудоспособна възраст в община Крушари и по административни нива за периода 2014-2018 г. (%)	64
Фигура 32.	Произведена продукция на 1 зает по икономически сектори и общо за общината в периода 2015-2018 г. (в хил. лв.).....	65
Фигура 33.	Средна годишна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение в община Крушари и по административни нива за периода 2015-2018 г. (лв.)	65
Фигура 34.	Средна годишна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение и по икономически сектори в община Крушари за периода 2015-2018 г. (лв.).....	66
Фигура 35.	Електропреносна система на България	68

План за интегрирано развитие на община Крушари 2021-2027 г.

Фигура 36.	Загуби на вода по водопроводната мрежа в община Крушари (%)	70
Фигура 37.	Организационна структура на общинската администрация в Крушари	77
Фигура 38.	Структура на стратегическата част на ПИРО Крушари	94
Фигура 39.	Актуална схема на регионалното и пространствено планиране	95
Фигура 40.	Пространствено разположение на проектните терени за жилищни зони Жм1 на територията на община Крушари	104
Фигура 41.	Пространствено разположение на проектния терен за вилен отдих Ов1 на територията на община Крушари	105
Фигура 42.	Разпределение на финансовите ресурси по приоритети (%).....	121
Фигура 43.	Разпределение на финансовите ресурси по източници на финансиране (%)	121

СПИСЪК НА ТАБЛИЦИТЕ

Таблица 1.	Населени места в община Крушари.....	27
Таблица 2.	Място и роля на община Крушари в областта по избрани показатели	28
Таблица 3.	Културно-историческо наследство на община Крушари.....	30
Таблица 4.	Читалища на територията на община Крушари.....	34
Таблица 5.	Спортна инфраструктура община Крушари (вкл. в училищата)	35
Таблица 6.	Баланс на територията на община Крушари според проекта на ОУПО Крушари	35
Таблица 7.	Разпределение на общата територия по населени места в община Крушари.....	36
Таблица 8.	Основни макроикономически показатели на националната икономика за периода 2009-2019 г.	40
Таблица 9.	Динамика и разпределение на предприятия по икономически сектори в община Крушари за периода 2015-2018 г.	47
Таблица 10.	Основни отглеждани земеделски култури в община Крушари за периода 2014-2019 г.	49
Таблица 11.	Брой основни видове отглеждани животни в община Крушари за периода 2014-2019 г.	49
Таблица 12.	Основни икономически показатели на нефинансовите предприятия по икономически дейности (21) в община Крушари за 2018 г.	51
Таблица 13.	Данните за населението на община Крушари по степен на завършено образование към 2011 г.	57
Таблица 14.	Детски градини в община Крушари за учебната 2019/20 г.	58
Таблица 15.	Детски градини, деца, персонал, места и групи в община Крушари (уч. години 2014-2020 г.)	58
Таблица 16.	Училища в община Крушари за учебната 2019/2020 г.	59
Таблица 17.	Паралелки, учители и учаци в община Крушари по класове	59
Таблица 18.	Индикатори в сферата на здравеопазването	60
Таблица 19.	Предоставяни социални услуги и капацитета им в община Крушари, към октомври 2020 г.	61
Таблица 20.	Дължина и състояние на пътната настилка на общинските пътища	67
Таблица 21.	Канализационна мрежа в община Крушари.....	71
Таблица 22.	Генерирани количества отпадъци в община Крушари през 2019 г.	75
Таблица 23.	Генерирани количества отпадъци в община Крушари през 2019 г. по сезони.....	76
Таблица 24.	Структура по вид и предназначение на имотите общинска собственост	76
Таблица 25.	Административен капацитет на община Крушари.....	79
Таблица 26.	Взаимовръзки между заключенията от Анализа на районите и ПИРО.....	82
Таблица 27.	Мерки за ограничаване и адаптация към изменението на климата.....	111

СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ

АГРС	Автоматична газоразпределителна станция
БВП	Брутен вътрешен продукт
БЕЛ	Български език и литература
ВЕИ	Възобновяеми енергийни източници
ВяЕЦ	Вятърно енергийна централа
ВиК	Вода и канализация
ГКПП	Граничен контролно-пропускателен пункт
ГРАО	Гражданска регистрация и административно обслужване
ГТ	Горска територия
ДАПИОФБ	Дирекция „Административно, правно, информационно обслужване, финанси и бюджет“
ДРРХД	Дирекция „Регионално развитие и хуманитарни дейности“
ДБТ	Дирекция бюро по труда
ДВ	Държавен вестник
ДГ	Детска градина
ДЛС	Държавно ловно стопанство
ДМА	Дълготрайни материални активи
ДСП	Домашен социален патронаж
ЕИО	Европейска икономическа общност
ЕС	Европейски съюз
ЕСИФ	Европейски структурни и инвестиционни фондове
ЗЕВИ	Закон за енергията от възобновяеми източници
ЗЗ	Защитена зона
ЗЗТ	Закон за защитените територии
ЗКН	Закон за културното наследство
ЗМ	Защитена местност
ЗОС	Закон за общинската собственост
ЗРР	Закон за регионалното развитие
ЗТ	Закон за туризма
ИАОС	Изпълнителната агенция по околна среда
ИСУН	Информационна система за управление и наблюдение
ИТИ	Интегрирани териториални инвестиции
ИТСР	Интегрирана териториална стратегия за развитие
МИГ	Местна инициативна група
МОН	Министерство на образованието и науката
МРО	Масово разпространени отпадъци
МРРБ	Министерство на регионалното развитие и благоустройството
МТД	Местни данъци и такси
НАМОС	Национална автоматизирана система за мониторинг на околната среда
НВО	Национално външно оценяване
НКПР	Национална концепция за пространствено развитие
НКРПР	Национална концепция за регионално и пространствено развитие
НПДЕВИ	Национален план за действие за енергията от възобновяеми източници
НПО	Неправителствена организация
НПР	Национална програма за развитие
НСИ	Национален статистически институт

План за интегрирано развитие на община Крушари 2021-2027 г.

НСРР	Национална стратегия за регионално развитие
НУБА	Негодни за употреба батерии и акумулатори
НЧ	Народно читалище
ОБ	Общински бюджет
ОД	Областна дирекция
ОДЗ	Областна дирекция „Земеделие“
ООН	Организация на обединените нации
ОПОС	Оперативна програма „Околна среда“
ОПР	Общински план за развитие
ОП РЧР	Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“
ОПУ	Областно пътно управление
ОПФ	Общински поземлен фонд
ОУ	Основно училище
ОУП	Общ устройствен план
ОУПО	Общ устройствен план на общината
ПЗ	Природна забележителност
ПИРО	План за интегрирано развитие на община
ПМДР	Програма за морско дело и рибарство
ПНИЕВИБ	Програмата за насърчаване използването на енергия от възобновяеми източници и биогорива
ППЗРР	Правилник за прилагане на Закона за регионалното развитие
ПРСР	Програма за развитие на селските райони
ПСОВ	Пречиствателна станция за отпадни води
ПЧИ	Преки чуждестранни инвестиции
РБ	Републикански бюджет
РДМА	Разходи за придобиване на дълготрайни материални активи
РИОСВ	Регионална инспекция по околната среда и водите
РУО	Регионално управление на образованието
СЕС	Средства на Европейски съюз
СО	Селищно образувание
СОЗ	Санитарно охранителна зона
ССФ	Селскостопански фонд
СУ	Средно училище
СИР	Североизточен район/регион
ЦОП	Център за обществена подкрепа
ЦУР	Цели за устойчиво развитие
CORINE	Coordination of the information of the environment (Координация на информация за околната среда)
COVID-19	Coronavirus disease 2019 (Заболяване коронавирус 2019)
NUTS	Nomenclature des Unités territoriales statistiques (Номенклатура на териториалните единици за статистически цели)
SWOT	Strengths, weaknesses, opportunities and threats (Силни и слаби страни, възможности и заплахи)
TEN-T	Trans-European Transport Network (Трансевропейска транспортна мрежа)

1. ВЪВЕДЕНИЕ

1.1. СЪЩНОСТ НА ПЛАНА ЗА ИНТЕГРИРАНО РАЗВИТИЕ НА ОБЩИНА

1.1.1. Обхват

В своята същност *Планът за интегрирано развитие на община Крушари (ПИРО) 2021-2027 г.* е основополагащ, стратегически документ и важен инструмент за управлението на общината през следващите седем години. Пространственият обхват на ПИРО включва цялата територия на общината – землищата на село Крушари и всичките 18 села. Определени са зони за прилагане на интегриран подход за удовлетворяване на идентифицираните нужди и за подкрепа на потенциалите за развитие и на възможностите за коопериране със съседни общини. Планът за интегрирано развитие на общината е със средносрочно действие, като времето за неговото изпълнение съвпада със следващия програмен период на ЕС до края на 2027 година.

ПИРО като част от системата от стратегически документи интегрира регионалното и пространственото развитие и служи за определяне на актуалните проблеми, нуждите и потенциалите за развитие на районите, общините и населените места, които се отчитат при разработването на инвестиционни програми и финансови инструменти, включително съфинансирани от фондовете на Европейския съюз. В унисон с тях е и планирането и изпълнението на интегрирани подходи за териториално и градско развитие и на местни инициативи, допринасящи за постигане на националните цели и приоритетите за регионално и местно развитие.

В спецификата на общината се съдържат аргументите за очертаване на нейната визия за развитие до края на програмния период. Тези аргументи произтичат от комплексните анализи на природните дадености, историята и мястото на общината в регионален и национален план от гледна точка на нейното икономическо, социално, екологично, културно и управленско ниво на развитие; наличните потенциали и съществуващите проблеми и предизвикателства. Последователността на проучванията, направените анализи и изводи в процеса на работата по плана са основната предпоставка за формулиране на аргументирана стратегическа част и като краен продукт една конкретна програма за действие.

1.1.2. Цел и задачи

Цел

Основната цел на Плана за интегрирано развитие на община Крушари е да предложи обща рамка и последователност от конкретни действия за устойчиво и интегрирано развитие на местно ниво, обединени в конкретна програма за действие. Планът за интегрирано развитие на община Крушари е оперативен документ, обединяващ целите и начините за тяхното постигане, при задължително съответствие с Интегрираната териториална стратегия за развитие на Североизточен регион от ниво 2 и действащите устройствени планове.

По същество планът се разработва и прилага в общия контекст на актуалната законодателна и стратегическа рамка на регионалното развитие в България и Европа, като изявява местната специфика и предлага аргументирани решения за социалните, икономическите, екологичните, културните и управленските предизвикателства по пътя към устойчивото развитие на общината. Тези решения очертават общата рамка и последователност от конкретни действия за устойчиво и интегрирано развитие на местно ниво.

Задачи

За успешното постигане на основната цел е необходимо да бъдат решени следните задачи:

- комплексно управление на процеса по разработването на ПИРО, включително разпределение на дейностите във времето и на отговорностите между отделните експерти, коректна комуникация с Възложителя и всички заинтересовани страни;
- предварително извеждане на ясна и последователна методология за разработването на ПИРО;
- определяне на структура на ПИРО, отчитаща разпоредбите в системата от документи за стратегическо планиране на регионалното и пространственото развитие, която обхваща Методически указания за разработване и прилагане на:
 - Националната концепция за регионално и пространствено развитие;
 - Интегрираните териториални стратегии за развитие на регионите за планиране от ниво2;
 - Плановете за интегрирано развитие на община.
- информационно обезпечаване, чрез събиране, обработка и синтез на данни от разнообразни и точни източници на информация;
- проучване на основните законодателни и стратегически документи и извеждането на изводи от тях;
- извършване на комплексен анализ на съвременната ситуация в общината;
- извеждане на обобщена оценка за проблемите и потенциалите в общината, заедно със синтезен SWOT анализ;
- приложение на подход за формулиране на изпълними стратегически предложения;
- очертаване на визия за развитие и формулиране на цели, приоритетни области и съпътстващите ги мерки;
- разработване на поредица от инструменти за реализацията на плана;
- успоредни публични дискусии и анкетни проучвания, ориентирани към различни целеви групи и представляващи основно средство за генериране на идеи.

1.2. ПРЕДПОСТАВКИ ЗА РАЗРАБОТВАНЕ НА ПЛАНА ЗА ИНТЕГРИРАНО РАЗВИТИЕ

Планът за интегрирано развитие на община Крушари е със срок на действие 7 години. Той е съобразен с нормативните документи, свързани с местното самоуправление, териториалното устройство, опазването на околната среда, кадастъра и имотния регистър за територията на общината и в съответствие с целите на кохезионната политика на Европейския съюз за периода 2021-2027 г. – **„Европа по-близо до гражданите чрез насърчаване на устойчивото и интегрирано развитие на градските, селските и крайбрежните райони и на местните инициативи“**. В него са определени средносрочните цели и приоритети за устойчиво развитие на общината и връзките ѝ с други общини. Осигурена е пространствена, времева и фактическа координация и интеграция на различни политики и планови ресурси за постигане на дефинираните цели за трайно подобряване на икономическото, социалното и екологичното състояние на общинската територия.

1.2.1. Законодателна рамка

Закон за регионалното развитие

Изготвянето на плановете за интегрирано развитие на общини (ПИРО) е регламентирано в Закона за регионалното развитие с неговата редакция от март 2020 година, както и в правилника за неговото прилагане. В новия програмен период 2021-2027 г. ПИРО обединяват в рамките на един стратегически документ елементите на общинските планове за развитие (ОПР) и интегрираните планове за градско възстановяване и развитие (ИПГВР), които се изготвяха до момента.

Следващата схема представя система от документи за стратегическо планиране на регионалното и пространствено развитие преди и след промяната на Закона за регионалното развитие.

Фигура 1. Разлики в системата от документи за стратегическо планиране след изменението на ЗРР за новия програмен период

Източник: ЗРР; Авторски колектив, ПИРО Крушари 2020 г.®

Съгласно ЗРР плановете за интегрирано развитие на община са част от системата от документи за стратегическо планиране на регионалното и пространственото развитие. Те са в йерархична съподчиненост на документите от по-горните нива – интегрирани териториални стратегии за развитие на регионите за планиране от ниво 2 и актуализираната Национална концепция за регионално и пространствено развитие. Изготвят се с хоризонт от 7 години и очертават средносрочните цели и приоритети за устойчиво развитие на общината в съответствие с Интегрираната териториална стратегия за развитие на региона за планиране от ниво 2 и Общия устройствен план на общината (чл. 13. ЗРР). **Община Крушари има изготвен проект на ОУПО и настоящата разработката на ПИРО отчита предвижданията на Общия устройствен план на общината.**

ПИРО се приема от общинския съвет по предложение на кмета на общината, според чл. 13 от ЗРР.

Закон за туризма

Изменението на Закона за туризма от 2020 г. (ДВ, бр. 17, 2020) изисква в програмата за реализация на плановете за интегрирано развитие на общините да се включва самостоятелен раздел, който съдържа общинската програма за развитие на туризма (чл. 11 от ЗТ). Тя следва да е в съответствие с приоритетите на областната стратегия за развитие на туризма и Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма и стратегиите за развитие на отделни видове туризъм.

Други закони, имащи отношение към разработването и реализацията на ПИРО

При изготвянето на ПИРО са взети предвид и редица закони, които имат пряко влияние върху управлението на територията и нейното финансиране. По-важните от тях са:

- Закон за административно-териториалното устройство на Р България;
- Закон за местното самоуправление и местната администрация;
- Закон за администрацията;
- Закон за достъпа до обществена информация;
- Закон за общинската собственост;
- Закон за общинския дълг;
- Закона за публичните финанси;
- Закон за местни данъци и такси;
- Закон за водите;
- Закон за горите;
- Закон за концесиите.

Освен изброените закони има и други специализирани административни актове, които определят дейността на общините в различни сектори и от които произтичат конкретни права и задължения на общинска администрация. Тук следва да се добавят Международните конвенции, ратифицирани от правителството на Р България, с които е свързана работата в конкретен сектор, например права на човека, културно наследство и др.

1.2.2. Стратегическа рамка

Действащото законодателство задължително изисква осигуряването на съгласуваност на ПИРО с основните стратегически документи на европейско, национално и областно ниво. По-важните от тях са представени в настоящата точка.

Глобални цели на устойчивото развитие (ООН)/ Трансформиране на нашия свят: Дневен ред 2030 за устойчиво развитие

Фигура 2. Глобални цели за устойчиво развитие на ООН

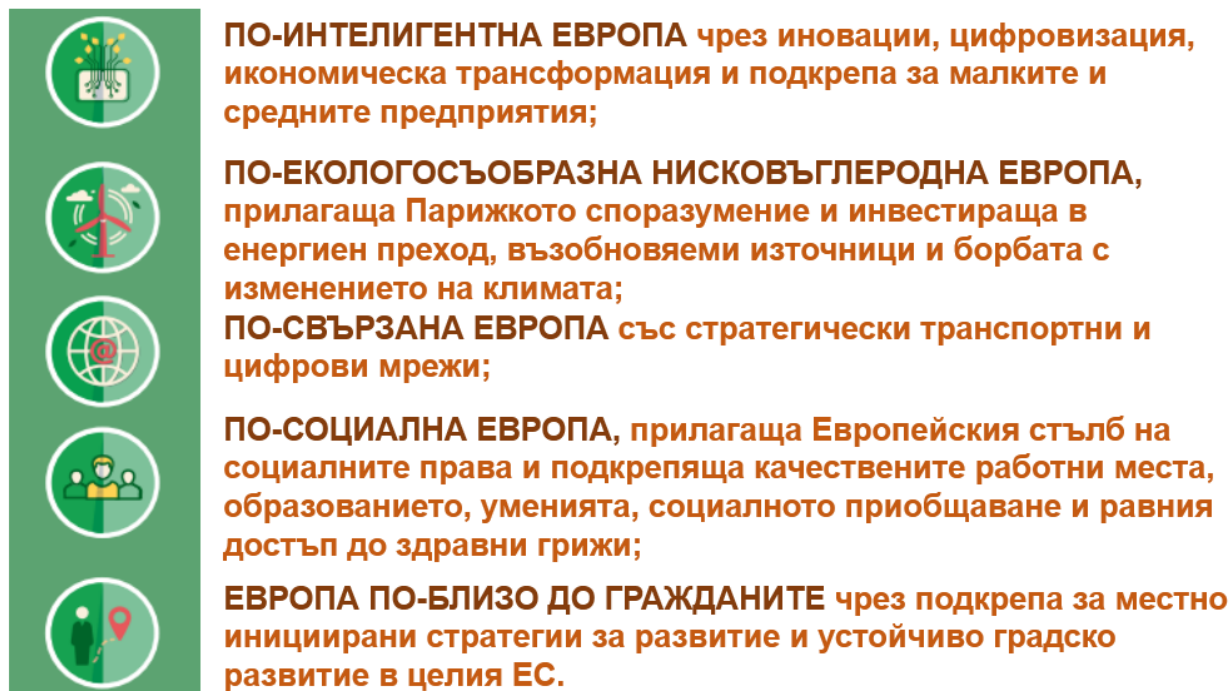
Източник: Програма за устойчиво развитие 2030

Целите са насочени към преодоляване на глобалните предизвикателства, пред които сме изправени. Новите цели предвиждат изкореняването на крайната бедност във всичките ѝ форми, ликвидирането на глада и помощ за устойчивото развитие на селското стопанство, поощряване на здравословния начин на живот и съдействието за благополучието на всички хора, осигуряването на всеобщо и качествено образование, рационална употреба на водните ресурси, всеобщ достъп до екологично чиста енергетика и др. За постигането на целите ще трябва да бъдат изпълнени общо 169 производни задачи в областта на социално-икономическото развитие. Напредъкът по изпълнението на плана ще се обсъжда четири пъти годишно на форум на високо равнище под егидата на Общото събрание.

Документ за размисъл „Към устойчива Европа до 2030 г.“

Този документ замества действащата до сега Стратегия „Европа 2020“, като интерпретира отношението на страните от ЕС към глобалния Дневен ред 2030 за устойчиво развитие. В Европа е направено много - приоритетите за устойчиво развитие са включени в основни хоризонтални програми, както и в секторните политики и инициативи. ЕС е сред водещите сили за приемането на Програмата на ООН относно устойчивото развитие до 2030 г. и нейните цели за устойчиво развитие (ЦУР). Показателите на Съюза и неговите държави членки по отношение на ЦУР са сред най-добрите в света. За да постигнем целите до 2030 г. е необходимо всички страни да съблюдават тези цели в цялостната система на стратегическото и програмно планиране от националното ниво, през регионалните планове до плановите за интегрирано общинско развитие. ПИРО Крушари е структуриран и целенасочен в рамките на документа „Към устойчива Европа до 2030 г.“

Фигура 3. Цели за устойчиво развитие

Източник: Документ за размисъл Към устойчива Европа до 2030 г.; Авторски колектив, ПИРО Крушари 2020®

Програма за развитие: България 2030

Националната програма за развитие „България 2030“ е програмен документ, поставящ рамката и насоките за подготовка на останалите стратегически документи в страната. С тази програма се адаптират приоритетите на документа „Към устойчива Европа до 2030 г.“ към нашата национална специфика в границите на България. Документът определя три стратегически цели: ускорено икономическо развитие, демографски подем и намаляване на неравенствата, за реализирането на които са предвидени целенасочени политики и интервенции, групирани в пет взаимосвързани и интегрирани оси на развитие – Иновативна и интелигентна България; Зелена и устойчива България; Свързана и интегрирана България; Отзивчива и справедлива България; Духовна и жизнена България. За постигането на стратегическите цели са дефинирани 13 национални приоритета, като с решението на правителството са определени водещите ведомства по отделните приоритети.

Националната стратегия за регионално развитие 2012-2022 г.

Въпреки че времето на действие на този документ е ограничено до 2022 г., Националната стратегия за регионално развитие се фокусира върху балансираното, равнопоставено и устойчиво развитие на регионите в България през периода до 2022 г. и очертава начините и средствата за намаляване на неравенствата между отделните региони, области и общини в страната. Стремешът за постигането на баланс продължава общата Кохезионна политика на ЕС на национално ниво. НСРР е интегрирана стратегия за развитие, осигуряваща координация между управлението на различните сектори и условия за реализация на НПР БГ 2030.

Фокусът на стратегията е постигането на полицентрично, балансирано и устойчиво развитие на регионите в България. От друга страна тя осигурява координация между отделните секторни политики и стратегически документи на национално ниво и подпомага тяхното синхронизиране на по-ниските нива на планиране (NUTS 1, NUTS 2 и NUTS 3).

Целите и приоритетите на НСРР подчертават значението на малкия и среден бизнес, формирането на устойчиви туристически дейности и подобряването на социалната и техническата инфраструктура при съхраняване на природното и културно наследство.

Актуализирана национална концепция за регионално и пространствено развитие 2013-2025

Устройството и управлението на националната територия до 2025 година се регламентира от Национална концепция за пространствено развитие, която е актуализирана през 2019 г. и с нея се полагат основите за Оперативна програма за развитие на регионите 2021-2027 г. Концепцията съдържа средносрочни и дългосрочни насоки за устройственото планиране и опазването на териториалните ресурси. Тя осигурява и подходяща основа за териториална насоченост и израз на секторните политики и стратегии, като се подчертава, че желаният модел за умерен полицентризм (поддържане на мрежа от равномерно разпръснати градове, които са предпоставка за по-балансирано развитие и съживяване на селските и периферните райони) все още е на дневен ред.

Актуализираният документ има няколко много важни нови елемента: отразени са новите насоки в европейската кохезионна политика и политиката за пространствено развитие; стратегическата ѝ част интегрира в още по-силна степен регионалното планиране с пространственото такова; и идентифицира конкретни територии със специфични характеристики, потребности и потенциали.

В Източна България, като основни полюси на растеж и като балансори на столицата ще се развиват двата големи града от 2-ро ниво – Варна и Бургас. Тези градове са източни „портали“ за Европейския съюз и ще се развиват като важни транспортни и търговски центрове в европейската мрежа от градове. Като центрове от 3-то ниво се проявяват областните градове Шумен, Добрич, Търговище, Сливен и Ямбол, които покриват сравнително равномерно територията в дълбокия хинтерланд на крайбрежието.

Интегрирана териториална стратегия за развитие на Североизточен регион за периода 2021-2027 (ИТСР)

Интегрираната териториална стратегия за развитие на Североизточен регион за планиране от ниво 2 е средносрочен стратегически планов документ, който определя политическата, икономическата, пространствената и тематичната рамка на развитието на региона в годините на новия програмен период 2021–2027 г.

Тя е разработена в съответствие с Националната концепция за регионално и пространствено развитие за периода 2013-2025 г. (Актуализация 2019 г.) и отчита и отчита предвижданията на регионално ниво на секторните стратегии в областта на икономическото развитие, здравеопазването, образованието, науката, социалните услуги, транспорта, водния сектор, енергетиката, широколентовите комуникации, туризма и околната среда.

Предложените целенасочени действия са фокусирани върху икономическо развитие, здравеопазване, образование, наука, социални услуги, транспорт, воден сектор, енергетиката, широколентови комуникации, туризъм и околна среда. ИТСР на Североизточен регион задава рамка за интегрирано пространствено развитие при отчитане на местния териториален потенциал и принципите за балансирано устойчиво развитие и отразява съвременните тенденции в регионалната политика на ЕС.

В ИТСР на Североизточен регион са заложили следните стратегически приоритети:

- **Стратегически приоритет 1: Повишаване на динамичността на региона в глобален мащаб**
- **Стратегически приоритет 2: Постигане на равен достъп до качествено образование, здравеопазване и социални услуги. Социално включване.**
- **Стратегически приоритет 3: Териториално развитие и сближаване**

Стратегически приоритет 1 цели повишаването на растежа и реализирането на ускорени резултати в процеса на икономическо сближаване със средното за ЕС. Изпълнението на тази цел ще се сблъска с нови предизвикателства, породени от настоящата криза във връзка с Ковид-19 и нейните социално-икономически последици.

Стратегически приоритет 2 е насочен към подобряване на човешкия капитал и повишаване привлекателността за обитаване в отделните части на СИР.

Стратегически приоритет 3 цели преодоляване на значителните териториални диспропорции в региона и ще се постига чрез подобряване на транспортната и комуникационна свързаност и чрез стимулиране развитието на градовете-центрове от различните йерархични равнища. Регионалното развитие трябва да бъде съчетано със съблюдаване на принципа на устойчиво развитие и намаляване на консумацията на енергия и суровини, развитие на „зелена“ и „синя“ икономика и осъществяване на преход към ниско-въглеродна икономика.

1.3. ОТГОВОРНОСТИТЕ НА ИНСТИТУЦИИТЕ И ПАРТНЬОРИТЕ ЗА РАЗРАБОТВАНЕТО И ПРИЕМАНЕТО НА ПИРО

Общи изисквания към подготовката, съгласуването и приемането на ПИРО

Съгласно ЗРР и Правилника за неговото прилагане няколко са основните фигури в процеса на подготовка, съгласуване и приемане на ПИРО – кметът на общината, общински съвет, заинтересованите органи и организации, с икономическите и социалните партньори, както и с физически лица и представители на юридически лица, имащи отношение към развитието на общината.

Функцията на организатор при изготвянето и съгласуването на ПИРО има кметът на общината, който осъществява координация и контрол по процесите. Съгласно Методическите указания с негова заповед се сформира работна група по подготовка, изготвяне и одобрение на ПИРО. В нея следва да са представени възможно най-много представители на заинтересованите страни в общината. Останалите заинтересовани лица трябва да имат постоянен достъп до информация за процеса и възможност за даване на становища и предложения при изготвянето на ПИРО, а в последствие и при неговата реализация.

Със заповед на кмета изготвянето на ПИРО се възлага на външен изпълнител (при спазване изискванията на ЗОП) или се разработва със собствен капацитет. Кметът е този, който, чрез заповед, организира и публично обсъждане на проекта на ПИРО и на ЕО по реда на чл. 20 от Наредбата за условията и реда за извършване на екологична оценка на планове и програми в случаите, в които такава оценка е била изискана.

Общинският съвет е органът, който приема ПИРО на общината и контролира осигуряването на съответствие на общия устройствен план с плана за интегрирано развитие.

Заинтересованите лица имат право да дават аргументирани предложения при изготвянето на ПИРО и да получават информация при поискването ѝ.

Одобреният план за интегрирано развитие на община се представя от кмета на общината пред съответния областен съвет за развитие в срок до три месеца от неговото приемане от съответния общински съвет. ПИРО и решението на общинския съвет за неговото приемане се публикуват на страницата на общината в интернет, както и на портала за обществени консултации на Министерския съвет.

Изменение и актуализация на ПИРО

Изменение и актуализация на плана се допуска при условията, посочени в ППЗРР, в т.ч.:

- при съществени промени на икономическите и социалните условия в общината;
- в резултат на промени в свързаното национално законодателство или в законодателството на ЕС;
- при съществени промени в секторни стратегии и програми, влияещи върху изпълнението на плана;
- **при приемане или изменение на бюджета на общината и утвърждаване на индикативните разчети за средствата от Европейския съюз се актуализира и програмата за реализиране на плана.**

Същевременно, актуализация на програмата за реализация на плана може да бъде извършвана периодично въз основа на изводите и препоръките в годишните доклади за наблюдение с цел осигуряване на ефективност и ефикасност при изпълнението му и постигане на целите и приоритетите за развитие. Периодичната актуализация на програмата за реализация и приложенията към нея се извършва с цел включване на нови мерки, дейности, проекти или източници на финансиране. Така например, в случай на възникнала възможност за включването на допълнителни ресурси – средства от оперативните програми за периода 2021-2027 г. или от други национални или донорски проекти и програми, при актуализацията на програмата за реализация могат да бъдат идентифицирани допълнителни проектни идеи, които да бъдат финансирани с допълнителните ресурси. Допълнителни мерки, дейности и проекти/проектни идеи се включват в програмата или приложенията към нея само чрез обосновка на приноса им към постигането на целите и приоритетите на плана при спазване на принципа на интегриран подход.

Изготвеният актуализиран ПИРО се приема при условията и по реда за изработване и приемане на плана.

Наблюдение и оценка на ПИРО

Наблюдението на плана се осъществява в съответствие с разпоредбите на ППЗРР. Кметът на общината организира наблюдението на изпълнението на ПИРО чрез разработване на годишен доклад за всяка година от действието на плана. Съгласно изискванията на ЗРР, за изпълнението на всеки ПИРО се извършва междинна (в средата на периода на действие) и последваща (не по-късно от една година след изтичането на периода на неговото действие) оценки. Последващата оценка включва:

1. оценка на степента на постигане целите и устойчивостта на резултатите;
2. оценка на общото въздействие;
3. оценка на ефективността и ефикасността на използваните ресурси;
4. изводи и препоръки относно провеждането на политиката за регионално и местно развитие.

1.4. СТРУКТУРА НА ПЛАНА ЗА ИНТЕГРИРАНО РАЗВИТИЕ НА ОБЩИНА КРУШАРИ

Структурата на плана за интегрирано развитие на община Крушари е изцяло съобразена с разпоредбите на чл. 13 от ЗРР и методическите указания за разработване и прилагане на ПИРО 2021-2027 г., публикувани от МРРБ. Тя е изцяло в синхрон с най-добрите практики на стратегическото планиране на териториите.

Структурата на плана следва използвания методически подход при изготвянето му. Документът започва с представянето на резултатите от проведените социално-икономически и пространствени **анализи** на територията, които представят ситуацията в общината и очертават тенденциите в развитието ѝ до 2027 г. След това продължава с **оценка** и **изводи** от аналитичната част. На тяхна база е формулирана **визия** и са отправени **стратегически предложения** (цели и приоритети за развитие на общината). Накрая са разписани основните **инструменти** за успешната реализация, вкл. наблюдението и оценката на плана. Неразделна част от документа са съпътстващите го **приложения**, изготвени в процеса на неговото разработване.

Избраният подход обуславя основните точки (съдържание на плана), които са както следва:

- Териториален обхват и анализ на икономическото, социалното и екологичното състояние, нуждите и потенциалите за развитие на община Крушари;
- Описание на взаимовръзките на анализа с резултатите от проведения хоризонтален социално-икономически анализ на районите на национално ниво;
- Връзка на общината със съседните територии, които имат потенциал да влияят върху развитието ѝ;
- Синтезен SWOT анализ;
- Цели и приоритети за развитие за периода 2021-2027 г.;
- Описание на комуникационната стратегия, на партньорите и заинтересованите страни и формите на участие в подготовката и изпълнението на ПИРО при спазване на принципите за партньорство и осигуряване на информация и публичност;
- Определяне на приоритетни зони за въздействие;
- Програма за реализация на ПИРО и описание на интегрирания подход за развитие;
- Мерки за ограничаване изменението на климата и мерки за адаптиране към климатичните промени и за намаляване на риска от бедствия;
- Необходими действия и индикатори за наблюдение и оценка на ПИРО;
- Индикативна финансова таблица;
- Приложения.

1.4.1. Териториален обхват и анализ на икономическото, социалното и екологичното състояние, нуждите и потенциалите за развитие на община Крушари

Анализът на икономическото, социалното и екологичното състояние, на нуждите и потенциалите за развитие е изготвен за територията на цялата община. Подробното описание на отделните аспекти от общинското развитие завършва с обобщени изводи, комбинация от проблеми и потенциали. Идентифицираните проблеми и потенциали са основа за извеждането на синтезен SWOT анализ, чиято цел е да открие най-важните моменти в историческото и

съвременното развитие на общината. Обобщени са положителните и отрицателните характеристики в рамките на община Крушари и прилежащия ѝ пространствен контекст – тенденциите на регионално, национално и европейско ниво. Съдържанието на SWOT анализа насочва към необходимите мерки за подчертаване на силните и преодоляване на слабите страни.

Анализът поставя акцент върху географската, историческата и културната характеристика, проследени са закономерностите във функционално-пространственото развитие, социалното, икономическото и екологичното състояние в границите на община Крушари. Подробно проучена е транспортната система, количествените и качествените измерения на електроснабдителната, водоснабдителната и канализационната системи. Административният капацитет на общината е представен като единство на възможности и ограничения за приложение на политики и изпълнение на проекти при взаимодействие между община Крушари, неправителствения сектор и бизнеса.

Аналитичната част включва още описание на взаимовръзките с резултатите проведения хоризонтален социално-икономически анализ на районите на национално ниво. В табличен вид са открити взаимовръзките между двата анализа – на местно и на регионално ниво, позволяващи бързото им сравнение и показващи доколко община Крушари се развива с темпото на региона.

На последно място, но не по важност, е представена връзката на община Крушари със съседните територии, които имат потенциал да оказват влияние върху местното развитие. Акцент в тази част са възможните общи проекти, които имат надобщинско ниво.

Изброените аспекти покриват разнообразието на общинското развитие и напълно съответстват на Методическите указания за разработване и прилагане на Планове за интегрирано развитие на община (ПИРО) за периода 2021-2027 г.

Разработването на анализа се базира на официална статистическа информация, становища от институции и стратегически документи в общината и региона, заедно с изводите от проведените публични дискусии и целеви анкети.

1.4.2. Стратегически цели, приоритети и мерки за развитие за периода 2021-2027 г.

Стратегическите предложения обхващат очертаването на визия за развитие до края на плановия период, формулирането на цели, приоритетни области и включените в областите мерки. Основно предизвикателство е формулирането на аргументирани, изпълними и съответстващи на местните ресурси и специфика предложения. Използването на интегриран подход за планиране на регионалното и пространственото развитие изисква целите и приоритетите да бъдат съгласувани и да предвиждат взаимодействието с факторите, условията и потенциала за специфичното развитие на общината, мрежата от населени места и отделните сектори (индустрия, транспорт, екологична инфраструктура, туризъм, аграрни дейности и др.), залегнали в устройствените планове за развитие на територията. Към подхода се присъединяват и проследените обществени потребности и препоръки, заедно с насоките на стратегическите документи от по-високо ниво. Разгледаните аспекти са използвани за синтезирането на ключови теми. По този начин се постига синергичен ефект между резултатите на отделните приоритетни области, като за осъществяването на дадена цел допринасят повече от един приоритет.

1.4.3. Описание на комуникационната стратегия, на партньорите и заинтересованите страни и формите на участие в подготовката и изпълнението на ПИРО при спазване на принципите за партньорство и осигуряване на информация и публичност

Важно е при разработването на ПИРО е да се осигури прилагането на принципа за партньорство и сътрудничество.

В тази част от ПИРО се описва цялостния процес по разработването му – от определянето на заинтересованите страни и ангажирането им до създаването на активна комуникационна среда, в която да се обменят идеи и опит между хората.

Приложиха се и се предвиждат подходящите средства за споделяне на информация, представяне на ПИРО и съвместно действие между община Крушари, кметовете на населените места, културните институции, неправителствения сектор, представителите на бизнеса и експертния екип. Положителните контакти и комуникация, формирани по време на разработването на плана, следва да бъдат съхранени и продължени през следващите седем години.

1.4.4. Определяне на зони за прилагане на интегриран подход за удовлетворяване на идентифицираните нужди и за подкрепа на потенциалите за развитие и на възможностите за сътрудничество с други общини

На база на анализа на силните и слабите страни на общинската територия, както и на потенциалите за развитие са определени приоритетни зони за въздействие на територията на общината, в които основно ще бъде съсредоточено изпълнението на мерките, предвидени в програмата за реализация на плана. Това са пространствено обособени територии с определена характеристика и състояние на физическата среда, социална структура на населението и характер и структура на основните фондове. Те са определени на базата на общи характеристики на определена територия или общи проблеми и потенциали за развитие. Целта на определянето на приоритетни зони за въздействие е постигане на максимален ефект с ограничените ресурси.

1.4.5. Програма за реализация на ПИРО и описание на интегрирания подход

Програмата за реализация на ПИРО има за задача на основата на целите и приоритетите за развитие на общината, залегнали в плана, да осигури вътрешната и външната съгласуваност на факторите на развитието и ресурсите за реализация на плана, като оптимизира възможностите за финансиране, институционална подкрепа и техническа помощ за изпълнение на плана. Програмата за реализация е финалният елемент от структурата на ПИРО и представлява конкретния начин за осъществяване на неговите стратегически предложения. Програмата илюстрира прехода между приоритетните области, съответстващите им мерки и проектите от съдържанието на плана. Централно място заема списъкът с проекти, където са изброени, описани и обосновани отделните обекти и връзките между тях. Извършена е оценка на ориентировъчната им финансова стойност, избрана е управленска структура и са посочени заинтересованите партньори в реализацията на всеки проект. Включена е възможността за актуализация на Програмата за реализация, като част от цялата система за наблюдение, оценка и актуализация на плана. Основни компоненти на програмата за реализация са:

Описание на прилагания интегриран подход и предвидените мерки и дейности за реализация на плана – по какъв начин са комбинирани отделните елементи на секторните политики на местно ниво, така че да доведат до постигане на целите, определени в стратегическата част;

Индикативната финансова таблица, която представлява общата финансова оценка на необходимите ресурси за реализация на най-значимите общински проекти. Прогнозираният общ финансов ресурс е разпределен между отделните приоритетни области от стратегията на плана и поетите ангажименти по неговото изпълнение от страна на всички партньори в местното развитие при водещата роля на органите на местното самоуправление, подпомагани от общинската администрация.

Адекватното планиране на финансовата таблица е предпоставка за успешно и ефикасно управление на финансовите ресурси на общината. За тази цел бъдещите финансови средства са реалистично предвидени на основата на потенциала на община Крушари да привлича и управлява средства от Оперативните програми.

1.4.6. Мерки за ограничаване изменението на климата и мерки за адаптиране към климатичните промени и за намаляване на риска от бедствия

Климатичните фактори – глобалното затопляне, природните бедствия, както и рисковите територии, заемат важно място в разработваните концепции и стратегии за пространствено планиране на държавите в ЕС, върху управлението на водите, земята и природните ценности. Адаптирането на подходите в планирането на регионалното и пространствено развитие към глобалното затопляне на климата ще осигури запазването на екологичния комфорт в урбанизираните територии и намаляването на рисковете от природни бедствия. В тази част от ПИРО Крушари е описана връзката между идентифицираните в анализите рискове и проблеми, формулираните цели и приоритети в стратегическата част на документа и посочените в програмата за реализация мерки за ограничаване на изменението на климата и за адаптация към вече настъпилите промени. Изпълнението на тези мерки е ресурсно обезпечено и обвързано със система от индикатори, позволяващи оценка на напредъка за периода на действие на плана, както и при извършване на междинна оценка или актуализация.

1.4.7. Необходими действия и индикатори за наблюдение и оценка на плана

Индикаторите за наблюдение и оценка са дефинирани съобразно смисъла и съдържанието на стратегическите цели и приоритетните области на стратегията. Системата от индикатори обединява два основни компонента – индикатори за резултат, проследяващи степента на изпълнение на целите, както и индикатори за продукт, измерващи ефектите от изпълнението на мерките в рамките на приоритетните области. Двата вида индикатори са въведени в следствие на предписанията от „Методическите указания за разработване и прилагане на Планове за интегрирано развитие на община (ПИРО) за периода 2021-2027 г.“.

Индикаторите са избрани в синхрон с наличната и регулярно поддържана информационна основа в България и наличните данни в община Крушари. Така могат да бъдат посочени техни начални, междинни и целеви стойности. Инструментът ще бъде основно средство за изготвяне на годишните доклади за изпълнението на ПИРО, междинната и последващата оценка на плана.

По отношение на наблюдението и оценката на изпълнението на плана е разработена система за наблюдение, оценка и актуализация, обвързваща функциите на участващите звена и времеви график за действие. Подробно описани са отговорностите и компетенциите на отделните звена, посочена е логическата и времева обвързаност между отделните функции. Идентифицирани са ключови събития от процеса за наблюдение, оценка и актуализация на плана и конкретното участие и принос на въвлеченото звено. Ключовите събития са точно разположени във времето, за да се въведе управляема система от последователни и конкретно разписани стъпки. Посочен е начинът за интегрирането на индикаторите в отделните стъпки на наблюдението и оценката. Отбелязан е подходящият момент за изготвяне на междинна и последваща оценка, както и на актуализация на ПИРО, когато това е необходимо.

1.5. МЕТОДИ И ПРИНЦИПИ, ИЗПОЛЗВАНИ ПРИ ИЗГОТВЯНЕТО НА ПИРО

Приложеният методически подход и следваните принципи при разработването на плана са в пълно съответствие с нормативните изисквания, целите и приоритетите на социално-икономическото и пространственото развитие на общината, като интегрална част от района. Планът е съобразен със специфичните изисквания за прилагане на нормативните документи, регламентиращи дейностите на местното самоуправление, териториалното устройство и опазването на околната среда. В рамките на разработването на ПИРО са приложени доказани теоретични постановки и методологически подходи за стратегическо планиране на устойчивото общинско развитие. Внимателно е подходено към инструментите за реализация на плана, изградени на основата на прилаганите европейски подходи, но и на реалните опит и умения за управление на проекти в българските общини, включително структурите на местното самоуправление, неправителствения и частния сектор. Подобен начин осигурява внедряването на съвременни идеи, но и способност за тяхната изпълнимост.

Принципи:

Структурираност. Общинският план за интегрирано развитие е съвкупност на смислово, функционално и хронологично свързани елементи. Използван е утвърдения метод за последователно надграждане на първоначален анализ, синтезирани оценки, обоснована стратегия и оперативни инструменти за реализация.

Интегрираност. Изследванията и изводите на ПИРО касаят разнообразните социални, икономически, екологични, културни и управленски проявления на местното развитие.

Точност. Приложените анализи се основават преобладаващо на официална статистическа информация. Използвани са данните от текущата статистика на НСИ, както и други официални източници – ДБТ, ОДЗ, ОПУ и оператори на комунални услуги и др. Същият принцип е използван и при дефинирането на системата от индикатори, с оглед на нейната реална приложимост и резултатност.

Публичност. Активният контакт и обмен на идеи със заинтересованите страни е ръководен принцип във всички дейности от обхвата на ПИРО. Съвместно са проследени характеристиките на общината, идентифицирани са проблемите и потенциалите, формулирани са стратегическите предложения и са положени основите за сътрудничество с оглед на реализацията на ПИРО.

1.6. ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ

Очакваният резултат от ПИРО Крушари е изградена програма за развитие на общината чрез използван интегриран подход за планиране на регионалното и пространственото развитие, отразяващи взаимодействието с факторите, условията и потенциала за специфичното развитие на общината, мрежата от населени места и отделните сектори - индустрия, транспорт, екологична инфраструктура, туризъм, аграрни дейности и др.

2. ТЕРИТОРИАЛЕН ОБХВАТ И АНАЛИЗ НА ИКОНОМИЧЕСКОТО, СОЦИАЛНОТО И ЕКОЛОГИЧНОТО СЪСТОЯНИЕ, НУЖДИТЕ И ПОТЕНЦИАЛИТЕ ЗА РАЗВИТИЕ НА ОБЩИНА КРУШАРИ

2.1. ПРОФИЛ НА ОБЩИНАТА

2.1.1. Природогеографска характеристика

Географско местоположение и достъпност

Община Крушари се намира в Североизточна България (в Североизточен регион за планиране), Област Добрич. Общинският център – с. Крушари е разположен на около 32 км от областния център – гр. Добрич.

Общината е разположена в северозападната част на област Добрич. С площта си от 417,72 км² заема 6-то място сред 8-те общини на областта, което съставлява 8,84% от територията на област Добрич. Община Крушари граничи със следните общини:

- на изток – община Генерал Тошево;
- на юг – община Добрич-селска;
- на югозапад – община Тервел;
- на северозапад община Кайнарджа (област Силистра);
- на север – Република Румъния.

Фигура 4. Община Крушари

Източник: <https://bg.wikipedia.org>

Релеф и полезни изкопаеми

Община Крушари е разположена в източната част на Дунавската равнина и се характеризира с ниско хълмист релеф, леко наклонен на север и изток, поради което преобладават северните, североизточните, северозападните и източни изложения. Теренът е с надморска височина 50-300 м, като в по-голямата си част е равнинен с надморска височина около 200 м.

На територията на община Крушари не са открити полезни изкопаеми, освен карьерни материали в незначителни количества в с. Телериг.

Климат

Община Крушари попада в умереноконтиненталната климатична област. Основно влияние оказват трансформираният океански въздушни маси, нахлуващи предимно от северозапад и запад, континентални въздушни маси на умерените ширини, нахлуващи предимно от североизток, както и формирани над самия Балкански полуостров. Известно влияние при формирането на местния климат оказва и близко разположения Черноморски басейн. Откритостта на Дунавската равнина на север позволява безпрепятствено нахлуване на студените континентални въздушни маси, поради което зимата е доста студена, пролетните мразове са често явление, лятото е сравнително топло. Средната годишна температура е около 11°C, юлският максимум е около 36°C, а януарският минимум е -25°C. Годишната сума на валежите се движи от 480-550 мм, т.е. районът е един от най-сухите в страната. Средният брой на дните със снежна покривка е 83. Годишната продължителност на слънчевото греене е над 2200 часа. Снежната покривка е неустойчива, образува се през първото десетдневие на декември и рядко се задържа дълго. Средногодишният размер на валежите е 300 мм. Периодичните засушавания са често явление.

Води

Община Крушари е бедна на повърхностни водни ресурси. Липсват повърхностно течащи води, характерен е непостоянен речен режим. При силни дъждове и при топене на снеговете по суходолията се събират течащи води в деретата, които по-късно пресъхват. При големи дъждове водите прииждат с голяма сила и унищожават всичко по леглата си.

Подпочвените води се намират най-малко на 25 м дълбочина. За питейни нужди експлоатацията им става посредством сондажи на дълбочина 500-1000 м.

На територията на община Крушари са изградени два микроязовира, захранвани от естествени водоизточници, като сумарната водна площ на двата язовира е 325 дка. Единият от тях е на границата с община Тервел и се захранва от река Добричка. Вторият язовир се намира край с. Абрит в местността Залдапа.

В общината има голям брой естествени водоизточници. В селата Александрия, Северци, Коритен, Телериг, Ефрейтор Бакалово, Габер, Капитан Димитрово, Абрит, Полковник Дяково действат десетки естествени чешми. За качеството на водата им не са правени задълбочени изследвания. За част от тях има изготвени лабораторни проби, които показват негодността на водата за пиене, но завишените стойности на откритите нитрати не възпират хората от общината да ги ползват за поливане, битови нужди и др.

Край язовира в с. Абрит е каптиран извор за трапезна вода.

Почви

Почвите, преобладаващи на територията на община Крушари, са основно черноземи - карбонатни, типични и излужени.

Растителност и животински свят

На територията на община Крушари се намира каньонът на Суха река, който е съхранил дива природа и голямо разнообразие от видове, много от които редки и застрашени от изчезване. Значителна част от богатството на флората в местността „Суха река“ е включена в Червената книга на България. В горите се срещат находища на лечебни растения - описани са повече от 120 вида билки. В българския участък на Суха река се срещат 132 вида птици. 98 от тях гнездят тук, а други са прелетни. 32 вида пернати са с неблагоприятен природозащитен статус в България и Европа. Сравнително голямо е разпространението на грабливите птици. Пещерите и подземните образувания са дали убежище на значителен брой прилепи. Тук са намерени единични екземпляри подковонос, малък подковонос и трицветен нощник, които са в списъка на световно застрашените видове.

2.1.2. Население и икономическа характеристика

Население

Динамиката на населението на община Крушари не се отличава от тази на национално ниво. След 1946 година се наблюдава устойчиво намаляване на населението. Според последните официални данни на Националния статистически институт (НСИ) за 2019 г. на територията на общината живеят 3 797 души. Сравнявайки данните от последните две преброявания в България – през 2001 и 2011 г. – се отчита спад с 16,5% (в сравнение с 2011 г.) и спад с 35,9% (в сравнение с 2001 г.) на населението, живеещо в общината.

Естественят прираст е със стойности, които са по-неблагоприятни от тези на областно и национално ниво. През 2019 г. стойността е -14‰, спрямо -9‰ за област Добрич и -6,7‰ за България.

Селища

Община Крушари се състои от 19 села. Около 30% от населението живее в общинския център.

Таблица 1. Населени места в община Крушари

Абрит	Ефрейтор Бакалово	Коритен	Поручик Кърджиево
Александрия	Загорци	Крушари	Северняк
Бистрец	Земенци	Лозенец	Северци
Габер	Зимница	Огняново	Телериг
Добрин	Капитан Димитрово	Полковник Дяково	

Икономическа характеристика

Основната движеща сила на икономиката в община Крушари са селското и горското стопанство. Общината разполага с благоприятно географско разположение, което е предпоставка за успешно развитие на аграрния сектор.

Място и роля на община Крушари в областта

Приносът на община Крушари към областната икономика е много малък – 1,8% от цялата продукция, а населението е само 2,2%. Положителна черта е, че произведената продукция в общината постепенно нараства.

Таблица 2. Място и роля на община Крушари в областта по избрани показатели

Показател	За общината	Дял от областта (%)	Общо за областта
Територия (км ²)	417,458	8,84	4 720
Население (2019 г., НСИ)	3 797	2,2	171 809
Гъстота на населението (д./км ²)	9,10	-	36,40
Коефициент на безработица, 2018 (%)	14,1	-	8,6
Произведена продукция, 2018 (хил. лв.)	45 694	1,8	2 564 060

Източник: НСИ, Община Крушари

2.1.3. Историческо развитие и културно наследство

Крушари и околните села, оформящи южната половина от община Крушари, са привличали хората още от дълбока древност. Археологическите материали свидетелстват, че това място е обитавано от човека от най-стари времена. По-късно то е заселено от дошлите от източните степи номади, с които се свързват археологическите култури на ранния и късния бронз. Следи от присъствието на тези войнствени племена са находките от медни и бронзови ками и кинжали, а по-късно и остриетата от копия, брадви и ножове, намирани случайно в района на Крушари и околните села. Особено интензивен става животът през ранно желязната епоха, за което съдим по многобройните селища, могили, некрополи, крепости и укрепления. След опустошителните походи на дако-гетския владетел Буребиста, този район отново е заселен и процъфтяващ през времето на Римската империя, като за това свидетелстват многобройните поселения.

Започналото през IV в. Велико преселение на народите постепенно разрушава огромната Римска империя, нейната административна система, пътища и поселищна структура, като при това животът в нея не прекъсва изцяло, а замира постепенно, изнасяйки се от удобните полета, към трудно достъпни, укрепени места. За това свидетелстват и останките на Залдапа. През късната античност в ролята на защитник на крепостите и укрепленията все по-често са наемани на служба или направо заселвани т. нар. федерати от германски, сарматски или хунски племена. Вероятно в резултат на тяхното присъствие е останал и непроученият напълно засега некропол при близкото село Александрия. През VII в. много от селищата са унищожени от походите на авари и славяни. След техните опустошителни набези, съпроводени с масово отвлечане на население на север от Дунава, животът по този край замира чак до пристигането на прабългарските племена.

С периода на най-голямото могъщество на Първото българско царство през края на IX и X в. районът изживява нов разцвет, който приключва в средата на X в. с руското и византийското нашествие през 969-971 г. България успява да освободи тези земи през 976 г., но те отново са покорени през 1001 г. Само четвърт век по-късно започват разрушителните печенежки нашествия, които почти напълно обезлюдяват областта. С възстановяването на Българското царство през 1185 г. тези земи отново са свободни, но с кризата на българската държавност от средата на XIII в. и започналите татарски нашествия българите в областта са изправени отново пред изпитания. С падането на България под османско владичество животът тук замира почти напълно. Едно от последните значими събития, оставили археологически паметници в района на Коритен и селата около него, е походът на полско-унгарският крал Владислав III Ягело към Константинопол. В паметната битка при Варна през 1444 г. войската на християнската

коалиция е разбита от султан Мурад II. При последвалото отстъпление по канлъйолу (кървавия път) голяма част от рицарите намират убежище край запустелите руини на крепостите в района. Точно там са дадени и последните им битки срещу турците, като всички те са загубени до една.

Първите заселници-българи в Крушари (тогава Армутлии – от турската дума армут – круша) са братята Бойчо и Стоил Стоянови. Те идват от село Ковчаз, Тракия, около 1810-1812г., и са рупци. След тях се заселват родове от Новозагорско, от Великотърновско – Вълко-йордановите, от Старозагорско – Шупналовите и Караивановите, от с. Червенци (Вълчидолско) и др. През следващите години от Крушари се изселват в Бесарабия около 10-15 български семейства. След няколко години те отново се завръщат в селото си. По-късно на свой ред турските семейства постепенно се изселват. През Кримската война (1854 г.) всички българи от крушарските села се изселват за втори път в Бесарабия, в околностите на гр. Бендер. Там отседат за около три години и се завръщат след войната.

По време на Освободителната война, през юни 1877 г. всички българи от Крушари избягват за трети път в тулчанските села. След прекратяването на войната се завръщат в селото, но го заварват опожарено и се заемат с възстановяване на имотите си. Тъй като Крушари е особен вид център, седалище на турски жандарми по време на османското владичество, веднага след Освобождението става седалище на община с девет села (Армутлии, Азаплар, Ерджи, Кокарджа, Параджик, Бараклар, Каракъшла, Кючук Ахмед, Хасъ-кюселери).

Първи кмет на Крушари от 1878 г. е даскал Димитър Трифонов от с. Кокарджа, бивш народен представител в Учредителното събрание в гр. Велико Търново.

Свободният живот в българската държава продължава до Първата румънска окупация (1913 – 1916 г.). След кратковременното освобождение идва и втората окупация (1918 – 1940 г.) и селото остава под румънско владичество до 18 септември 1940 г., когато българските войски го освобождават по силата на Крайовския договор. На 7 ноември 1940 г. в Армутлийската община се заселват 1080 жители, съставляващи 206 семейства, преселници от Северна Добруджа. Те са настанени в къщите на румънските колонисти, които напускат Добруджа и се завръщат в Румъния.

След Крайовския договор от 7 септември 1940 г. и възвръщането на Южна Добруджа към България село Крушари отново става център на община. До 9 септември 1944 г. селото се приобщава към обществено-политическия, стопанския и духовен живот на родината и развива във военновременни условия и държавно регулиране на икономиката. Наименованието си „Крушари“ получава през 1942 г. До тогава се казва Армутлии. Основните стопански отрасли са земеделието и животновъдството.

От 9 септември 1944 г. до 1979 г. с. Крушари е общински център.

На 14 април 1951 г. се обнародва 236-то постановление на ЦК на БКП и на Министерския съвет „За развитието на селското стопанство, водоснабдяването и електрификацията на Добруджа“. Село Крушари е напълно водоснабдено през 1957 г.

На територията на община Крушари се намират много археологически паметници, но голяма част от тях не са изследвани. Районът притежава уникални пещери, обявени за археологически паметници. Това са Скален манастир „Гяур евлери“ (Невернишки жилища), Пещерна колония „Кара кая“ (Черна скала) и Пещерна колония „Балабан кая“ (Голяма скала).

„Гяур евлери“ е един от най-ранните скални манастири не само по българските земи, но и на територията на Европа.

„Залдапа“ е най-големият укрепен античен център в земите на днешна Добруджа. Има общо 32 крепостни кули с различна форма и размери, 3 главни и 2 по-малки порти. Обликът на укрепителната система свидетелства за късноримския ѝ произход. Величествените мащаби на „Залдапа“ (над 35 ха) и монументалният характер на разкритите градежи не оставят никакво съмнение, че тя трябва да се причисли към най-големите и значителни късно антични градски центрове в тази част на Балканския полуостров.

Част от разположените на територията на общината културно-исторически паметници не са изследвани, това е реален потенциал за изучаване, популяризиране и превръщане на историческото наследство в основа на създаване на интегрирани туристически продукти и привличане на интереса към територията.

Таблица 3. Културно-историческо наследство на община Крушари

№	Обект	Населено място	Вид на НКЦ	Категория на НКЦ
1	Антична крепост (Абтаатското кале)	с. Абрит	архитектурно-строителна от Античността и Средновековието	местно
2	Древен път „Кесика“	с. Абрит	археологическа	
3	Воден каптаж и резервоар	с. Абрит	археологическа	
4	Таен подход, коридор към крепостта Абтаатското кале	с. Абрит	археологическа	
5	Късно антична крепост	с. Александрия	архитектурно-строителна от Античността и Средновековието	местно
6	Антично селище	с. Благовец	архитектурно-строителна от Античността и Средновековието	местно
7	Абритското кале	с. Добрин/ с. Абрит	народна старина	национално
	Антична крепост Залдапа		археологическа	
8	Надгробна могила	с. Добрин	археологическа	
9	Надгробна могила	с. Ефрейтор Бакалово	археологическа	
10	Скален манастир (Невернишки жилища)	с. Ефрейтор Бакалово	археологическа	
11	Пещерна колония (Черна скала)	с. Ефрейтор Бакалово	археологическа	
12	Пещерна колония „Балабан кая“ (Голяма скала)	с. Ефрейтор Бакалово	археологическа	
13	Пещерна колония „Емин за маара“ (Емин ага пещера)	с. Ефрейтор Бакалово	археологическа	
14	Пещерна обител	с. Ефрейтор Бакалово	археологическа	
15	Скална килия	с. Ефрейтор Бакалово	археологическа	

План за интегрирано развитие на община Крушари 2021-2027 г.

№	Обект	Населено място	Вид на НКЦ	Категория на НКЦ
16*	Къща на Радка Илиева	с. Земенци / Земен/	архитектурно-строителна	
17*	Къща на Стоян Костадинов (сега Иван Костадинов)	с. Земенци / Земен/	архитектурно-строителна	
18*	Яташка къща със скривалище дом на Георги и Йонко Георгиеви	с. Земенци	историческа	местно
19*	Партизански бункер	с. Зимница	историческа	местно
20	Късноантична крепост	с. Капитан Димитрово	архитектурно-строителна от Античността и Средновековието	местно
21	Древен път „Кесика“	с. Капитан Димитрово	археологическа	
22	Антично селище от римската и късноримската епоха (II-IV в.)	с. Капитан Димитрово	археологическа	
23	Пещерна колония „Буа дели“ от късната античност (V-VI в.)	с. Капитан Димитрово	археологическа	
24	Селище от късната римска епоха - IV в от н.е.	с. Капитан Димитрово	археологическа	
25	Таен подземен ходник с водно съоръжение (вероятно от периода IV-VI в.)	с. Капитан Димитрово	археологическа	
26	Ранно византийски (или късно римски/ водопровод /IV-VI в.)	с. Капитан Димитрово	археологическа	
27*	Къща на Стоян Манев Петров	с. Крушари	архитектурно-строителна	
28*	Къща на Стоян Йорданов	с. Крушари	архитектурно-строителна	
29*	Дом и ода на Васил Радков	с. Крушари	архитектурно-строителна	
30*	Къща на Евтим Петров	с. Крушари	архитектурно-строителна	
31*	Къща на Георги Михов Коканов	с. Крушари	архитектурно-строителна	
32	Църква „Св. Димитър“	с. Крушари	художествена	
33	Антично селище	с. Поручик Кърджиево	архитектурно-строителна от Античността и Средновековието	местно
34	Антично и средновековно селище	с. Телериг	архитектурно-строителна от Античността и Средновековието	местно

Източник: Проект на ОУПО Крушари

Обектите, отбелязани със „“ вече не съществуват.

Празници и обичаи

Община Крушари ежегодно изпълнява богат културен календар – освен основните официални празници и църковни празници в него са включени и множество фестивали и местни празници.

Ежегодно провеждани общински и общоградски празници и чествания с местно значение:

- Витрини, изложби по случай годишнини от рождението на видни личности;
- Сурвакари, възстановяване на народен обичай;
- Бабин ден;
- „В света на приказките“ – презентация на приказки и произведения на именития творец – Алън Милн – „Мечо пух“;
- Деня на лозаря „Що е вино, да е благословено!“;
- Ден на пчеларя - беседа по проблемите на пчеларството, с участието на ветеринарния доктор, изложба на пчелни продукти с участието на пчеларската общност в селото;
- „Зима край огнището“ – представяне на традиционни ястия и занаяти;
- Международен ден на майчиния език;
- Деня на самодееца – 1 март;
- Баба Марта – „Баба Марта бързала, мартеници вързала“;
- 3-ти март – Освобождението на България;
- Международен ден на жената – 8-ми март;
- Първа пролет – „Пролет иде“;
- „Сирни Заговезни“;
- Витрина по повод деня на хумора и сатирата;
- „Моят приказан герой“ – литературно четене с деца и ученици по повод седмицата на детската книга;
- Състезание за най-бързо четене между ученици;
- Здравна беседа „Информирани и здрави“;
- Лазаруване;
- „Цветен Великден“ – Великденски празник „Чук, чук яйчице“;
- Международен ден на земята;
- „С дъх на лято“;
- Гергьовден – Ден на животновъда;
- 24 май - Ден на българската просвета и култура и на славянската писменост;
- 9 май - Ден на Европа;
- Организиране на дарителска кампания „Подари книга“;
- 1 юни – Ден на детето;
- „Жив е той, жив е ...“ - отбелязване деня на Ботев;
- „Еньовден“;
- „Да почистим родното място“ - организирано почистване на района около културната институция от самодейци и доброволци;
- „Празник на гърнетата“;
- Събор „Текето“;
- Лятна детска занималня под наслов „Ваканция, здравей!“;

- „През погледа на обектива“ – конкурс за най-добра фотография по повод деня на фотографията;
- Деня на грамотността – състезание по правопис между учениците от 4 и 5 клас;
- Честване на годишнина от боевете на Добруджанския фронт – тържество и поднасяне на цветя пред Паметника;
- Международен ден на мира;
- Международен ден на музиката и деня на пенсионера;
- Посещение на Дома за стари хора - с. Добрин;
- **26 октомври - Ден на община Крушари;**
- Деня на благотворителността;
- 1 ноември - Ден на народните будители и Ден на българските учени;
- Литературен конкурс за есе на тема „Будителят в мен“;
- Международен ден на хората с увреждания;
- „Празник на тиквата“;
- Честване на Въведение Богородично и Деня на християнското семейство;
- Изложба на коледни и новогодишни картички, сурвакници от деца и обредни хлябове от самодейци. Зимни вечери. Възстановяване на народния обичай „Седянка“;
- Коледен концерт и коледна кулинарна изложба;
- Организирано традиционно изпращане на коледари;
- Възстановяване на народните обичаи на зимните празници като Никулден, Игнажден и Коледа.

Българските читалища са обществени организации, съхранили и развиващи се според потребностите на различните времеви периоди и общности в страната, насочена към всички членове на обществото. Те са традиционна и характерна българска културна организация, която се заражда през Възраждането, преминава през всички промени на обществото ни, институция, която е неизменна част от облика на страната - и когато се представя българската традиция и идентичност, и когато се чертае стратегия за бъдещо развитие. През целия период от своето съществуване читалищата винаги са били ключови фактори за образоваността и информираността на местните общности, имащи съществена роля за утвърждаване и развитие на ценности на гражданското общество.

На територията на община Крушари 7 читалища развиват дейност. Към читалищата са организирани самодейни състави, които съхраняват местните фолклорни традиции.

Основните дейности на читалищата на територията на община Крушари са свързани с развиване на любителското художествено творчество, библиотечното дело, съхранение и разширяване на самодейните групи и клубове по интереси, културни дейности свързани с участие на всички възрастови и социални слоеве от населението, концерти и чествания на празници от Културния календар, детски и младежки дейности.

Библиотека има във всяко читалище с изключение на читалището в с. Александрия. Като цяло библиотечните фондове са големи и добре съхранявани, но доста остарели.

Народно читалище „Йордан Драгнев – 1894“ с. Крушари разполага с най-богат библиотечен фонд в община Крушари, наброяващ 11 683 тома библиотечни документи. Към читалището функционират два отдела на библиотеката – за деца и възрастни.

Във всички читалища има постоянно действащи самодейни колективи: група за автентичен фолклор, група за народно пеене, група за стари градски песни, група за народни обичаи, група за автентични танци, детска група за народно пеене, клуб за народни танци, кулинарен кръжок и детска лятна академия.

Самодейните състави са основните участници в провеждането на културни прояви и събития от Културния календар на общината.

Таблица 4. Читалища на територията на община Крушари

Наименование на читалището	Населено място
НЧ „Йордан Драгнев – 1894“	с. Крушари
НЧ „Асен Златаров – 1962“	с. Лозенец
НЧ „Стефан Караджа – 1936“	с. Телериг
НЧ „Втори юни – 2004“	с. Александрия
НЧ „Христо Ботев – 1940“	с. Коритен
НЧ „Кирил и Методий – 1942“	с. Ефрейтор Бакалово
НЧ „Светлина – 1945“	с. Полковник Дяково

Източник: община Крушари

Културните институции, съвместно с пенсионерските клубове, детски групи и с подкрепата на общинското ръководство, пресъздават редица народни обичаи – „Бабин ден“, Трифон Зарезан“, Лазаруване“, „Коледуване“.

В община Крушари, където селищата са малки, училището и читалището са двете институции, които създават културния живот и подържат искрата на знанието.

Детска лятна академия функционира от лятото на 2015 г. в читалището на с. Крушари. Това е инициатива на Център за социална превенция към Община Крушари. Интересът на децата се стимулира с организирането на творчески групи по дейности и интереси - рисуване, спортни и забавни игри на детската площадка, разучаване на народни хора и други мероприятия, стимулиращи детската активност.

Храмове в община Крушари:

- Храм „Св. Пророк Илия“ с. Александрия;
- Храм „Св. Великомъченик Димитър“ с. Крушари 1883 г.;
- Храм „Св. Рождество Богородично“ с. Лозенец 1953 г.;
- Манастир „Св. Пророк Илия“ - с. Александрия.

Мюсюлмански храмове-джамии в община Крушари има в 10 села: с. Бистрец, с. Телериг, с. Ефрейтор Бакалово, с. Габер, с. Капитан Димитрово, с. Коритен, с. Северняк, с. Абрит, с. Лозенец и с. Северци.

Традиционен поминък

Основен поминък за местните хора в общината е селското стопанство.

Спорт

Спортната инфраструктура на община Крушари е съсредоточена основно в с. Крушари, където има изграден закрит плувен басейн, стадион и спортна площадка, която предоставя

възможност за физическа активност. Физическото състояние на половината обекти е добро, а на другите обекти е незадоволително. Общинската спортната инфраструктура включва:

Таблица 5. Спортна инфраструктура община Крушари (вкл. в училищата)

Вид на обекта (стадион, спортна площадка и др.)	Населено място	Капацитет (площ, бр. места)	Физическо състояние (отлично, добро, лошо, незадоволително)
Закрит плувен басейн	С. Крушари	ЗП 949 м ²	Добро
Спортна площадка в т.ч. писта за бягане, трап за дълъг скок, площадка с уреди за спорт на открито, трибуни	С. Крушари	ЗП 2716 м ² Капацитет 550 места	Добро
Стадион	С. Крушари	35 дка, ЗП 159 м ²	Добро
Физкултурен салон	С. Крушари	ЗП 795 м ²	Добро
Спортен терен	С. Ефрейтор Бакалово	12 дка	Незадоволително
Стадион	С. Коритен	22 дка	Незадоволително
Спортен терен	С. Лозенец	12 дка	Незадоволително
Спортен терен	С. Телериг	17 дка	Незадоволително

Източник: Община Крушари

В община Крушари са регистрирани 2 футболни клуба:

- ФК „Заря - 2006“ – с. Крушари;
- ФК „Лозенец - 2015“ – с. Лозенец.

2.1.4. Функционална структура, състояние на селищната мрежа и връзки със съседните територии

При изготвянето на проекта на ОУП на община Крушари са направени подробни анализи на територията и нейната функционална структура. Резултатите от тях показват, че в община Крушари преобладават земеделските територии, които заемат повече от половината територия – 73,03%. Горските територии заемат 17,91% от общинската територия. Териториите, заети от реки и водни площи, заемат 0,24% от територията. Урбанизираните територии в общината заемат 3,38% от общата площ.

Таблица 6. Баланс на територията на община Крушари според проекта на ОУПО Крушари

№	Наименование на териториалния елемент	Площ на съществуващи елементи	
		площ (ха)	%
1	Жилищни функции	1 207,62	2,89
2	Обществено-обслужващи функции	6,56	0,02
3	Производствени дейности	54,72	0,13
4	Складови дейности	3,19	0,01
5	Рекреационни дейности, курорти и вилни зони	0,16	0
6	Озеленяване, паркове и градини	0,69	0
7	Спорт и атракции	9,96	0,02
8	Комунално обслужване и стопанство	129,19	0,31
9	Земеделски територии, в т.ч.:	30 473,60	73,03
	Обработваеми земи-ниви	25 995,31	62,3
	Обработваеми земи-трайни насаждения	275,48	0,66
	Необработваеми земи	4 202,81	10,07
10	Горски територии, в т.ч.:	7 472,14	17,91

№	Наименование на териториалния елемент	Площ на съществуващи елементи	
		площ (ха)	%
	Гори	7 472,14	17,91
	Защитни гори	0	0
	Рекреационни гори	0,00	0
	Горски земи	0	0
11	Водни площи	98,59	0,24
12	Транспорт и комуникации	177,97	0,43
13	Техническа инфраструктура	9,05	0,02
14	Недефинирана НТП и функция	1 989,14	4,77
15	Депа за битови отпадъци	12,76	0,03
Защитени и нарушени територии			
	За опазване на културното наследство	41,29	0,1

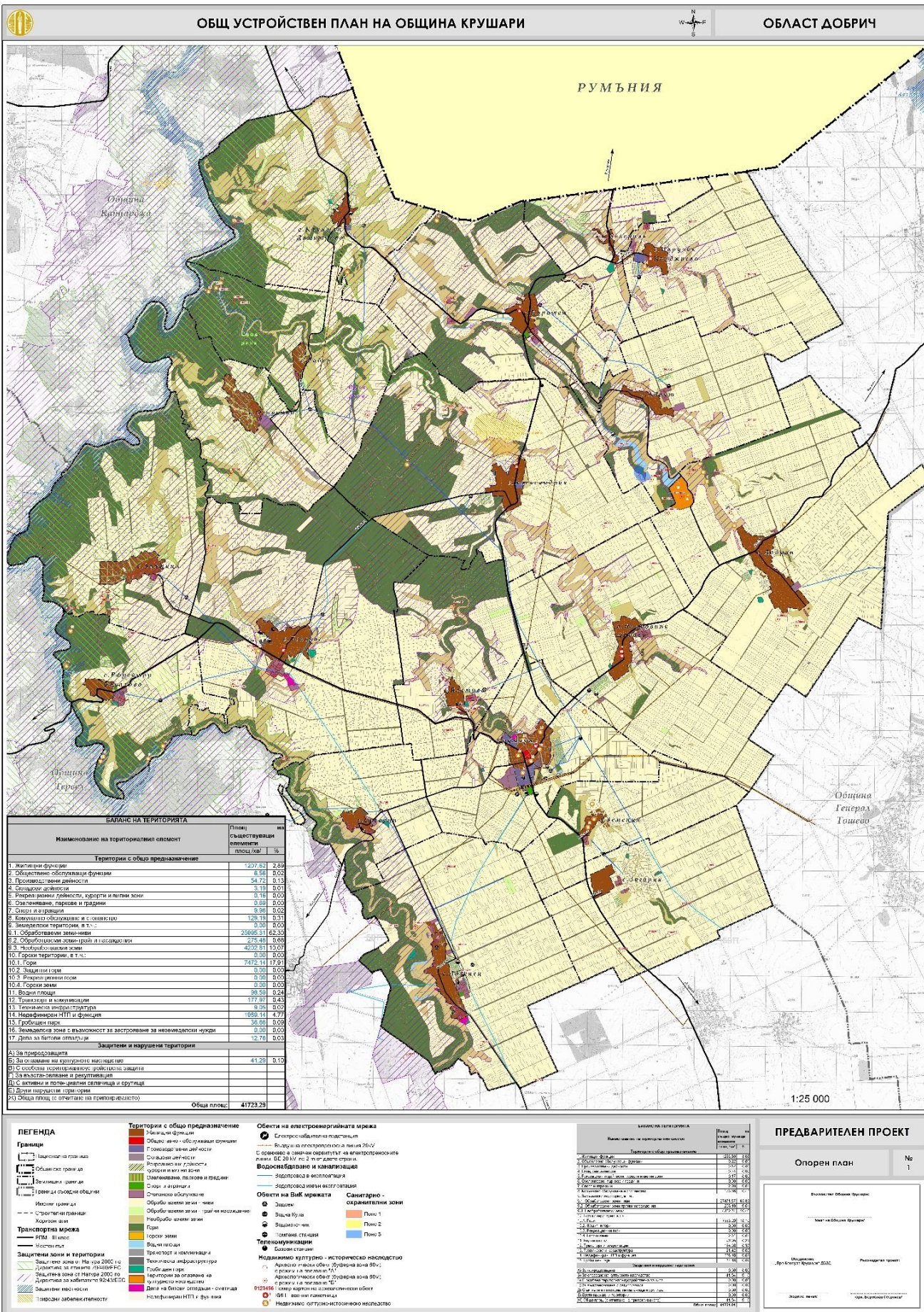
Източник: Проект на ОУПО Крушари

Основните данни за населените места, съставляващи селищната мрежа на община Крушари са дадени в следващата таблица.

Таблица 7. Разпределение на общата територия по населени места в община Крушари

Населени места	Площ на землището, км ²	Население, 2019 г.	Площ м ² /жител
С. Крушари	18,08	1 170	154,53
С. Абрит	19,67	185	1 063,24
С. Александрия	35,03	49	7 148,98
С. Бистрец	16,06	106	1 515,09
С. Габер	17,28	90	1 920,00
С. Добрин	38,94	91	4 279,12
С. Ефрейтор Бакалово	14,43	235	614,04
С. Загорци	18,68	128	1 459,38
С. Земенци	10,70	8	13 375,00
С. Зимница	24,04	8	30 050,00
С. Капитан Димитрово	25,27	68	3 716,18
С. Коритен	23,69	200	1 184,50
С. Лозенец	30,23	517	584,72
С. Огняново	17,18	7	24 542,86
С. Полковник Дяково	29,95	225	1 331,11
С. Поручик Кърджиево	18,20	24	7 583,33
С. Северняк	10,27	108	950,93
С. Северци	11,55	188	614,36
С. Телериг	38,19	390	979,23
ОБЩИНА КРУШАРИ	417,44	3 797	1 099,39

Източник: Проект на ОУПО Крушари; НСИ

Община Крушари е малка и слабо населена, отдалечена от големите пазарни центрове и остава встрани от основни транспортни коридори.

Върху **селищната структура** в община Крушари влияние за пространственото разположение на населените места има релефът - плоски и загладени хълмове, дълбоки и сравнително широки долини с полегати, а на места стръмни склонове, разсечени от суходолията на реки - който е предпоставка за хетерогенното разпределение на селищата от части основно по протежението на реките, което формира линеарния характер на пространствената структура, както на селищната мрежа, така и на повечето от населените места.

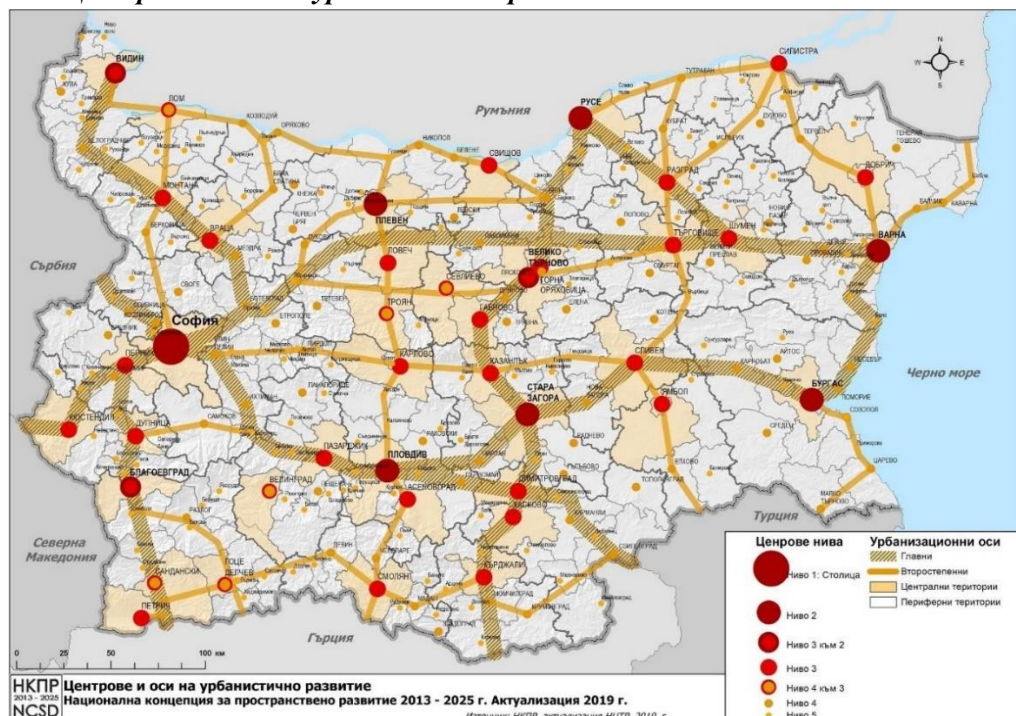
Пространствената структура на комуникационната система и мрежата от населени места следва естествените форми на релефа, разполагайки се по поречията на реките, което е фактор за устойчивото ѝ развитие и изпълнение на основните ѝ функции във времето. Характерно за пространствената структура на селищната мрежа е тенденцията за усвояване на нови терени по дължината на комуникационните връзки, като на някои места тези нови образувания постепенно се сливат със съществуващите селища.

Урбанистичната структура на общината е подчертано центрична с концентрация на функции в общинския център и периферни селища с различен характер. В общинския център село Крушари са съсредоточени административното и социалното обслужване и основната част от икономическата дейност в общината. Селата с най-голям брой население на територията на общината са с. Лозенец и с. Телериг.

Съгласно актуалната категоризация на населените места от 27.11.2018 г., изготвена от МРРБ, с. Крушари попада в пета категория (от общо 8). По-големите села - Лозенец, Телериг и Ефрейтор Бакалово - са класифицирани като шеста категория. Осем от селата са категоризирани в 7-ма категория и седем са – 8-ма категория.

Според градоустройствената категоризация (Наредба № 7, обн. ДВ бр.3 от 2004 г.) с. Крушари попада в категорията „средни села“ (от 1 000 до 2 000 жители).

Фигура 5. Центрове и оси на урбанистично развитие

Общината не попада на главните оси на развитие. Населените места в общината са свързани помежду си и с останалата част на страната чрез съществуващата пътна мрежа. Основните транспортни артерии са пътищата от третокласната пътна мрежа:

- III-293 - О.п. Добрич - Паскалево - Крушари - Коритен - границата с Румъния - дължина 26,4 км.
- III-2932 - Крушари - Полковник Дяково - Добрин - Красен - Росица - 10,6 км.
- III - (О.п. Силистра - о.п. Дулово) - Алфатар - Войново - Кайнарджа -Краново - Капитан Димитрово - Коритен - 11,4 км.
- III - (Средище - Хитово) - Оногур - Ефрейтор Бакалово - Телериг - Крушари - 17,4 км.

През 2018 г. край с. Северняк е открит нов граничен контролно-пропускателен пункт Крушари – Добромир на границата между с. Крушари, България и с. Добромир, Румъния.

2.2. СЪСТОЯНИЕ НА РЕГИОНАЛНАТА И МЕСТНАТА ИКОНОМИКА

Икономиката на община Крушари не функционира в затворена системата, а като част от общата икономика на страната. Местните икономически показатели оказват влияние върху тези на областно и национално ниво и обратното. Това дава възможност, чрез анализ, да се открият силните, местни икономически страни, които имат най-голям дял в общата икономика. Ключовите характеристики, които се проследяват, са свързани с развитието на икономиката и жизнения стандарт на жителите на община Крушари. От друга страна, общото състояние на икономиката в България оставя своя отпечатък върху местната такава.

За да се открие тази неразривна връзка, са изследвани няколко ключови макроикономически показателя на национално ниво. Това са:

Брутен вътрешен продукт (БВП) – индикаторът се използва за измерване стандарта на живот в страната, чрез остойностяване на всички произведени стоки и услуги. Колкото по-висок БВП има страната, толкова е по-силна икономиката и има по-висок стандарт на живот населението.

Реален ръст на БВП – чрез него се измерва икономическия растеж. Той се измерва в процентно изменение на БВП спрямо даден базисен период.

Средногодишна инфлация – представлява постоянното и цялостно покачване на цените, което означава постоянен спад в покупателната способност на парите.

Ниво на безработица – НСИ измерва коефициента (нивото) на безработица като отношение на броя на безработните спрямо броя на икономически активните лица.

Преки чуждестранни инвестиции (ПЧИ) – индикаторът отразява потока от чуждестранни инвестиции към страната. Може да се каже, че колкото е по-голям той, толкова повече страната е по-привлекателна за чужди инвеститори.

2.2.1. Общи тенденции на икономическото развитие в страната

Общото макроикономическо развитие на България в последните 10 години беше белязано от световната икономическа и финансова криза и възстановяването от нея.

Проследявайки динамиката на БВП по текущи цени, през годините се отчита непрекъснат растеж (с изключение на 2013 г.) в абсолютни стойности. Това, обаче, не е достатъчно за

реален ръст на българската икономика. Всъщност е точно обратното, реално БВП все още не е достигнал пред-кризисните си нива, като само в периода 2012-2013 г. се наблюдава задържането на неговото реално ниво. През останалите години се отчита устойчив спад вследствие на инфлацията и други процеси.

Размерът на ПЧИ също се задържа на сравнително еднакви стойности, но отчитайки инфлацията и други макроикономически показатели, реално чуждестранните инвестиции намаляват.

След период на дефлация (която често е свързана със забавянето на икономиката), последните години (2017-2019) се отчита увеличаващо се средногодишно ниво на инфлация.

Последиците от изминалата криза могат да се проследят и с нивото на безработица в страната, което в периода 2010-2014 г. е над 10%, докато в последните години устойчиво намалява и през 2019 г. достига до исторически ниски нива от 4.2%.

Тези фактори – ниска безработица, намаляващи ПЧИ, растяща инфлация и намаляващ реално БВП – се отразяват и на местните икономики и население, чиито доходи от такси, продажби, труд и други източници на приходи се увеличават, но в същото време покупателната им способност намалява. Много ниските нива на безработица от своя страна пък оказват пряко влияние върху възможността за привличане на нови инвестиции и големи работодатели в българските общини, които трудно ще намират кадри за обезпечаване на трудовия процес.

Тази линия на развитие, характерна за българската икономика, определя ограниченията и възможностите за развитие пред община Крушари.

Таблица 8. Основни макроикономически показатели на националната икономика за периода 2009-2019 г.

Основни макроикономически показатели - реален сектор	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
БВП в текущи цени (производствен метод) - млн. лв.	73 147	74 407	80 682	82 209	81 919	83 857	89 333	95 092	102 308	109 695	118 669
Реален ръст на БВП на годишна база - %	3	-1	-2	0	0	-2	-4	-4	-4	-3	-3
Средногодишна инфлация - %	2.5	3.0	3.4	2.4	0.4	-1.6	-1.1	-1.3	1.2	2.6	2.5
Коефициент на безработица (15 + години) - %	6,8	10,3	11,3	12,3	12,9	11,4	9,1	7,6	6,2	5,2	4,2
Преки чуждестранни инвестиции в страната - млн. евро	20 442	22 114	21 645	21 951	23 340	21 582	23 163	23 509	24 475	24 920	-

Източник: НСИ

2.2.2. Общи тенденции на икономическото развитие в Североизточен регион от ниво 2

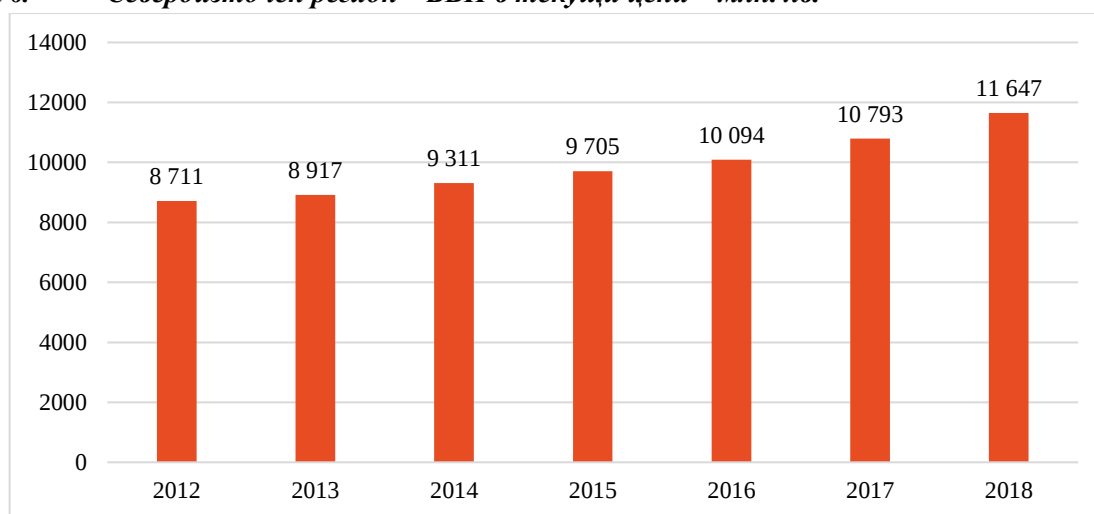
Общите тенденции и изводи за икономическото развитие в региона на ниво 2 са изведени в Интегрираната териториална стратегия за развитие на Североизточен регион (обхващаща

областите Варна, Добрич, Търговище и Шумен). В ПИРО Крушари са изведени само по-важните от тях, а именно:

- Тенденцията за намаляване и застаряване на населението ще продължи и през следващите 10-15 години;
- Предизвикателство пред икономическия растеж на региона ще бъде намаляващото население и заедно с това намаляването на трудоспособното население;
- В бъдеще ще се оказва все по-голям натиск върху публичните услуги, здравеопазване, социални дейности и пенсионна система, поради увеличения дял на жителите над 65 години;
- Дисбалансът в териториалното разпределение на населението ще продължи и има възможност да се задълбочи;
- Намаляването на населението на възраст до 14 години ще наложи реформи в сферата на образованието и в мрежата от учебни заведения;
- Регионът е на второ място по ниво на безработица, след Северозападния;
- Големите диспропорции по отношение на преките чуждестранни инвестиции по области, като Варна изпреварва останалите области между 2 и над 6 пъти.

Данните показват ръст на БВП с 25,2% за периода 2012-2018 г., което е по-малко от постигнатия ръст на национално ниво.

Фигура 6. Североизточен регион – БВП в текущи цени – млн. лв.

Източник: НСИ

Наблюдавайки икономическото развитие на региона през периода 2015-2018 г., се забелязва следване на тенденциите на национално ниво – плавно увеличение на БВП, ръст в броя на заетите, както и наваксване на разходите за ДМА, но не и достигането на пиковите им стойности.

2.2.3. Общи тенденции на икономическото развитие в област Добрич

Изследвайки процесите на областно ниво в периода 2014-2018 година, може да се заключи, че те следват националните тенденции в периода на действия на ОПР на Крушари за периода 2014-2020 година. Наличните данни за последните години показват плавно увеличение на продукцията, която генерират предприятията от нефинансовия сектор в област Добрич. Като

за 2018 година спрямо 2014 г. увеличението на произведената продукция е със 17,2%. Водещ в икономиката на областта е сектор „Селско, горско и рибно стопанство“, с дял на произведената продукция 31,7%, следван от сектор „Преработваща промишленост“ с 24,3%.

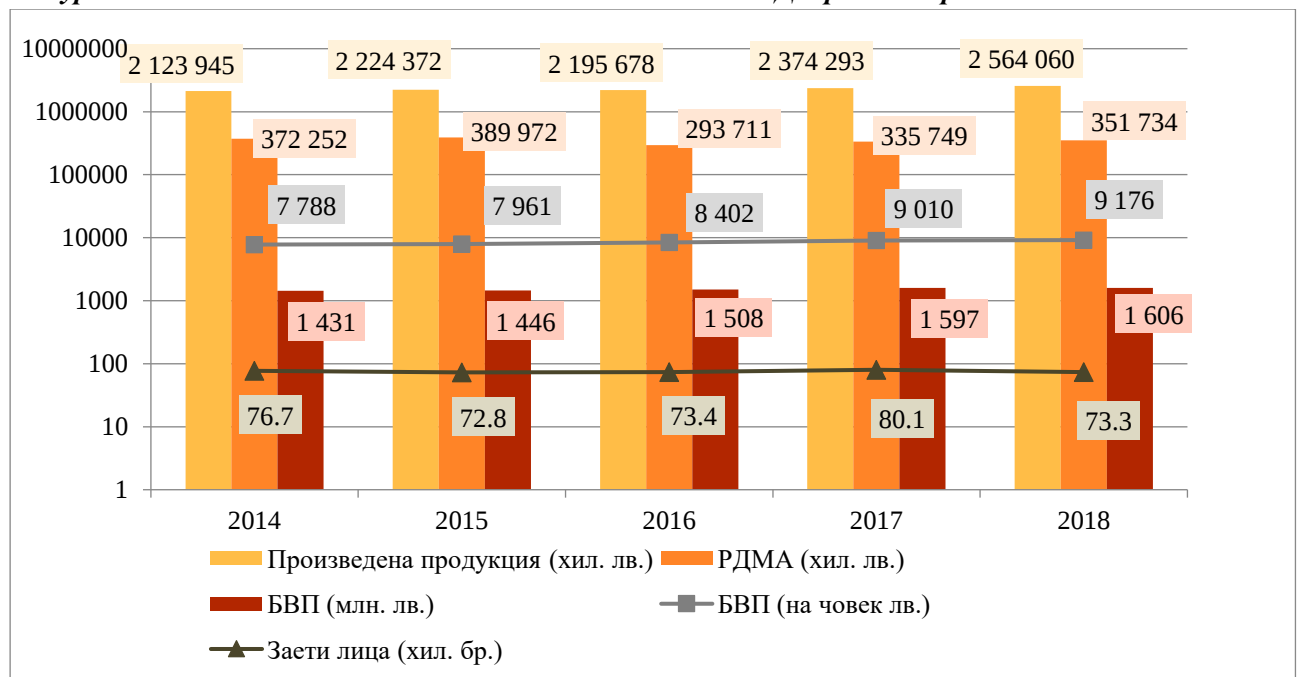
Разходите за придобиване на ДМА (РДМА) се увеличават през 2015 г. спрямо предходната, а след това отново се наблюдава спад и започва тяхното наваксване, което все още не е достигнало нивата от преди 2015 г. Най-голям обем инвестиции в ДМА са вложени в сектор селско, горско и рибно стопанство и в сектора на услугите (търговия, ремонт на автомобили и мотоциклети, транспорт, складиране и пощи, хотелиерство и ресторантьорство).

На национално ниво се наблюдава тенденция за повишаване на заетите, но в областта броят на заетите лица намалява (нивото на намаляване за 2018 г. спрямо 2014 г. е 4,6%).

Брутният вътрешен продукт на човек от населението в област Добрич продължава да нараства, но не достатъчно, че да компенсира голямата си разлика със средния за страната. От 2014 г. се наблюдава плавно покачване на БВП на човек от населението в областта, като през 2018 г. достига 9 176 лв. при 13 206 лв. на човек за страната.

В област Добрич икономическа активност на населението на възраст 15-64 години през 2018 г. е 71,4%. Най-висока е била през 2017 г. (74,6%). Коефициентът на безработица намалява постепенно през разглеждания период 2014-2018 г., като най-нисък е през 2017 г. – 6,5%. През 2018 г. коефициента на безработица достига 8,5%, което по-високо от средното за страната.

Фигура 7. Развитие на областна икономика в област Добрич за периода 2014-2018 г.

Източник: НСИ

Преките чуждестранни инвестиции в предприятията от нефинансовия сектор в област Добрич към 31.12.2018 г. възлизат на 311,8 млн. евро, което е с 15,4% повече в сравнение с 2017 г. Техният дял в общия размер на направените чуждестранни инвестиции в страната е 1,3% и съответно 12,1% от ПЧИ в рамките на Североизточен регион. По размер на чуждестранните инвестиции област Добрич заема 11-то място в страната.

Може да се обобщи, че областната икономика в последните няколко години преодолява последиците от събитията преди 2014 година, но все още е неустойчива и податлива на глобалната икономическа обстановка.

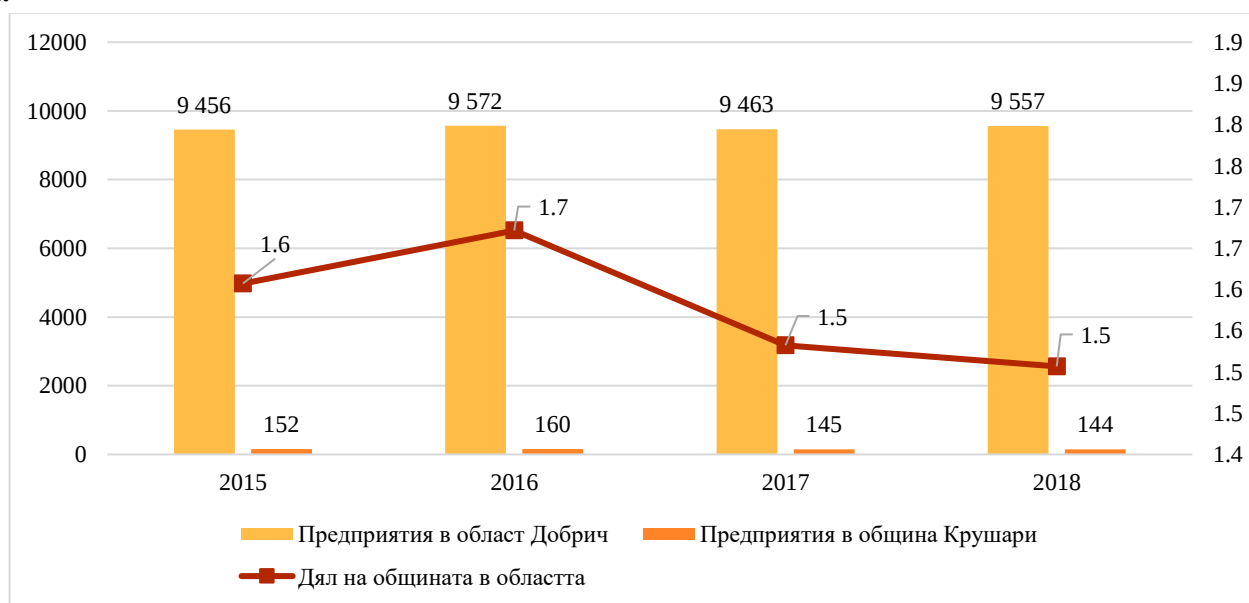
2.2.4. Позиция и принос на община Крушари в областната икономика

Сравняването на основни икономически показатели на общинско и областно ниво дава възможност да се прецени доколко изводите, направени в ИТСР на Североизточен регион от ниво 2, се отнасят за община Крушари.

Икономиката на община Крушари оказва слабо влияние върху икономиката на област Добрич. В общината живеят 3 797 души или 2,2% от населението на област Добрич. Площта, върху която се простира общината, е 417,458 км² или 8,8% от площта на област Добрич.

За разглеждания период броят на предприятията в община Крушари е намалял с 8 бр. През 2018 г. броят им съставлява само 1,5% от всички предприятия за областта. На областно ниво броят на предприятията постепенно се увеличава - от 9 572 през 2015 г. те стават 9 557 или с други думи се увеличават с 1,1% за периода.

Фигура 8. Брой на предприятията в област Добрич и община Крушари за периода 2015-2018 г.

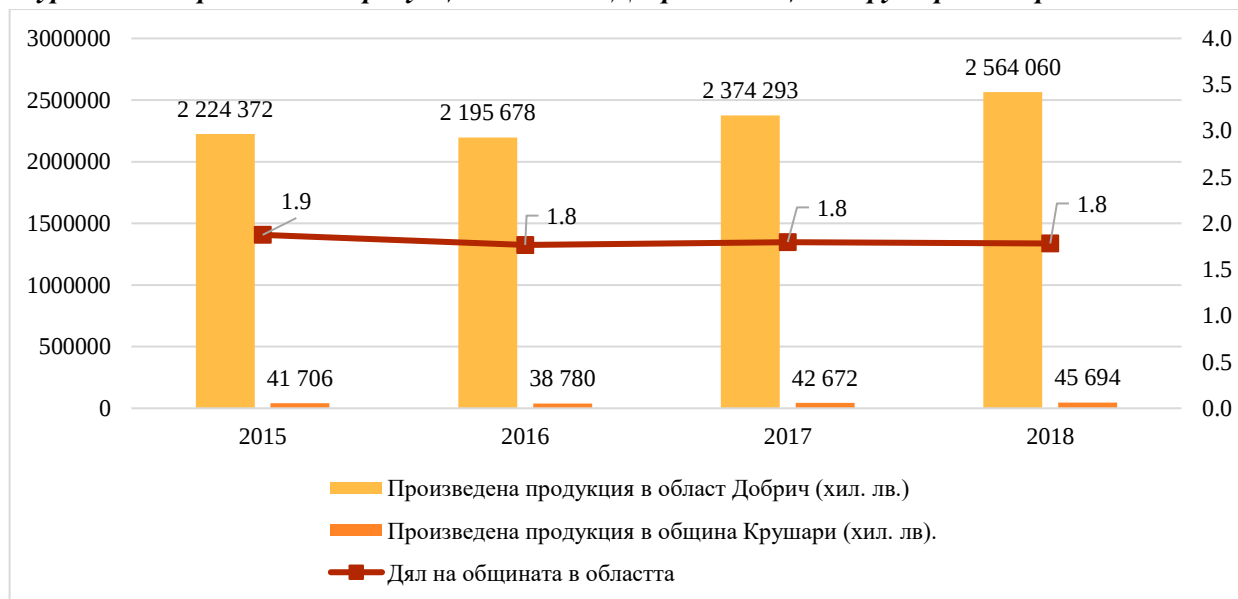

Източник: НСИ

През разглеждания период 2015-2018 г. в община Крушари се наблюдава леко намаляване и на заетите лица. На областно ниво стойностите варират и не се наблюдава определена тенденция. Заетите лица в нефинансовите предприятия в община Крушари съставляват под 1% от заетите за област Добрич.

За изследвания период в областта се наблюдава тенденция за постепенно увеличение на произведената продукция. През 2015 г. стойността ѝ е била 2 224 372 хил. лв., докато за 2018 г. е отчетена произведена продукция, нараснала до 2 564 060 хил. лв. или е отбелязан ръст от 13,2%. За същия период произведената продукция в община Крушари нараства от 41 706 хил. лв. през 2015 г. до 45 694 хил. лв. през 2018 г. или е отбелязан ръст с 8,7%. През 2016 г. има осезаем спад на произведената продукция.

Фигура 9. Произведена продукция в област Добрич и община Крушари за периода 2015-2018 г.

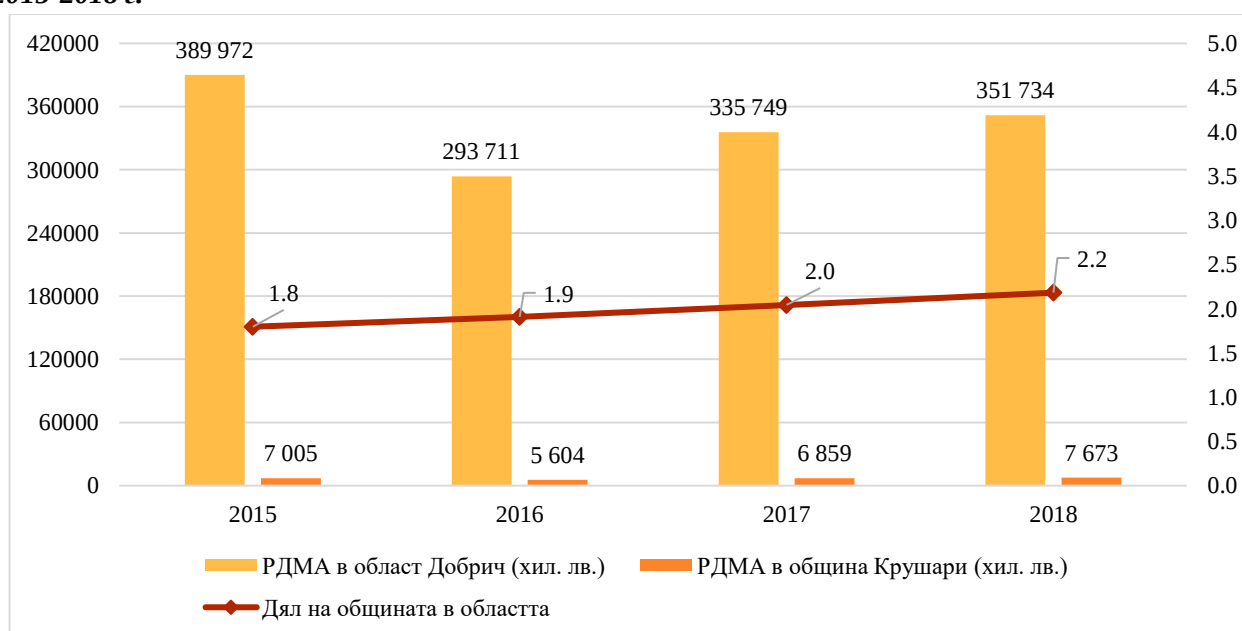
Източник: НСИ

РДМА е един от показателите, с който се характеризира инвестиционната активност на предприятията във всички сектори на икономиката.

В област Добрич, като изключим необичайната 2015 г., се отчита сравнително постоянно ниво на РДМА. Сравнявайки 2018 г. спрямо 2014 г., се отчита намаляване на РДМА с 5,5%. През 2018 г. най-голям обем инвестиции в ДМА са вложени в сектор селско, горско и рибно стопанство и в сектора на услугите.

В община Крушари се отчита плавно увеличаване на инвестициите през 2018 г. в съществуващите и нови икономически дейности в общината – с 8,7%. През 2016 г. отново се наблюдава спад на стойностите. През 2018 г. 98,9% от инвестициите в ДМА са вложени в сектор селско, горско и рибно стопанство.

Фигура 10. Разходи за придобиване на ДМА в област Добрич и община Крушари за периода 2015-2018 г.

Източник: НСИ

ПЧИ отразяват потока от чуждестранни инвестиции към страната. Може да се каже, че колкото е по-голям той, толкова повече страната е по-привлекателна за чужди инвеститори.

На областно ниво за 2018 г. ПЧИ са на стойност 311 762,5 хил. евро, което е увеличение с 64,2% в сравнение с 2014 г. На общинско ниво няма данни за ПЧИ.

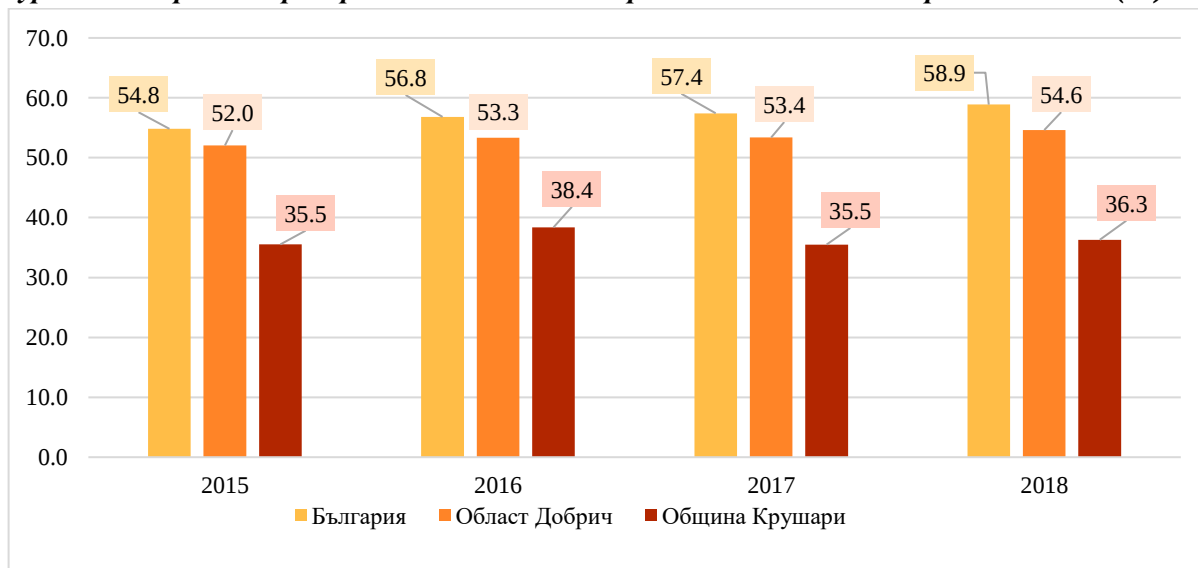
2.2.5. Структура и динамика на общинската икономика

Подходът, използван за тази част от анализа, включва проследяване на динамиката на ключови икономически показатели и сравняването им с областта и България, което дава възможност да се проследи развитието на икономиката на община Крушари в периода 2014-2018 година. На следващо място се анализира тази динамика по отношение на основните сектори – аграрен (селско и горско стопанство), индустриален и този на услугите. Допълнително всеки сектор е разгледан по-обстойно, за да се открият неговите специфики за община Крушари. Проследяването на всеки от секторите на местната икономика позволява да се открие кой от тях оказва най-силно влияние върху нея и се очаква да продължи да го прави или има потенциални да бъде „двигател“ за растеж. Състоянието им е проследено чрез броя на предприятия в сектора, заетите лица, обема на произведената продукция, генерираните приходи.

Брой на предприятията на 1000 д.

По отношение на предприятията на 1 000 души в разглеждания период 2015-2018 г. на общинско, национално и областно ниво стойностите са с много малка промяна. Стойностите на общинско ниво са по-ниски от тези на областно и национално ниво.

Фигура 11. Брой на предприятия на 1 000 д. на различните административни нива (‰)

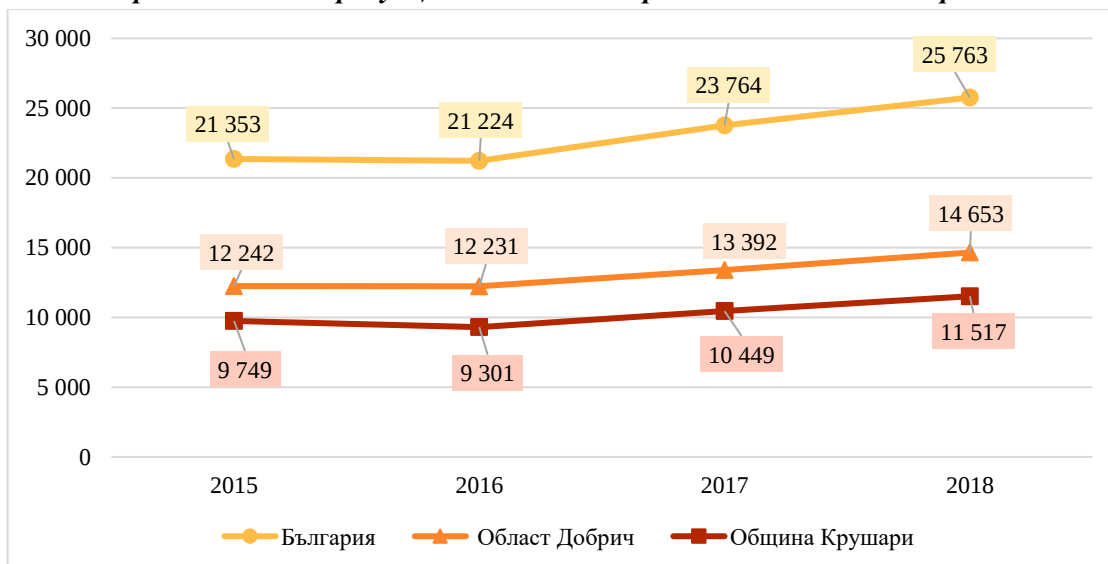

Източник: НСИ, собствени изчисления

Произведената продукция на 1000 души

В изследвания период стойността на произведената продукция на 1 000 души в общината нараства. През 2018 г. произведената продукция за община Крушари е с 15,4% повече от стойността през 2015 г., но все още далеч от стойностите за страната.

Фигура 12. Произведената продукция на 1 000 д. на различните административни нива (%)

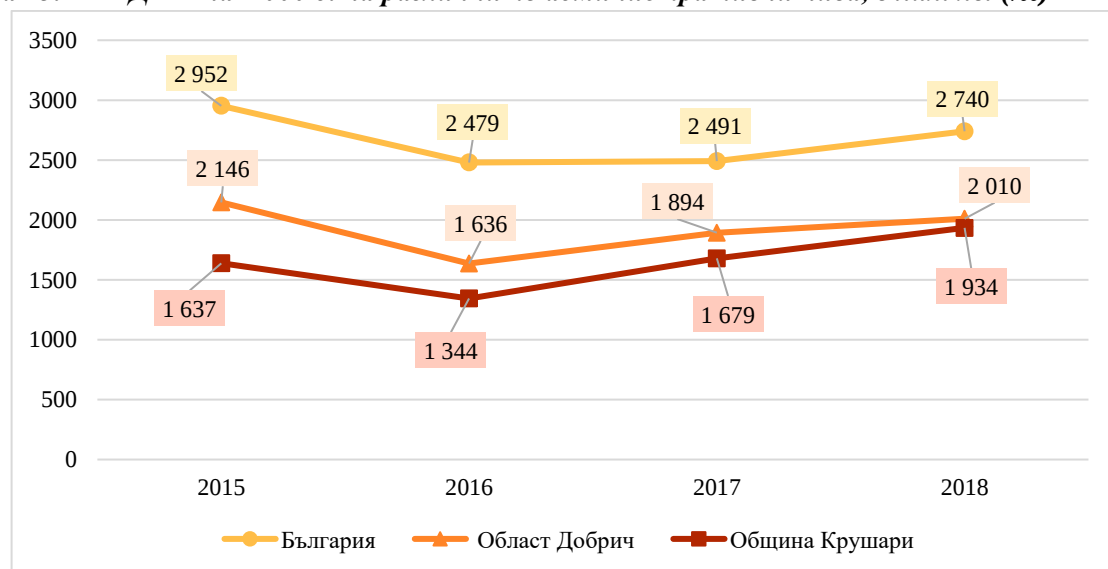

Източник: НСИ, собствени изчисления

Разходи за ДМА на 1000 души

По отношение на разходите за придобиване на дълготрайни материални активи на 1 000 души население се наблюдава постоянно увеличаване. През 2016 г. има спад на РДМА за община Крушари, в същото време през същата година се наблюдава спад и на областно и национални нива. През 2018 г. стойностите на разходите за ДМА на общинско ниво се доближават до тези на областно ниво.

Фигура 13. РДМА на 1 000 д. на различните административни нива, в хил. лв. (%)

Източник: НСИ, собствени изчисления

Разпределение на предприятията

Общият брой на предприятията намалява през годините. В периода 2015-2018 г. не се наблюдават съществени изменения в отношение на броя на предприятията по основните икономически сектори. Доминират предприятията в сектора на селско, горско и рибно стопанство – 67,4%, следвани от тези в сектор услуги – 26,4% и индустрията с много малък дял – 3,0% от всички предприятия.

Таблица 9. Динамика и разпределение на предприятия по икономически сектори в община Крушари за периода 2015-2018 г.

Предприятия	2015		2016		2017		2018	
	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%
Селско, горско и рибно стопанство*	104	68,4	112	70,0	100	69,0	97	67,4
Индустрия*	7	4,6	7	4,4	7	4,8	5	3,5
Услуги*	31	20,4	33	20,6	33	22,8	38	26,4
Общо	152	100	160	100	145	100	144	100

Източник: НСИ, собствени изчисления

*Забележка: в стойностите на показателите не са включени икономическите дейности, за които данните са конфиденциални.

Разпределението на предприятията по броя заети в тях не се отличава особено от икономиката в страната. С най-голям превес са микро-предприятията (до 9 заети), които изграждат 97,2% от местния пазар за 2018 г. Това съотношение се задържа сравнително постоянно през разглеждания период 2014-2018 г. Другите 2,8% от предприятията са малки от 10 до 49 заети. На територията на община Крушари няма средни (от 50 до 249 заети) и големите (над 250 заети) предприятия.

Повече от половината заети в общината са служители в микро-предприятията – 78,4%, а останалите 21,6% са в малките предприятия.

Микро-предприятията са основният „двигател“ на общинската икономика с обема си на произведената продукция. Официалните данни за 2018 г. сочат, че микро-предприятията произвеждат 68,1% от цялата продукция, а малките предприятия произвеждат останалите 31,9%.

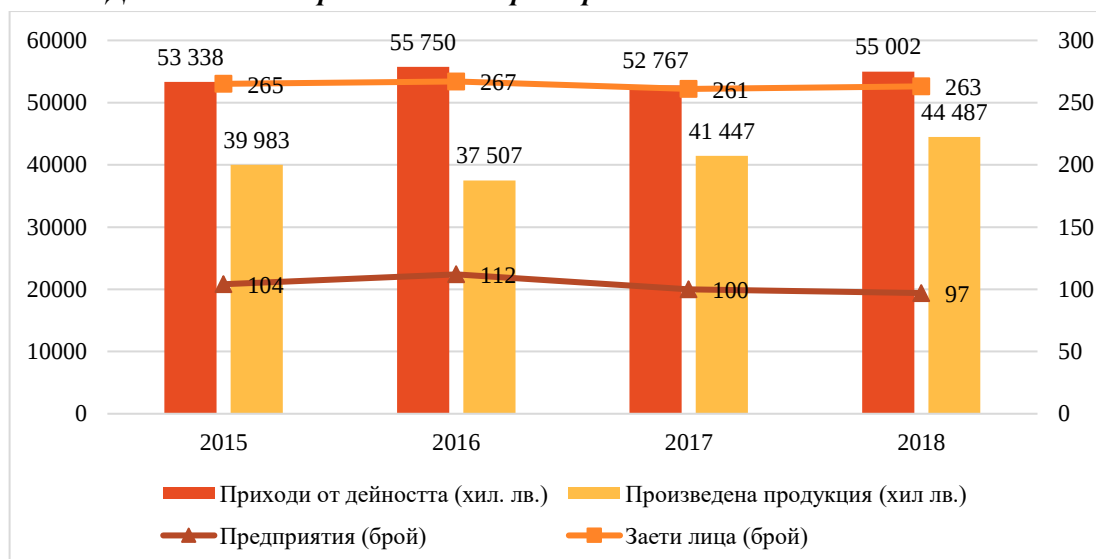
2.2.6. Развитие на първичен сектор

Първичният сектор на икономиката включва селското, горското и рибното стопанство. Селското стопанство е от основно значение за икономиката на общината. Природните условия са изключително благоприятни за развитието на диверсифициран и ефективен аграрен сектор.

През периода 2015-2018 г. се наблюдава леко намаляване в броя на предприятията, опериращи в сектора – от 104 до 97. Към 2018 г. те съставляват 67,4% от всички стопански единици в общината. Броят на заетите в тях е почти непроменен, те съставлява 79% от всички заети в общината.

Положителна е тенденцията за увеличаване на произведената продукция, както и на приходите на предприятията, като за разглеждания период и двете стойности са нараснали. Относителният им дял в местната икономика е: произведена продукция – 97,4% и приходи от дейността – 94,7%. Това показва, че икономиката на община Крушари разчита основно на първичния сектор и неговото продължаващо развитие е изключително важно за общината.

Фигура 14. Динамика на първичния сектор в периода 2015-2018 г.

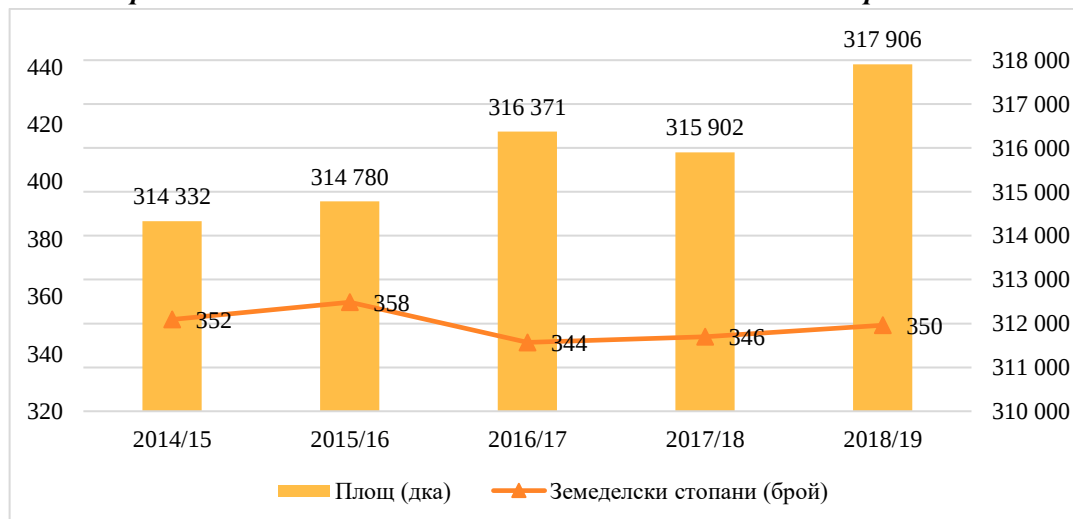

Източник: НСИ

Според ОД „Земеделие“ – Добрич земята, която се обработва през стопанската година 2018/19 г., е 317 906 дка. Проследявайки динамиката във времето, се наблюдава увеличение на обработваемите земи. През стопанската год. 2018/19 г. обработваемите земеделски земи заемат най-голяма площ за разглеждания период 2014-2019 г.

Броят на земеделските стопани е относително постоянен. През стопанската година 2018/19 г. земеделските стопани са 350 бр.

Фигура 15. Обработваеми земеделски земи и земеделски стопани в периода 2014-2019 г.

Източник: ОДЗ-Добрич

Основните култури, които се отглеждат на територията на общината са пшеница, царевица, слънчоглед, зимна рапица, лавандула. Най-голяма площ заема царевицата за зърно (34,2%), на второ място е слънчогледът (30,4%) и на трето - пшеница (27,1%). Трайните насаждения са слабо застъпени, под 1% от цялата площ.

През разглеждания период най-голямо увеличение се наблюдава при лавандулата – с 96,4% повече за стопанската 2018/19 г. спрямо 2014/15 г. В същото време дка с ечемик намаляват с 80%. Останалите култури остават сравнително постоянни.

Таблица 10. Основни отглеждани земеделски култури в община Крушари за периода 2014-2019 г.

Култура (дка)	Стопанска година				
	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19
Пшеница	86 100	84 500	86 100	86 200	86 240
Ечемик	500	800	500	100	100
Зимна рапица	16 200	16 700	16 200	15 100	14 950
Царевица за зърно	106 200	111 550	110 240	109 500	108 800
Слънчоглед	103 300	93 500	98 500	97 800	96 800
Соя	0	5 300	280	0	0
Бял боб	0	0	580	580	580
Фуражен грах	0	0	0	1 500	1 500
Трайни насаждения	1 760	1 760	1 760	1 760	1 760
Лавандула	271	670	2 211	3 362	7 476

Източник: ОДЗ-Добрич

В областта на животновъдството на територията на община Крушари се наблюдава намаляване на броя на животните за разглеждания период 2014-2019 г., освен при пчелите. В общината се отглеждат най-много пчели. На второ място най-много се отглеждат овце - техният брой е 2 594 за стопанската 2018/19 г. След това са говеда – 991 бр. и най-малко са козите – 400 бр.

Таблица 11. Брой основни видове отглеждани животни в община Крушари за периода 2014-2019 г.

Видове животни	Стопанска година				
	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19
Говеда	1 582	1 591	1 605	1 358	991
Овце	3 140	3 292	3 279	2 834	2 594
Кози	524	498	244	302	400
Пчели	5 080	5 238	5 172	5 640	5 168

Източник: ОДЗ-Добрич

Горският фонд в община Крушари се стопанисва от Държавно горско стопанство гр. Генерал Тошево. Територията на стопанството обхваща землищните граници на общините Крушари и Генерал Тошево и включва 61 населени места.

Общата площ на горските територии възлиза на 15 091,3 ха. Залесената площ на ТП-ДГС Генерал Тошево е 13 735,5 ха, от която гори с дървопроизводителни и средообразуващи функции са 7 856,1 ха и гори ЗРЗТ са 5 879,4 ха.

На територията на ТП-ДГС Генерал Тошево в община Крушари е обявен със Заповед от 1979 г. защитен природен обект: Природна забележителност „Александрийска гора“, с обща площ 71,0 ха, цялата залесена. Естествено находище на издънкова липова гора.

2.2.7. Развитие на сектор „Индустрия“

Индустрията в община Крушари почти не е застъпена. Слабото представяне на този отрасъл е продиктувано от исторически заложените приоритети в селскостопанското производство, липсата на квалифицирани кадри, неблагоприятната среда за привличане на инвестиции, ограничената достъпност на територията, липса на бизнес инициатива в сектора.

По данни на НСИ към 2018 г. на територията на общината функционират 5 бр. предприятия, които представляват 3,5% от всички. През същата година заетите в сектора са 11 д., което е 3,3% от всички.

2.2.8. Развитие на сектор „Услуги“

Секторът на услугите включва отрасли, които имат обслужващ характер. Развитието и инвестициите на някои от тях са чрез бюджетни средства, а на други – с частен капитал.

Произведената продукция и приходите от услугите са сравнително постоянни. Промяната, която се наблюдава през 2015-2018 г. е намаляване на стойностите. Приходите от дейността са намалели със 7,1%, а произведената продукция с 19,3%.

Броят на стопанските предприятия и на заетите в тях са се покачили с минимални стойности.

Фигура 16. Динамика на сектор „Услуги“ в периода 2015-2018 г.

Източник: НСИ, собствени изчисления

Най-много приходи в общината се генерират от дейност „Селско, горско и рибно стопанство“ – 94,7% или 55 002 хил. лв. Според данни на НСИ, приносът на останалите дейности към общинската икономика е много малък.

Най-голям принос към произвежданата продукция в общината има дейност „Селско, горско и рибно стопанство“ – 97,4%. Обема на произведената продукция от останалите дейности е под 1% от цялата произведена продукция.

Най-много предприятия се наблюдават в дейност „Селско, горско и рибно стопанство“ – 67,4%. Втората дейност, в която има по-голям дял сред предприятията, е „Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети“ – 16,7%. Всички останали дейности са представени от малък брой предприятия – под 10%.

Повече от две трети от заетите са в дейност „Селско, горско и рибно стопанство“ – 79%. Втората дейност, в която има по-голяма заетост е „Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети“ – 16,7%. В останалите дейности заетите са под 10%.

Приносът на всяка дейност към общинската икономика за 2018 г. е представен в следващата обобщаваща таблица.

Таблица 12. Основни икономически показатели на нефинансовите предприятия по икономически дейности (21) в община Крушари за 2018 г.

Икономически дейности (A21)	Предприятия		Произведена продукция ¹		Приходи от дейността		Заети лица ²	
	Брой	%	Хил. лв.	%	Хил. лв.	%	Брой	%
ОБЩО:	144	100	45 694	100	58 084	100	333	100
A СЕЛСКО, ГОРСКО И РИБНО СТОПАНСТВО	97	67,4	44 487	97,4	55 002	94,7	263	79,0
B ДОБИВНА ПРОМИШЛЕНОСТ	-	-	-	-	-	-	-	-
C ПЕРЕРАБОТВАЩА ПРОМИШЛЕНОСТ	5	3	..	..	..	..	11	3,3
D ПРОИЗВОДСТВО И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЕЛЕКТРИЧЕСКА И ТОПЛИННА ЕНЕРГИЯ И НА ГАЗООБРАЗНИ ГОРИВА	..	..	..	..	..	..	..	..
E ДОСТАВЯНЕ НА ВОДИ; КАНАЛИЗАЦИОННИ УСЛУГИ, УПРАВЛЕНИЕ НА ОТПАДЪЦИ И ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ	-	-	-	-	-	-	-	-
F СТРОИТЕЛСТВО	-	-	-	-	-	-	-	-
G ТЪРГОВИЯ; РЕМОНТ НА АВТОМОБИЛИ И МОТОЦИКЛЕТИ	24	16,7	161	0,4	1 584	2,7	34	10,2
H ТРАНСПОРТ, СКЛАДИРАНЕ И ПОЩИ	3	2	..	..	..	..	6	1,8
I ХОТЕЛИЕРСТВО И РЕСТОРАНТЪОРСТВО	5	3,5	57	0,1	232	0,4	9	2,7
J СЪЗДАВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ТВОРЧЕСКИ ПРОДУКТИ; ДАЛЕКОСЪОБЩЕНИЯ	-	-	-	-	-	-	-	-
L ОПЕРАЦИИ С НЕДВИЖИМИ ИМОТИ	..	..	..	..	..	..	..	..
M ПРОФЕСИОНАЛНИ ДЕЙНОСТИ И НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	3	2,1	..	..	82	0,1	..	..
N АДМИНИСТРАТИВНИ И СПОМАГАТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ	..	..	..	..	..	..	..	..
P ОБРАЗОВАНИЕ	-	-	-	-	-	-	-	-
Q ХУМАННО ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛНА РАБОТА	3	2,1	71	0,2	71	0,1	..	..
R КУЛТУРА, СПОРТ И РАЗВЛЕЧЕНИЯ	-	-	-	-	-	-	-	-
S ДРУГИ ДЕЙНОСТИ	-	-	-	-	-	-	-	-

Източник: по данни на НСИ

1 Показателят е изчислен по методология на Структурна бизнес статистика; 2 Данните са изчислени в еквивалент на пълна заетост;

Забележка: „..“ – конфиденциални данни; „-“ – няма случай

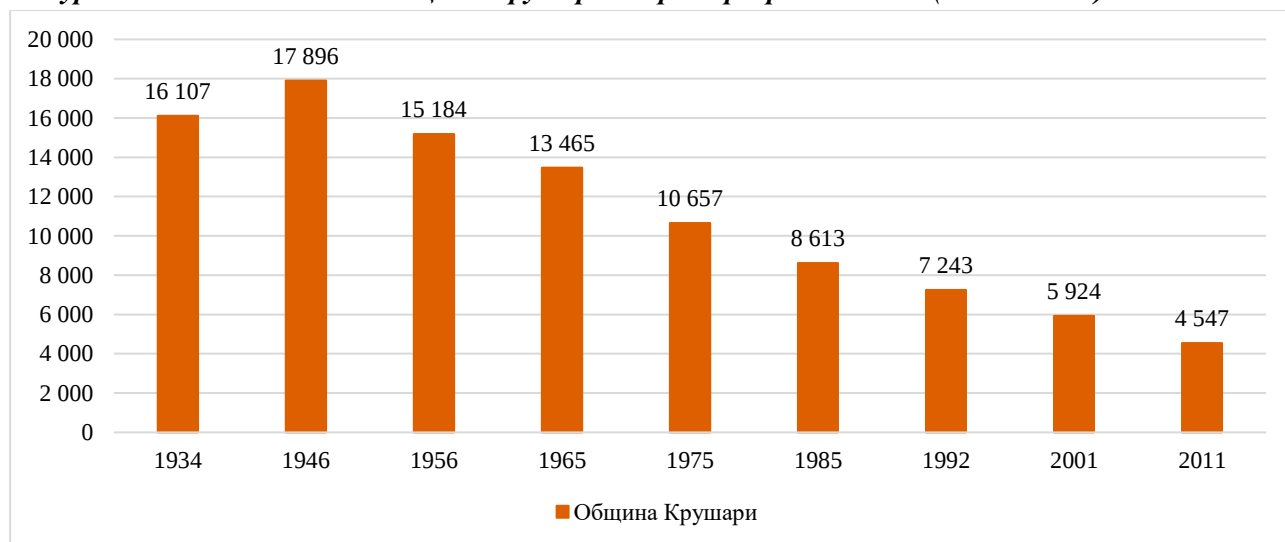
2.3. РАЗВИТИЕ НА СОЦИАЛНА СФЕРА И ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ

2.3.1. Демографска характеристика и тенденции

Общо население при преброяванията

Динамиката на населението в община Крушари показва, че броят на населението е бил най-висок през 1946 г., но от тогава до сега намалява, достигайки до 4 547 души през 2011 г., което е 74,6% по-малко. Този процес води до поетапно обезлюдяване на селата в общината.

Фигура 17. Население на община Крушари според преброяванията (1934-2011 г.)

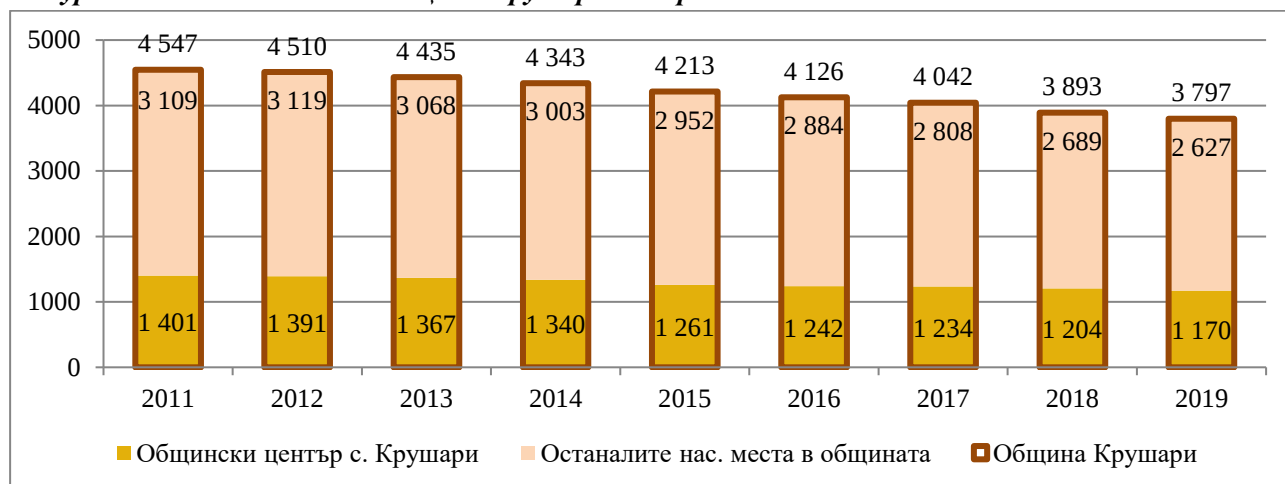
Източник: НСИ

Забележка: Броят на населението в общината, населените места и селищните образувания е в съответствие с административно-териториалното деление на страната към 01.02.2011 година.

Годишно население към 31.12. на съответната година

Според годишната демографската статистика на НСИ, населението на община Крушари продължава да намалява и след 2011 г. За периода от 2011 г. до 31.12.2019 г. е намаляло с 16,5% (750 д.). А само за част от периода на действие на ОПР Крушари (2014-2019) населението е намаляло с 546 души (12,6%). В общинския център – с. Крушари - живее 30,8% от населението. Населението в общинския център и в останалите населени места намалява със сравнително близки стойности.

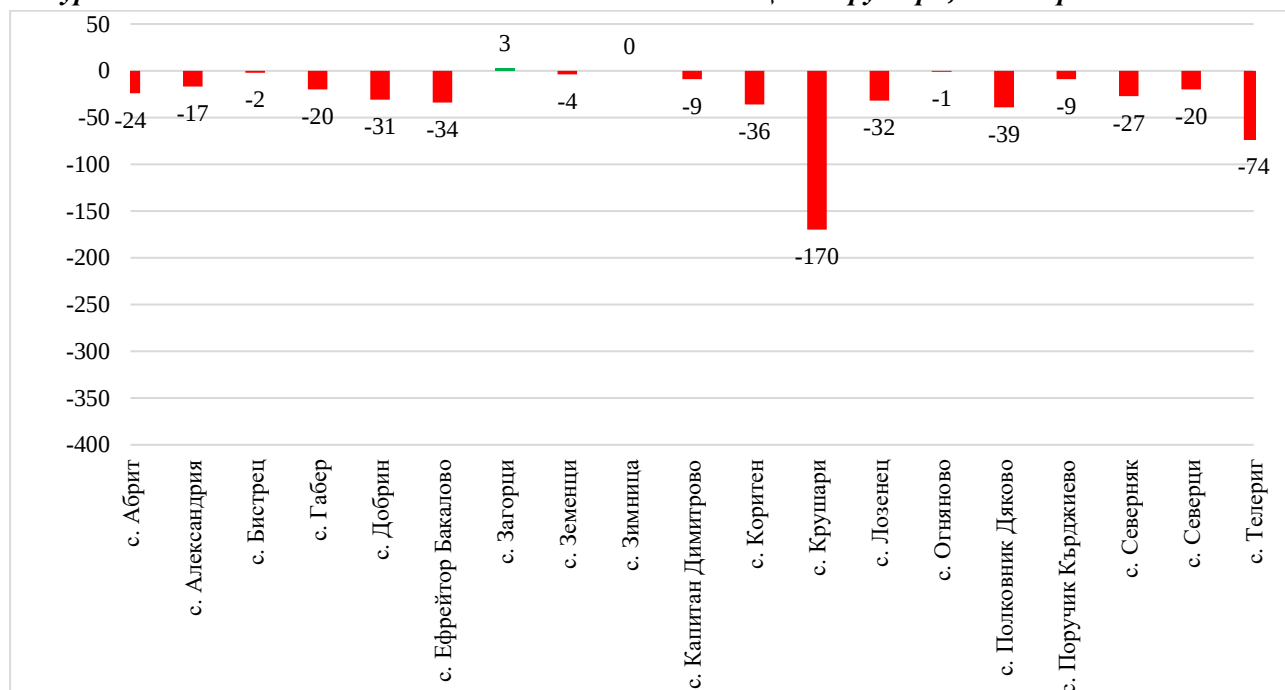
Фигура 18. Население на община Крушари за периода 2011-2019 г.

Източник: НСИ

За периода 2014-2019 г. единствено в с. Загорци е регистрирано увеличение на населението с 3 души. Най-много население е загубило с. Крушари – 170 души.

Фигура 19. Изменение на населението в селата на община Крушари, 2019 спрямо 2014 г.

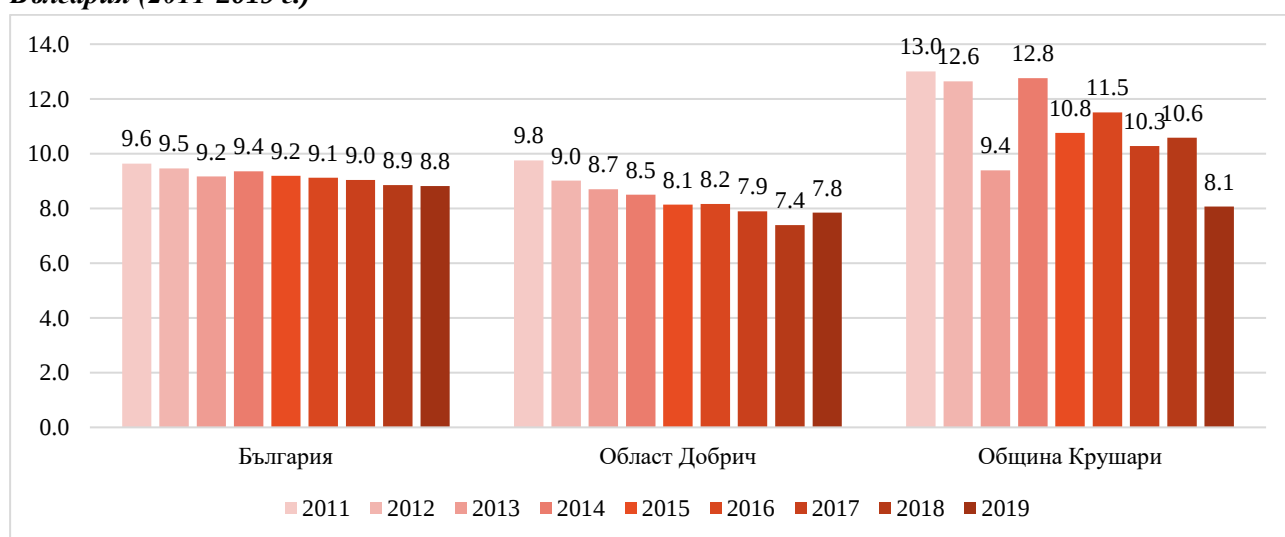

Източник: НСИ

Раждаемост, смъртност и естествен прираст

През разглеждания период 2011-2019 г. коефициентът на раждаемост в община Крушари е с променливи стойности. През почти целия период раждаемостта в общината е с по-добри показатели от тези на областно и национално ниво. Раждаемостта в абсолютни стойности плавно намалява. През 2011 година са родени 59 деца, докато техният брой през 2019 г. е 31, или намаление с 28 деца.

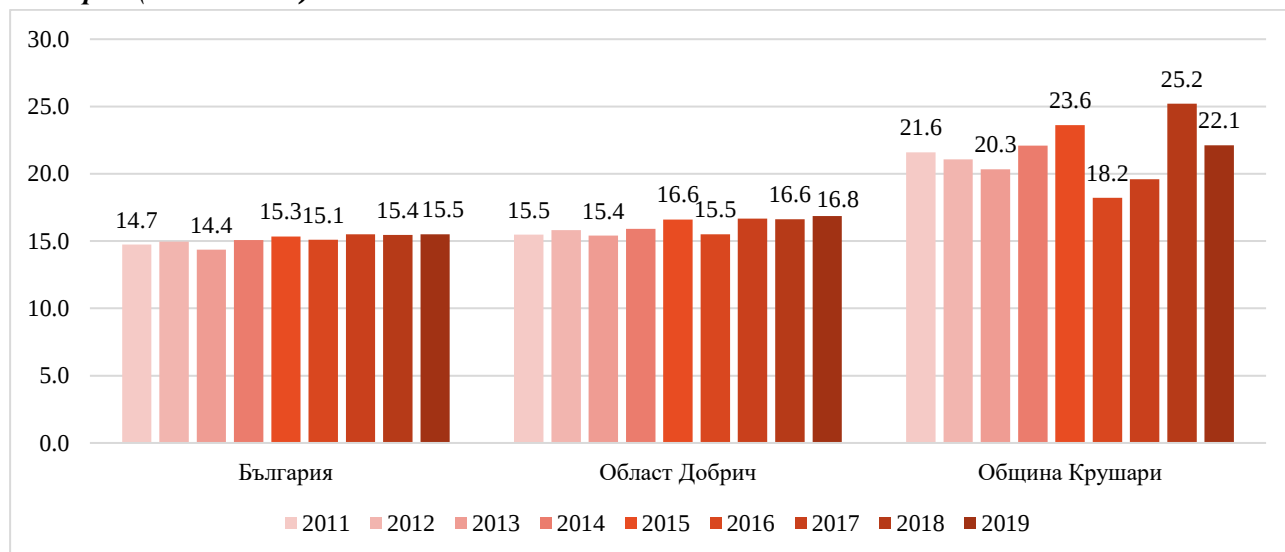
Фигура 20. Раждаемост на 1000 души от населението в община Крушари, област Добрич и България (2011-2019 г.)

Източник: НСИ

Коефициентът на смъртност в община Крушари е по-висок от този на областно и национално ниво. Въпреки че от наличните данни не може да бъде отчетена тенденция, населението на общината намалява с неравномерни темпове.

Фигура 21. Смъртност на 1000 души от населението в община Крушари, област Добрич и България (2011-2019 г.)

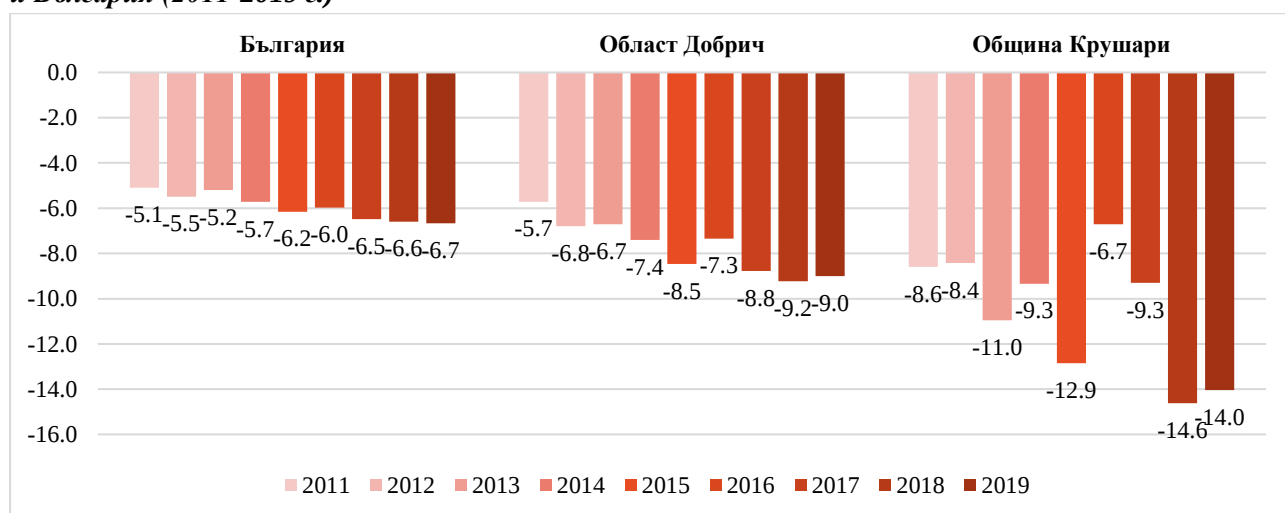

Източник: НСИ

Разликата между живо родените деца и умрелите за една година на 1000 души от средногодишното население представлява **естествения прираст на населението**. При положителни стойности се приема, че са налице благоприятни демографски тенденции. От 2011 година до последната наблюдавана година стойността на показателя е без ясно изразена тенденция.

Сравнявайки динамиката на естествения прираст на различните административни нива, се отчитат по-ниски стойности на показателя за община Крушари спрямо област Добрич и България. През 2018 г. и 2019 г. естественият прираст е най-нисък за общината. Следва да се подчертае, че ниските стойности на естествения прираст не са еднозначно повлияни от висока смъртност или ниска раждаемост.

Фигура 22. Естествен прираст на 1000 души от населението община Крушари, област Добрич и България (2011-2019 г.)

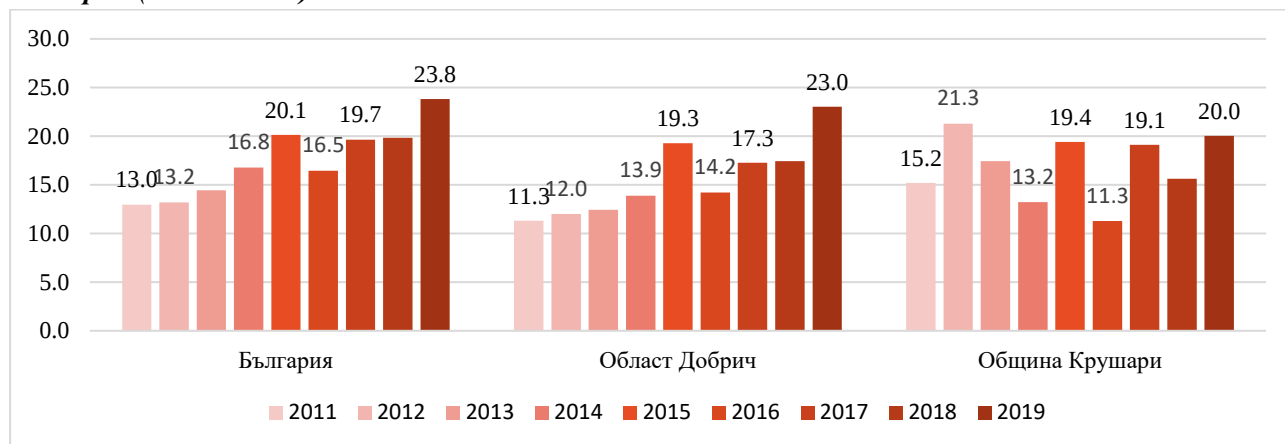
Източник: НСИ

Заселени, изселени и механичен прираст

За разглеждания период **заселените** в общината са средно 72 д./год. Няма ясно изразена тенденция на преселилите се в общината. През част от годините за разглеждания период

стойностите са по-високи от тези в областта и страната, а през други са по-ниски. През 2019 г. в община Крушари са се заселили 77 д.

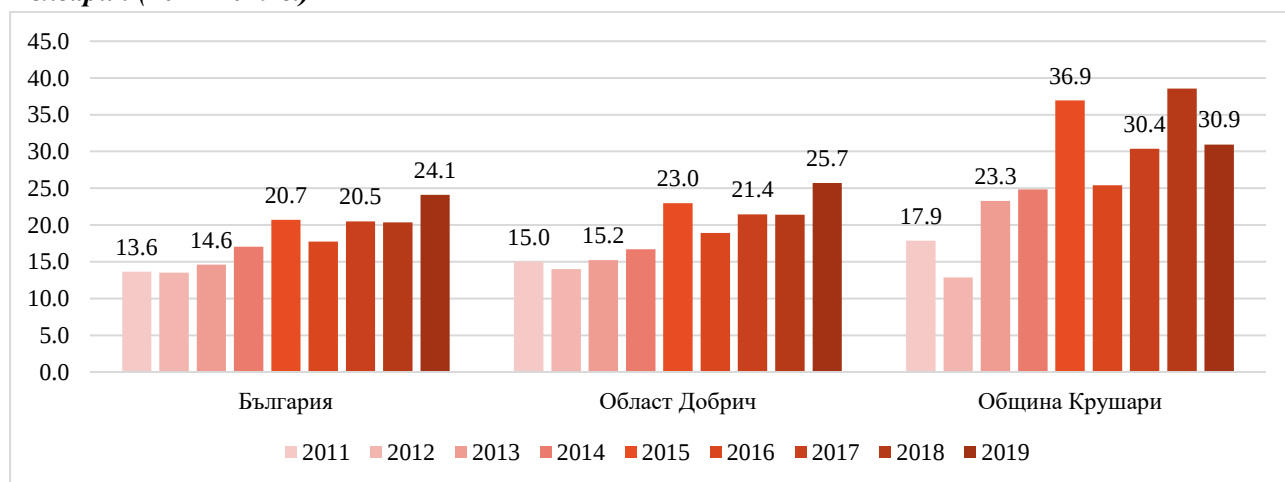
Фигура 23. Заселени на 1000 души от населението в община Крушари, област Добрич и България (2011-2019 г.)

Източник: НСИ

В същото време изселените за същият период (2011-2019 г.) са средно 112 д./год. Данните показват, че след 2015 г. има рязко увеличаване на напусналите общината, което се задържа и към 2019 г. За разглеждания период 2011-2019 г. през 2015 г. броят на изселените е най-голям – 158 д. Коефициентът на изселените е по-висок от този на национално и областно ниво.

Фигура 24. Изселени на 1000 души от населението в община Крушари, област Добрич и България (2011-2019 г.)

Източник: НСИ

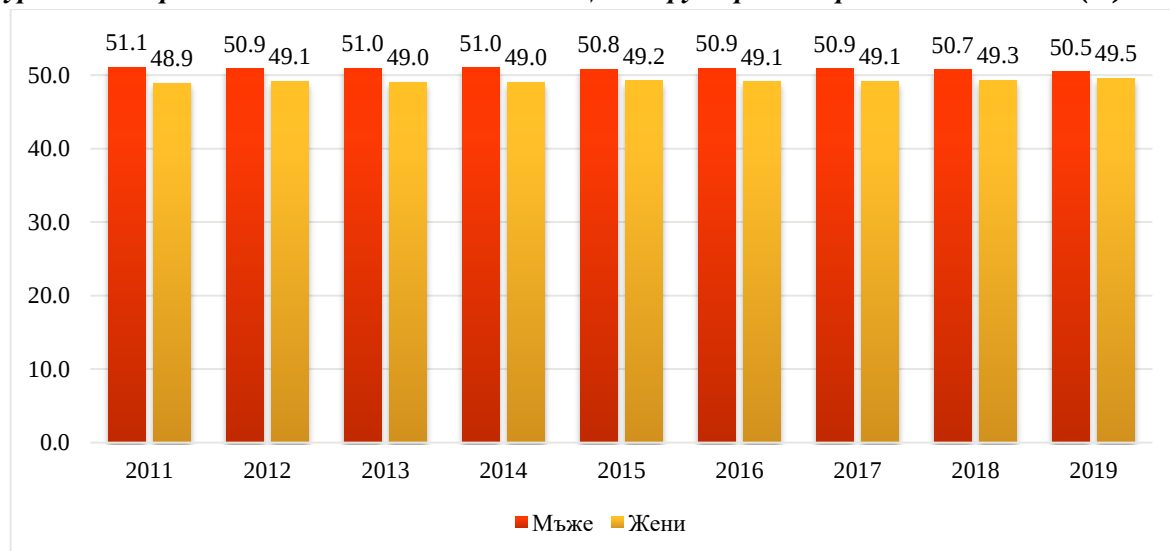
Механичният прираст е разликата между заселените и изселените лица от средногодишното население.

През разглеждания период 2011-2019 г. механичният прираст в община Крушари е с отрицателни стойности. Единствено през 2012 г. прираста в общината е положителен. Средногодишният механичен прираст в община Крушари е -40 д./год.

Полова структура на населението

По отношение на половата структура на населението не се наблюдават съществени изменения в общината. Делът на жените се е увеличил незначително за изследвания период – с 0,6%. Това се дължи по-скоро на увеличената средна продължителност на живота при жените, отколкото на по-високата раждаемост в общината.

Фигура 25. Брой на населението по пол в община Крушари за периода 2011-2019 г. (%)

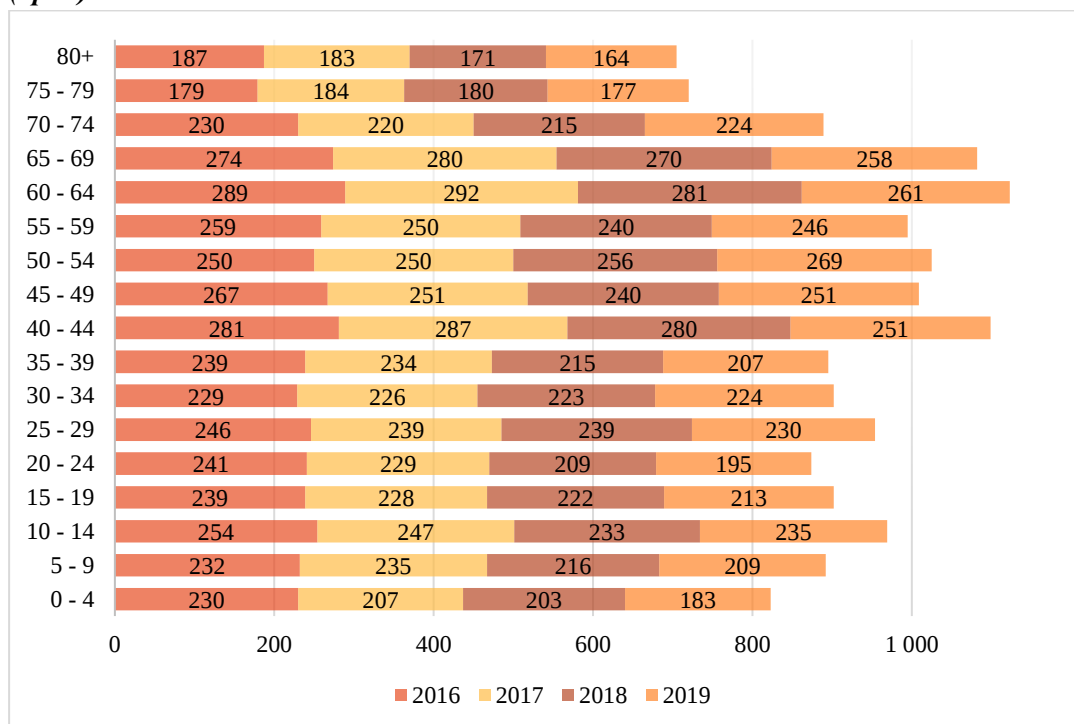

Източник: НСИ

Възrastова структура на населението

В последните години се забелязва поетапно застаряване на населението на територията на страната. Намалването на населението при различните възрастови групи на територията на община Крушари варира между 1 и 20% за разглеждания период. Най-осезаемо е в групите между 0-4 г. (20,4%) и 20-24 г. (19,1%). Необходимо е да се предоставят възможности за реализация на младото поколение, за да може броят му на територията на общината да се стабилизира.

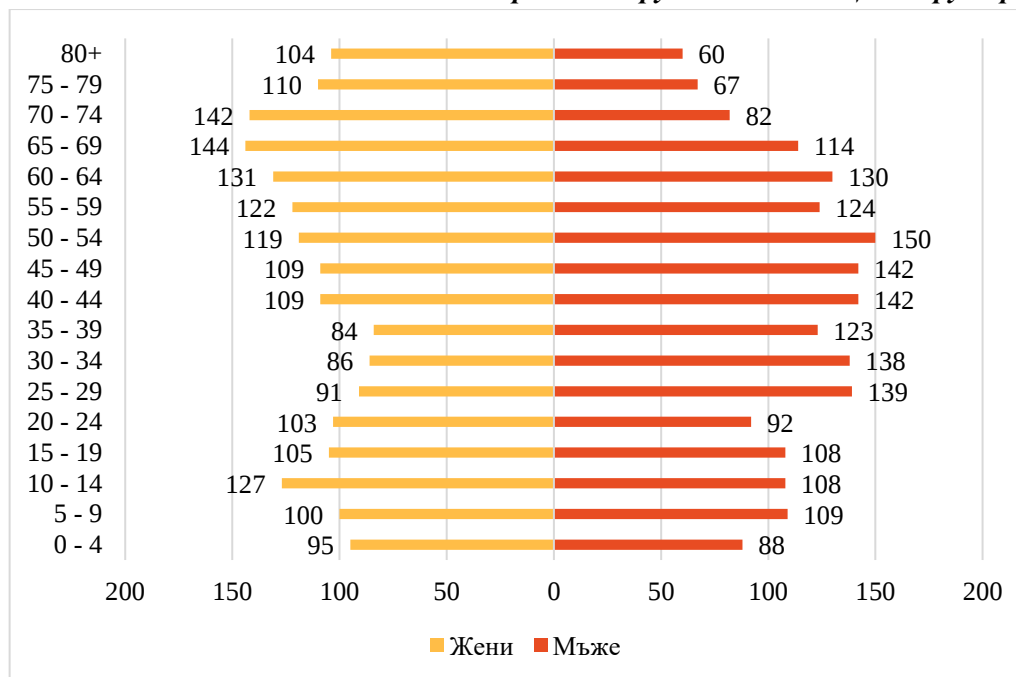
Фигура 26. Възrastова структура на населението в община Крушари за периода 2016-2019 г. (брой)

Източник: НСИ

В община Крушари към 31.12.2019 г. най-много жители има на възраст между 50-54 години (269 д.) и между 60-64 г. (261 д.). Най-малък е делът на хората над 80 г. (164 д.) и между 75-79 г. (177 д.).

Фигура 27. Население към 31.12.2019 г. по възрастови групи и пол в община Крушари (брой)

Източник: НСИ

Етническа структура на населението

Към настоящия момент е трудно да се изследва точно каква е етническата структура на населението, защото националното преброяване предстои, а данните от предходното, направено през 2011 г., със сигурност имат нужда от ревизия, което следва да бъде и предмет на бъдеща актуализация на ПИРО, когато данните са налични.

Според преброяването на населението през 2011 г. разпределението на жители на община Крушари е както следва: българи - около 42%, турци - 41,3% и роми - около 12%. Сумата от процентите е по-малка от сто, тъй като има неопределили се жители. Етническо напрежение няма. Православието и мюсюлманството са основните вероизповедания в района.

Образователна структура на населението

Този показател също се проследява при извършването на националното преброяване, затова данните са от предходния общински план за развитие. Данните за населението на община Крушари по степен на завършено образование към 2011 г. (7 и повече навършени години) са от НСИ.

Таблица 13. Данните за населението на община Крушари по степен на завършено образование към 2011 г.

Висше	Средно	Основно	Начално	Незавършено начално	Никога не посещавали училище
3,5	19,9	40,4	19,6	10,1	6,3

Източник: ОПР Крушари 2014-2020 г.

Най-големият дял на населението над 7 годишна възраст, по степен на образование, заемат тези с основно образование – 40,4%. Висшистите в общината са 3,5 %, жителите със средно образование – 19,9%, жителите с начално образование - 19,6%, с незавършено начално образование са 10,1%, а броят на тези, които никога не са посещавали училище е почти 6,3%. 55% от завършилите висше образование са жители на общинския център – с. Крушари.

2.3.2. Образователна характеристика

Детски градини

В община Крушари за учебната 2019/20 година функционира една детска градина, към която има три групи. Детската градина се намира в с. Крушари, а изнесените групи са в селата Коритен, Лозенец и Телериг.

Таблица 14. Детски градини в община Крушари за учебната 2019/20 г.

Детска градина	Вид	Населено място
Детска градина с. Крушари	Общинска	С. Крушари
група в с. Коритен	Общинска	С. Коритен
група в с. Лозенец	Общинска	С. Лозенец
група в с. Телериг	Общинска	С. Телериг

Източник: РУО – Добрич

През 2016 г. се наблюдава намаляване на броя на детските градини на територията на общината. Детските градини в селата Телериг, Лозенец и Коритен се реструктурират в изнесени групи на ДГ с. Крушари. При броя на групите не се наблюдават съществени промени през разглеждания период 2014-2020 г.

Според данни на НСИ се наблюдава намаляване на броя на записаните деца в детските градини. През учебната 2019/20 г. децата са 114 бр., което е с 25% по-малко от учебната 2014/15 г. (152 бр.).

Броят на местата в детските заведения се задържа постоянен. Местата са напълно достатъчно да обхванат всички нуждаещи се. Това се проследява от показателя „места на 100“, който през целия период е над 100.

Педагогическият персонал също е почти без промяна, като от 2016 г. насам са 14 души.

Таблица 15. Детски градини, деца, персонал, места и групи в община Крушари (уч. години 2014-2020 г.)

Показател	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20
Детски градини – общо	4	4	1	1	1	1
Децата (общо)	152	129	140	123	109	114
в т.ч. момичета	74	63	69	56	50	48
Места (общо)	166	166	166	166	166	166
на 100 деца	109	129	119	135	152	146
Педагогически персонал (общо)	15	15	14	14	14	14
в т.ч. детски учители	15	15	13	13	13	13
Групи в детските градини	7	7	7	6	7	6

Източник: НСИ

Училища

През учебната 2019/20 година на територията на общината функционират 3 училища. От тях две са за основно образование и едно за средно образование. В тях се обучават около 319 деца от I до XII клас на територията на общината.

В общинския център се намира средно училище „Христо Смирненски“. Училището разполага с добра база – реновиран сграден фонд, закрыта и открыта спортна база, компютърни кабинети и осигурен транспорт до всички населени места на общината.

Таблица 16. Училища в община Крушари за учебната 2019/2020 г.

Училище	Вид	Населено място	Финансиране
ОУ „Васил Левски“	Училище, основно	С. Коритен	общинско
ОУ „Отец Паисий“	Училище, основно	С. Лозенец	общинско
СУ „Христо Смирненски“	Училище, средно	С. Крушари	общинско

Източник: МОН – регистър на училищата

Поради промените в националната образователна система със Закона за предучилищното и училищното образование, обн., ДВ. бр.79 от 13 октомври 2015 г., драстично се променя системата, което влияе и на динамичния ред на показателите за учениците от V до XIII клас. Това прави данните преди учебната 2017/18 г. несъпоставими с тези в следващите години.

През учебната 2017/18 г. с влизането в сила на ЗПУО за общообразователните училища е наложена оптимизация на училищната мрежа и е закрыто едно основно училище „Васил Левски“ с. Телериг.

Наблюдава се увеличаване на броя деца, които се обучават между IX-XIII клас след 2016 г., което е в резултат на промените в образователната система.

Могат да се направят няколко извода за училищата в община Крушари, както следва:

- Първо, броят на учителите е сравнително постоянен през разглеждания период;
- Второ, броят на децата, обучаващи се в системата от I-IV и V-VIII клас, има тенденция към намаляване;
- Трето, броят на паралелките между I-IV клас намалява.

Таблица 17. Паралелки, учители и учащи в община Крушари по класове

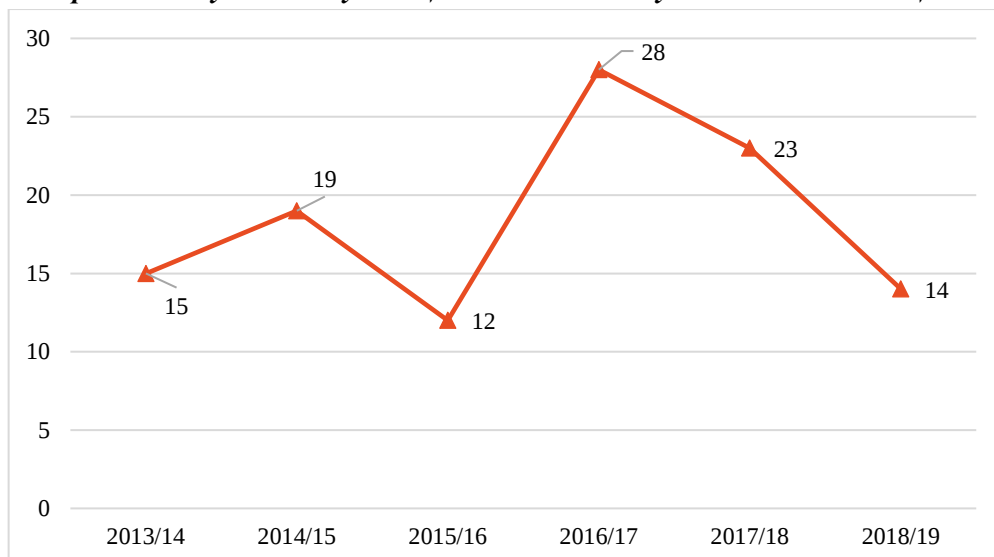
Показател\ Уч. година	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20
I - IV клас						
Паралелки	7	7	6	4	5	5
Учители	13	14	12	10	16	14
Учащи	186	172	159	144	141	134
V - VIII*						
Паралелки	5	5	5	4	4	5
Учители	16	16	16	12	16	15
Учащи	197	162	185	123	121	105
IX - XIII*						
Паралелки	4	4	4	5	5	5
Учители	7	7	7	7	7	7
Учащи	60	56	59	74	78	80

Източник: НСИ

* Данните след 2017/18 не са съпоставими с предходните периоди.

Проблем пред повишаване на образователния ценз на населението е броят на напусналите училище. Официалните данни показват, че в община Крушари всяка година децата, които по една или друга причина са отпаднали от образователната система (между I-ви и VIII-ми клас), са средно 18,5 души, като в годините има пикове и спадове.

Фигура 28. Брой на напусналите ученици от I до VIII по учебни години в община Крушари

Източник: НСИ

*След учебната 2017-18 г. е до седми клас

2.3.3. Здравеопазване

На територията на община Крушари няма детски ясли.

На територията на община Крушари няма лечебни здравни заведения. Към 2019 г. лекарите на територията на общината са 4 бр., 1 лекар по дентална медицина и 2-ма медицински специалисти по здравни грижи.

Според данни на РЗИ Добрич към 2020 г. в община Крушари са регистрирани 4 лекари за извън болнична първична медицинска помощ.

Таблица 18. Индикатори в сферата на здравеопазването

Индикатори в сферата на здравеопазването	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Медицински кадри към 31.12.						
Лекари	1	3	3	3	4	4
в т.ч. общопрактикуващи						
Лекари по дентална медицина	1	1	1	1	1	1
Медицински специалисти по здравни грижи	2	2	2	2	2	2

Източник: НСИ

Осигуреността на населението на общината с лекари и лекари по дентална медицина е далеч под средното за страната. Пациентите с по-сериозни здравословни проблеми се насочват към най-близо разположената болница - в областния център гр. Добрич. Там се намира и най-близкият център на Спешна медицинска помощ.

2.3.4. Социални услуги

В сферата на социалните услуги, които се предоставят на гражданите, община Крушари е добре развита. По-надолу в текста са описани социалните услуги, които се предоставят на територията на общината.

Център за социална рехабилитация и интеграция – намира се в с. Крушари. Това е социална услуга, която е насочена към деца и лица с увреждания; възрастни хора със здравословни проблеми и в риск от социално изключване. Основните дейности са: насърчава развитието на личностните ресурси, изграждане и поддържане на умения за самостоятелност

при деца и възрастни с различни по вид и степен на увреждане; осигуряване на подкрепа за деца в неравностойно положение; организиране на работа с разширения семеен кръг за оказване на необходимата помощ за изграждане и/или възстановяване на умения за самостоятелен начин на живот с подкрепата на специалисти.

Защитено жилище за лица с умствена изостаналост – намира се в с. Крушари. Предоставят се услуги на младежи с умствена изостаналост, които са свързани със задоволяване на основните жизнени потребности в близка до семейната среда.

Дом за стари хора – намира се в с. Добрин. В дома се предоставят услуги на стари хора със затруднения в самообслужването, които представляват комплекс от услуги за осигуряване на качествена и здравословна храна; медицински грижи; развлекателни, рехабилитационни, психологически услуги.

В общината се предлага и **Домашен социален патронаж**. Към него се предлагат следните услуги: комплексни социални услуги, предоставяни по домовете - за доставка на храна; поддържане на личната хигиена и хигиената на жилищните помещения, обитавани от ползвателя; съдействие за снабдяване с необходимите технически помощни средства; битови услуги и др. Услугите се предоставят на територията на с. Крушари и населени места от общината и обхващат следните групи: лица с увреждания и стари хора със затруднения в самообслужването, които имат нужда от грижа в семейна среда; самотно живеещи стари хора в отдалечени населени места без достъп до услуги.

На територията на община Крушари функционират и 9 бр. **Клуб на пенсионера**, които се намират в с. Крушари и населени места от общината. В клубовете се предоставя възможност за социално включване на хората в пенсионна възраст и осигуряване на занимания и мероприятия в свободното време.

Личен асистент по Закона за личната помощ, механизъм „Лична помощ“ – изпълнява се на територията на цялата община Крушари. Предоставят се услуги на лица с увреждания с определени 90 и над 90% с чужда помощ, деца с право на чужда помощ с определени 50 и над 50% и деца без право на чужда помощ с определени 90 и над 90%.

Проблем на социалните услуги, които са финансирани чрез оперативните програми, е, че те са неустойчиви и силно зависят от програмните цикли, както и от възможностите на съответните приоритетни оси/мерки. Това поставя в риск продължаващото им изпълнение, след приключване на проекта, защото се натоварва допълнително общинския бюджет.

Таблица 19. Предоставяни социални услуги и капацитета им в община Крушари, към октомври 2020 г.

Вид на обекта	Капацитет (бр. места)	Брой настанени/ ползващи я лица
1. Специализирани институции		
1.1. Дом за стари хора „Света Петка“	25	18
2. Услуги, резидентен тип		
2.1. Защитено жилище за лица с умствена изостаналост	8	7
3. Услуги в общността (деинституционализирани обекти)		
3.1. Център за социална рехабилитация и интеграция	20	65
3.2. Домашен социален патронаж	100	65

Вид на обекта	Капацитет (бр. места)	Брой настанени/ ползващи я лица
3.3. Целева програма „Топъл обяд у дома в условията на извънредна ситуация“	100	100
3.4. Личен асистент по Закона за личната помощ, Механизъм „Лична помощ“	20	20
3.5. Национална програма „Предоставяне на грижи в домашна среда“	26	26
3.6. ОП РЧР, Проект „Патронажна грижа за възрастните хора и лицата с увреждания“	16	20
4. Други социални услуги		
4.1. Клуб на пенсионера	250	250

Източник: Община Крушари

Забележка: Непълният капацитет на услугите по т.1 и т.2 се дължи на наложената забрана за настаняване в заведенията за социални услуги, поради въведената извънредна ситуация във връзка с Ковид-19.

През 2021 г. се планира включване на нови социални услуги:

Целева програма „Топъл обяд у дома в условията на извънредна ситуация“ ще се изпълнява на територията на с. Крушари и населени места от общината. Програмата предоставя: приготвяне и доставка на храна по домовете за най-нуждаещите се лица; осигуряване на подкрепа за закупуване на хранителни продукти от първа необходимост и др.

„Предоставяне на грижи в домашна среда“ – ще се предоставя в населени места от община Крушари. Целевата група на програмата са: лица с увреждания, които са определени от 80 до 89,99% с трайно намалена работоспособност или вид и степен на увреждане с определена с чужда помощ; на възраст над 65 г. в невъзможност за самообслужване и навършили 65 г. възраст към момента на подаване на заявлението.

„Патронажа грижа за възрастните хора и лица с увреждания – Компонент 3“ – ще се предоставя в населени места от община Крушари. Услугата е за възрастни хора и лица с увреждания, поставени в условията на социална изолация поради възрастово, здравословно състояние, както и поради превенция от разпространението на COVID 19.

Към юли 2020 г. на територията на община Крушари има 213 регистрирани лица с увреждания, от тях както следва:

- От 50% до 70,99% – 50 лица с увреждане;
- От 71% до 89,99% - 112 лица с увреждане;
- Над 90% - 23 лица с увреждане;
- Над 90% с ч.п. – 28 лица с увреждане.

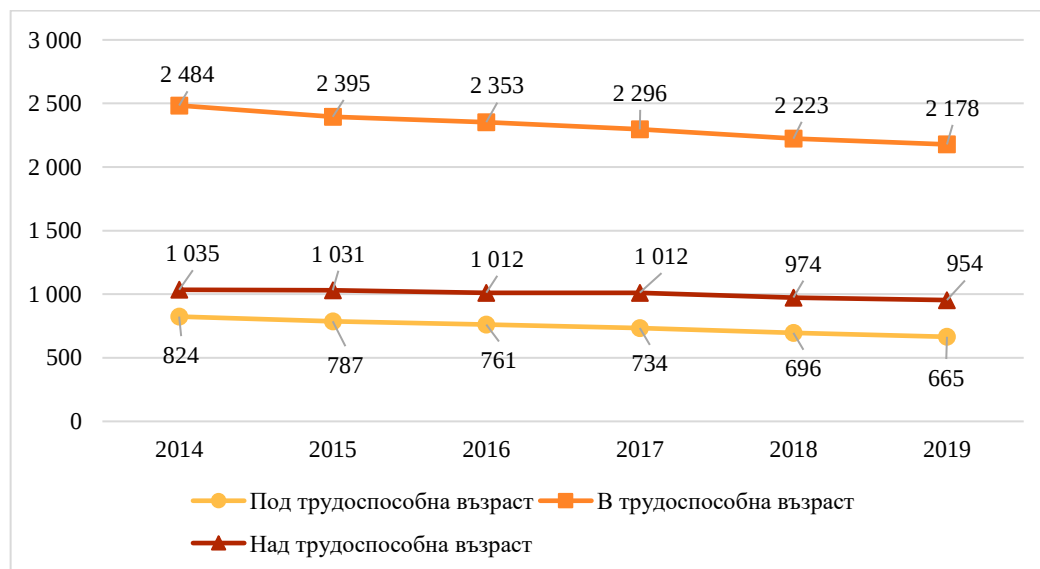
Получаващите социални помощи от Дирекция „Социално подпомагане“ са 213 лица с увреждане.

2.3.5. Трудов пазар и безработица

Негативните демографски процеси оказват пряко влияние върху трудовия пазар в община Крушари, защото намалява броят на хората в трудоспособна възраст. През 2019 г. те са 2 178 души, с което се регистрира спад от 306 човека (или 12,3%) спрямо 2014 г.

Тревожна е тенденцията и за намаляване броя на населението в под трудоспособна възраст, което се очаква да се включи в местната икономика в близко бъдеще. За периода 2014-2019 г. то е намаляло с 19,3% (или със 159 д.). Ако тези негативни процеси се задълбочат, има опасност местното население да не може да осигурява необходимите кадри за общинската икономика.

Фигура 29. Население в под, над и в трудоспособна възраст в община Крушари за периода 2014-2019 г.

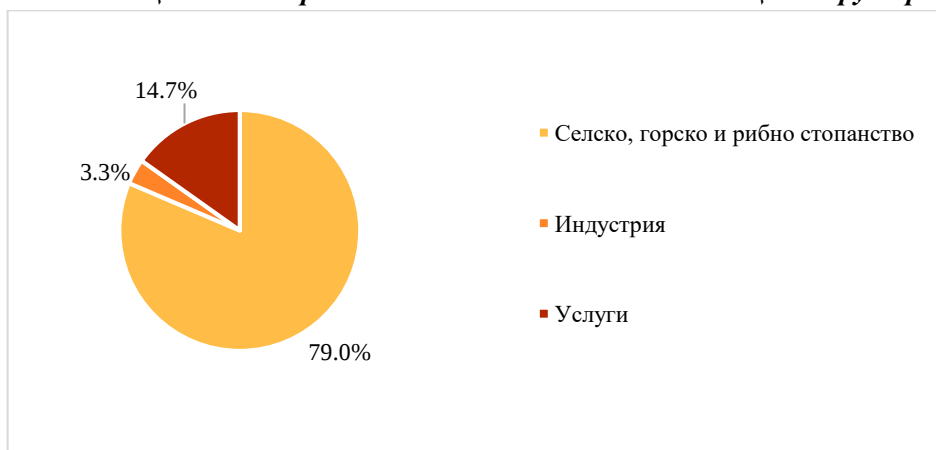
Източник: НСИ

Икономическа активност

Икономически активните лица са съвкупност от заетите на 15 и повече години и регистрираните в бюрата по труда.

Общият брой на заетите лица за 2018 г. е 333 д., като продължава тенденцията за намаляване на броя им в местната икономика. От тях 79% (263 д.) са заети в аграрния сектор, 14,7% (49 д.) в сектор услуги, и 3,3% (11 д.) – в сектор индустрия.

Фигура 30. Заети лица по сектори на икономиката за 2018 г. в община Крушари

Източник: НСИ

Безработица

Нивото на безработица в община Крушари през 2019 г. е 11,9% при средногодишен брой на безработните лица от 106 души по данни на Дирекция „Бюро по труда“ в град Добрич. За 2018 година регистрираните безработни са били значително повече – 182 лица при равнище на

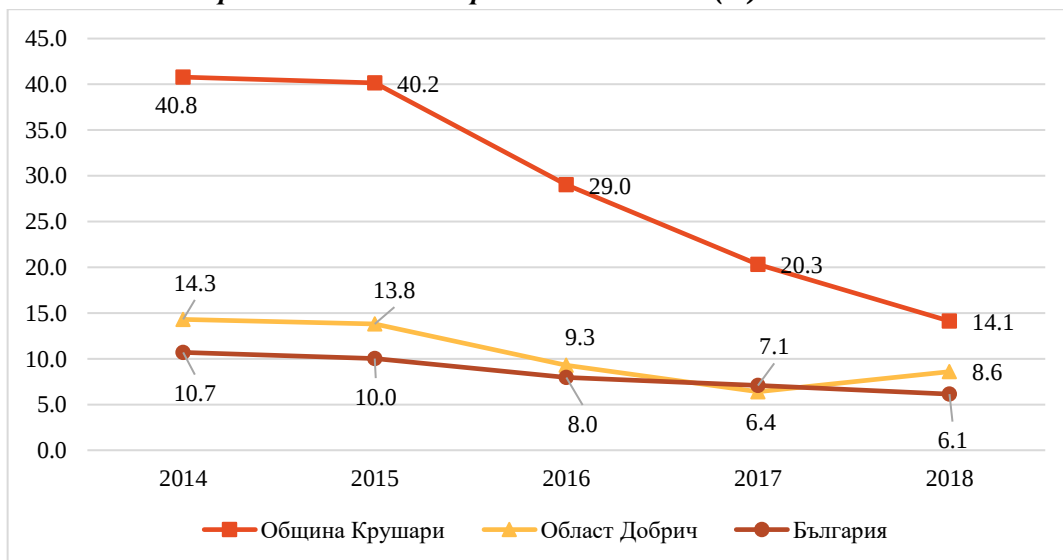
безработицата от 14,3%. Само в рамките на година се отчита значително подобрене по отношение на възможностите за заетост, а инициативите на община Крушари за намаляване на безработицата продължават. В рамките на 2019 г. са реализирани редица мерки за осигуряване на заетост:

- Разкрити са 54 нови работни места, включително 11 по програми за заетост;
- Сключени са 3 договора с работодатели за насърчаване на заетостта, включително по ОПРЧР;
- Безработните лица, включени в програми за заетост са 12. В допълнение, 15 безработни са включени в инициативи за квалификация и преквалификация.

На територията на община Крушари са реализирани три национални/ регионални програми за заетост: Регионална програма за заетост на Област Добрич, НП „Помощ за пенсиониране“, Проект „Ние също можем – 2“.

В периода 2014-2018 г. коефициентът на безработица намалява осезаемо, както на общинско, така и на областно и национално ниво. През целия разглеждан период нивото на безработица е доста по-високо в община Крушари от това на областно и национално ниво. През 2018 г. безработицата е намаляла с 65% спрямо 2014 г.

Фигура 31. Коефициент на безработица при населението в трудоспособна възраст в община Крушари и по административни нива за периода 2014-2018 г. (%)

Източник: НСИ

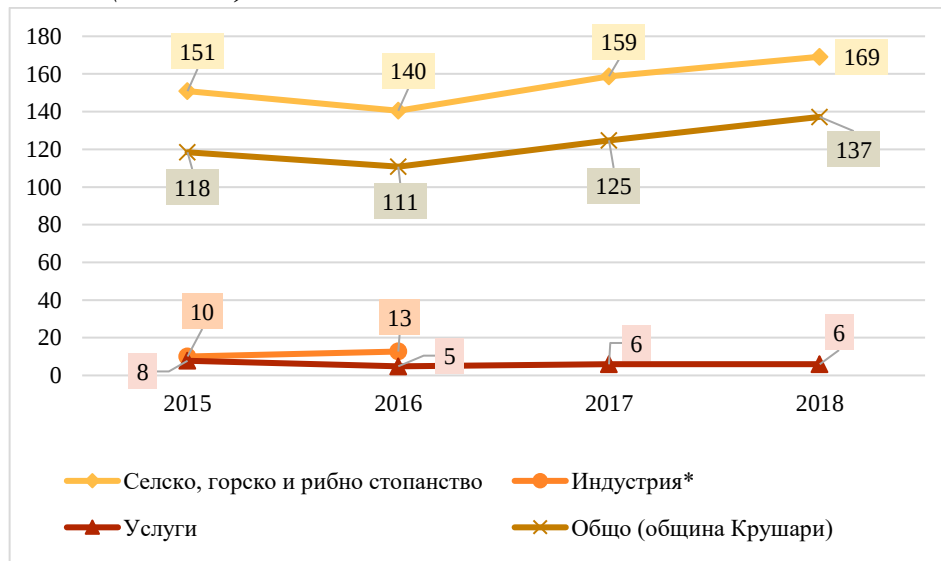
* Забележка: показателят се определя се като дял на регистрираните безработни лица в бюрата по труда към икономически активното население 15-64 г., установено при Преброяване 2011 г.

2.3.6. Производителност на труда

Производителността на труда е един от компонентите на конкурентоспособността, който може да се определи чрез съотношението между произведената продукция и броя на заетите в съответния сектор.

Данните за общината показват, че като цяло производителността на труда в местната икономика се увеличава през 2018 г. Един зает средно произвежда продукция за 137 хил. лв., което е с 19 хил. лв. повече от 2015 г. Производителността в първичния сектор е по-висока от общата за Крушари, което показва, че той е водещ отрасъл. Сектора на услугите отбелязва намаляване за периода.

Фигура 32. Произведена продукция на 1 зает по икономически сектори и общо за общината в периода 2015-2018 г. (в хил. лв.)

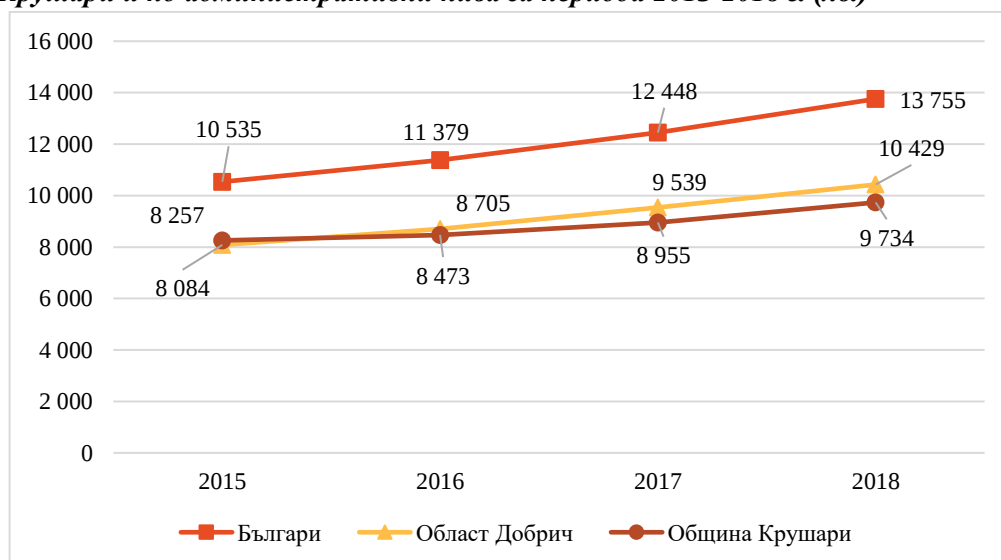
Източник: НСИ, собствени изчисления

*Конфиденциални данни

2.3.7. Доходи на населението

През периода 2015-2018 г. средната заплата в общината се е повишила с 1 650 лв. и през последната година достига 9 734 лв. **Ръстът на заплатите е съразмерен с този за област Добрич и страната**, което показва, че възнагражденията в икономиката на Крушари не отстъпват на другите административни нива. Положително е, че като цяло **възнагражденията са близки до средните за областта, но все още доста по-ниски от тези за страната**.

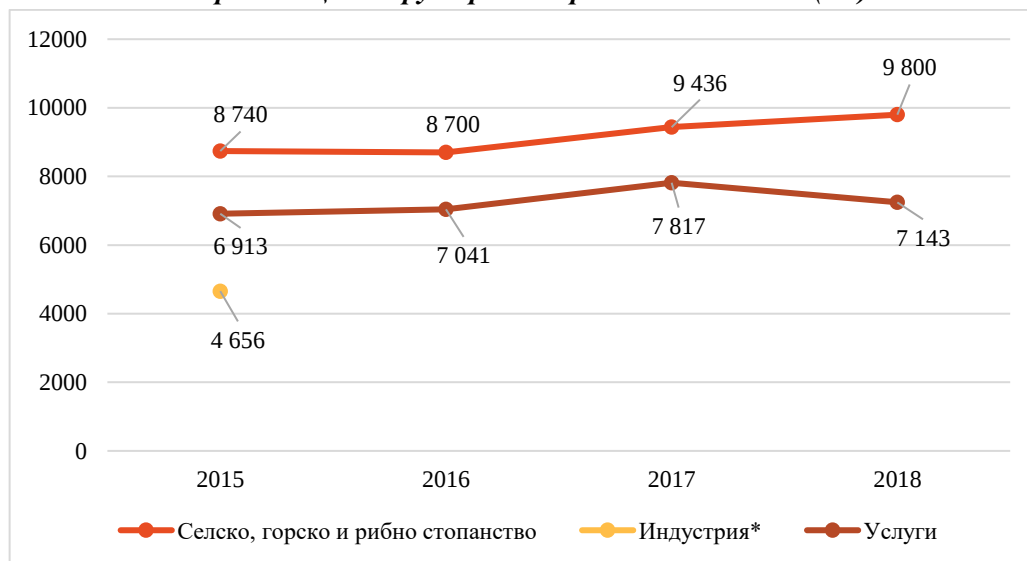
Фигура 33. Средна годишна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение в община Крушари и по административни нива за периода 2015-2018 г. (лв.)

Източник: НСИ

Средната годишна заплата по сектори в общината се увеличава със сходни темпове. Най-високата средна заплата в общината е в сектор „Селско, горско и рибно стопанство“. След 2015 г. за сектор „Индустрия“ няма данни.

Фигура 34. Средна годишна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение и по икономически сектори в община Крушари за периода 2015-2018 г. (лв.)

Източник: НСИ

*Конфиденциални данни

2.4. ИНФРАСТРУКТУРНО РАЗВИТИЕ, СВЪРЗАНОСТ И ДОСТЪПНОСТ НА ТЕРИТОРИЯТА

2.4.1. Транспортна инфраструктура и достъпност

Автомобилен транспорт и инфраструктура

През територията на община Крушари преминават участъци от републиканската пътна мрежа, както следва:

- **Републикански път III - 293** (о.п. Добрич – Паскалево – Крушари – Коритен – граница Р. Румъния) от км. 19+200 до км. 44+400. Обща дължина на пътя, преминаващ през територията на община Крушари – 25,2 км. Състояние на пътя – в по-голямата си част е добро.
- **Републикански път III – 2932** (Крушари – Полковник Дяково – Добрин – Красен – Росица) от км. 0+000 до км. 10+600, или общо 10,6 км. Състоянието на пътя в участъка до с. Добрин е в добро състояние и от с. Добрин до граница с община Генерал Тошево е в лошо състояние.
- **Републикански път III – 7001** (о.п. Силистра-о.п. Дулово – Алфатар – Войново – Кайнарджа – Краново – Капитан Димитрово – Коритен) от км. 41+600 до 53+000 км., общо 11,4 км. Състоянието на участъка е лошо.
- **Републикански път III – 7103** (Средище – Хитово – Оногур – Ефрейтор Бакалово – Телериг - Крушари) от км. 00+000 до км. 21+000 км., общо 21 км. Състоянието на пътя е добро.

Републиканската пътна мрежа на територията на общината е съставена от приблизително 90,2 км. Състоянието на пътната настилка според класификацията е предимно лошо и добро.

Улиците в общината са 90,64 км.

Таблица 20. Дължина и състояние на пътната настилка на общинските пътища

№ на път	Наименование	Дължина на територията на община Крушари, км	Състояние на пътя
DOB 1108	/ III - 293, Паскалево - Свобода / - Росеново - Божурово - Граница общ. (Добричка - Крушари) - Лозенец - / DOB2176 /	9,4	11+800 до 14+500 - отлично; 14+500 до 17+108 лошо; 17+108 до 21+200 отлично
DOB 2171	/ III - 7103 / Телериг - Александрия / III - 293 /	9	лошо
DOB 2176	/ III - 293 / Крушари - Северци - Граница общ. (Крушари - Добричка) - Черна - Житница - Тянево	5,4	0+000 до 0+854 - добро; 0+854 до 5+737 - отлично; 5+737 до 6+062 - лошо; 6+062 до 7+920 - отлично
DOB 3170	/ III - 7103, Ефрейтор Бакалово - Телериг / - Зимница	2,9	лошо
DOB 3172	/ III - 7001 / Капитан Димитрово - Габер - Огняново / DOB2171 /	11,4	незадоволително
DOB 3173	/ III - 293 / Коритен - Абрит - / III - 2932 /	12,7	отлично
DOB 3174	/ III - 2932 / Добрин - Благовец	2,2	0+000 до 1+430 отлично; 1+430 до 2+200 лошо
DOB 3175	/ III - 7103, Телериг - Крушари / - Бистрец	1,2	добро
DOB 3177	/ III - 293, Свобода - Крушари / - Загорци	0,7	отлично
DOB 3178	/ III - 293, Свобода - Крушари / - Земенци	0,8	лошо
DOB 3179	/ III - 293, Коритен - граница Румъния / - Поручик Кърджиево	1,3	отлично

Източник: Община Крушари

Железопътен транспорт и инфраструктура

През територията на община Крушари няма изградена железопътна инфраструктура. Най-близката жп гара се намира в гр. Добрич.

Въздушен транспорт и инфраструктура

На територията на община Крушари няма летище или летателна площадка. Най-близкото международно летище е във Варна, което се намира на 75 км.

Воден транспорт

На територията на община Крушари няма водни площи, които да са подходящи за развитие на воден транспорт.

2.4.2. Енергийна инфраструктура (електроснабдяване) и ВЕИ

Електроенергийна инфраструктура

Източник на електроенергия е общата електроенергийна система на страната. На територията на общината работи клон на „Енерго Про – Варна“ клон Добрич. Функционира една

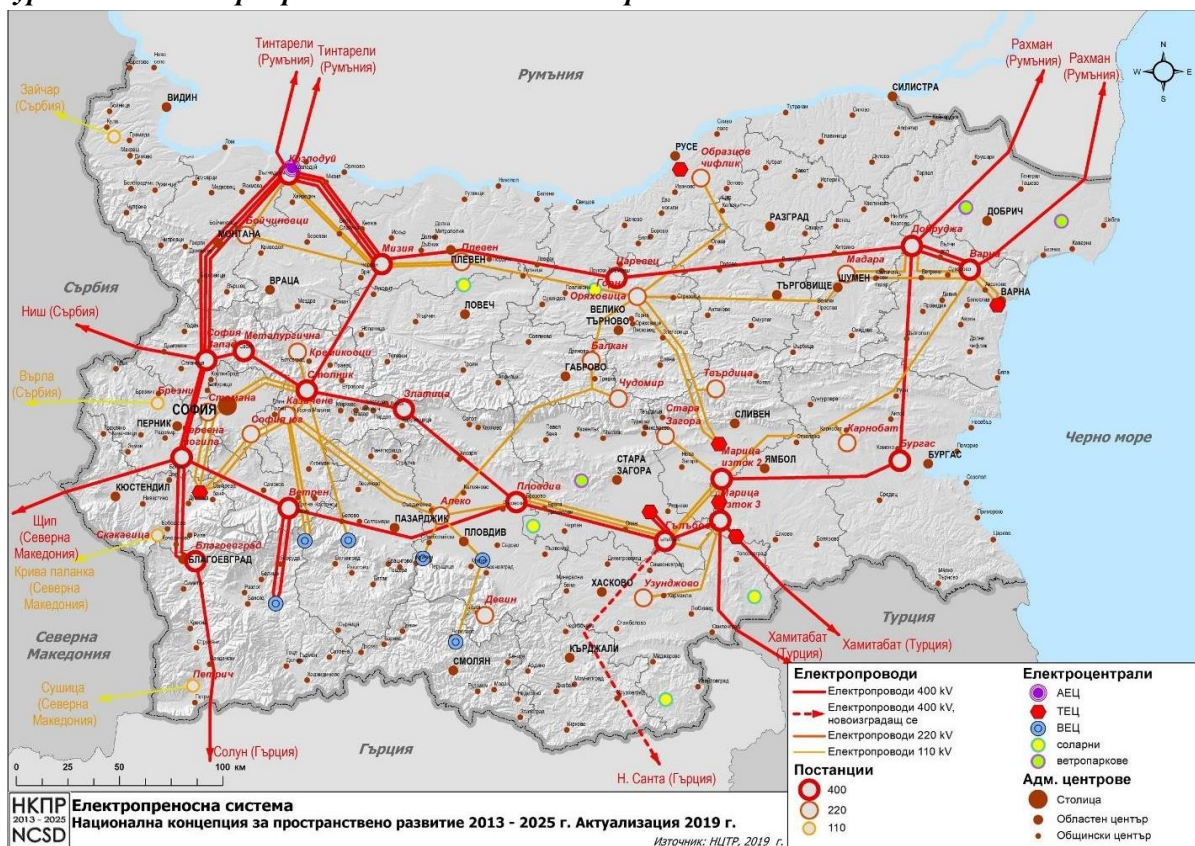
подстанция 110/20 kV с мощност 1x16 MW. На съоръжението е извършен основен ремонт. Подстанцията обслужва цялата община, както и села от съседните общини Тервел и Генерал Тошево. Междуселищната електропреносна мрежа със средно напрежение 20 kV е с обща дължина 277,72 км и обслужва деветнадесетте села на общината. Състоянието ѝ е добро. Изградени са 132 трафопоста, осигуряващи мощност от 21 880 kVA.

Вътрешно селищната мрежа с ниско напрежение е в лошо състояние. На частичен ремонт и подмяна подлежи мрежата в селата. Хората се оплакват от чести токови удари, което нанася вреди на електроуредите.

Уличното осветление е подменено през 2003 г. с енергоспестяващи лампи 18 и 36 W. Гъстотата на осветителните тела е с достатъчно покритие в съставните села на общината.

На територията на общината няма топлофикация. Жителите се отопляват с твърдо гориво и електроуреди. По-голяма част от населението използва като твърдо гориво дърва и това е продиктувано основно от икономически съображения.

Фигура 35. Електропреносна система на България

Възобновяеми източници на енергия

За разработването на този раздел са използвани данни от Дългосрочна програма на община Крушари за насърчаване използването на енергия от възобновяеми източници и биогорива 2013-2023 г.

Изградените в СИР мощности от ВЕИ представляват 15,2% от общото в страната, което нарежда региона на второ място (след ЮЦР) по усвояване енергията на ВЕИ.

В СИР се усвоява най-много ветровата енергия, като изградените мощности представляват 80% от всички в страната, а област Добрич е на първо място в региона и за цялата страна.

Слънчева енергия

Достъпният потенциал на слънчевата енергия се определя след отчитането на редица основни фактори: неравномерно разпределение на енергийните ресурси на слънчевата енергия през отделните сезони на годината, физикогеографски особености на територията, ограничения при строителството и експлоатацията на слънчевите системи в специфични територии, като природни резервати, защитени територии, военни обекти и др.

Технологичните възможности за оползотворяването на слънчевата енергия в общината не са за пренебрегване. Слънчевото отопление е конкурентно в сравнение с нагряването на вода чрез електричество.

Енергийното потребление в бита и услугите може да бъде значително намалено чрез разширено използване на ВЕИ, предимно слънчева енергия, както във възстановени (ремонтирани), така и в новопостроени сгради.

Слънчеви термични системи за топла вода на обществени/общински обекти - детски градини, социални домове, както и стопански обекти – системи за сушене на дървен материал и селскостопански продукти, могат да намерят голямо приложение в програмите за използването на ВЕИ.

Разположението на региона в географско отношение осигурява значителна амплитуда на слънчевата радиация.

Вятър

Североизточният регион е с най-добри условия за усвояване на ветровата енергия и тук са изградени най-много от Вятърни ЕЦ в страната.

На територията на България са обособени четири зони с различен ветрови потенциал, но само две от зоните представляват интерес за индустриално преобразуване на вятърната енергия в електроенергия: 5-7 м/с и >7 м/с.

Територията на община Крушари попада в зона която е с нисък ветро енергиен потенциал. Почти цялата територия на община Крушари попада в зоната на технологично неизползваемия към момента вятърен потенциал със средна годишна скорост под 4 м/сек. За техническото му използване трябва да се направят измервания на конкретното място. От друга страна с развитие на технологиите става възможно използване на вятър с по-ниска скорост.

Има подадени заявления в общината за инвестиционни намерения за изграждане на ветро-паркове от частни фирми, които към момента не могат да бъдат реализирани, поради наложени законови ограничения и мораториум.

Водна енергия

Енергийният потенциал на водния ресурс в страната се използва за производство на електроенергия от ВЕЦ и е силно зависим от сезонните и климатични условия.

На територията на общината няма достатъчно водни ресурси за производство на водна енергия.

Геотермална енергия

На територията на общината няма термални извори и други алтернативни източници на геотермалната енергия.

Биомаса

Неизползваните отпадъци от дърводобива и малощенната дървесина, която сега се губи без да се използва, могат да бъдат усвоени само след раздробяване на трески, дървесен чипс или преработване в дървесни брикети или пелети след пресоване и изсушаване. Производството на трески и дървесен чипс има значително по-ниски разходи от производството на брикети и пелети, при което се изисква предварително подсушаване на дървесината и е необходима енергия за пресоване. С оглед на това разработването на система за отопление на обществени сгради чрез подмяна на съществуващата технология с нова, работеща с дървесен чипс или трески и внедряването на оборудване за производство на същите, ще доведе до намаляване на разходите и увеличаване ефективността на отоплителните инсталации.

Община Крушари притежава природни дадености и запазени гори, чиито ресурс би могъл да се използва за добиване и преработка в краен продукт.

Газоснабдяване и топлофикация (газопреносна и газоснабдителна мрежа)

На територията на община Крушари няма изградена газопреносна и газоразпределителна мрежа.

2.4.3. Водоснабдителна и канализационна инфраструктура

Водопреносна и водоснабдителна мрежа

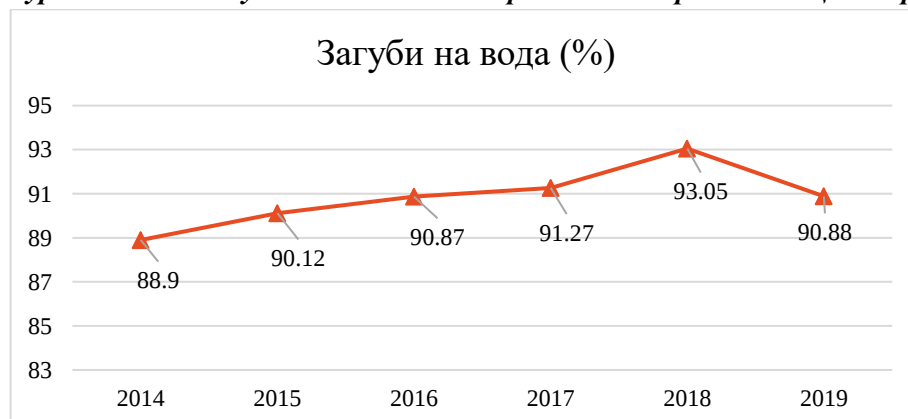
Водоснабдяването в общината се осъществява от подземни водоизточници чрез четири Помпени станции (ПС): ПС - Крушари с три сондажа; ПС - Абрит с два сондажа, от които единият не функционира, същото е положението в селата Телериг и Лозенец; така също и сондажни кладенци в с. Полковник Дяково и Капитан Димитрово. Водите са с добро качество, с изключение на село Капитан Димитрово, където водата е с лоши питейни качества и там за питейни нужди се използват естествените водоизточници.

Водопреносната мрежа е с обща дължина 293,867 км, като голяма част от нея е положена преди повече от петдесет години.

Дейността се осъществява от ВиК – Добрич, участък Крушари. Изградените девет сондажа и два кладенеца са в състояние да задоволяват напълно нуждите на общината от вода, но поради амортизирани мрежи и съоръжения, водопроводната система работи крайно неефективно и енергоемко. Често селищата остават за дълго без вода.

През разглеждания период 2014-2019 г. се наблюдават големи загуби на вода по водопреносната мрежа – над 88%, като за 2019 г. е 90,88%.

Фигура 36. Загуби на вода по водопроводната мрежа в община Крушари (%)

Източник: по данни на ВиК „Добрич“ АД

Канализационна мрежа и ПСОВ

Населените места в община Крушари имат ниска степен на изградена канализационна мрежа.

На територията на община Крушари няма изградена ПСОВ.

Таблица 21. Канализационна мрежа в община Крушари

Община/ Населено място	Обществена канализация	Изгреб на яма	Септич на яма	Попив на яма	Няма канализация	Непоказано	Общо
Община Крушари	44	209	186	1 682	311	234	2 666
с. Абрит		6		12	65	12	95
с. Александрия		***	***	138			142
с. Бистрец	***		***	74		41	118
с. Габер				54	***		55
с. Добрин	***		84	51	***	4	141
с. Ефрейтор Бакалово		80	***	48	17		146
с. Загорци				24	7	***	32
с. Земенци	***		7	33	***		43
с. Зимница				48	***	***	50
с. Капитан Димитрово		7	***	39			48
с. Коритен	***	***	6	147	***	11	167
с. Крушари	30	46	43	302	31	91	543
с. Лозенец	6	3	23	203	13	29	277
с. Огняново				30			30
с. Полковник Дяково	***	***	***	131	42	7	185
с. Поручик Кърджиево				18	36	5	59
с. Северняк				90	7	24	121
с. Северци	***	57	3	29	5	8	103
с. Телериг	***	5	12	211	82		311

Източник: Проект на ОУПО Крушари

*** Данните са конфиденциални

2.5. ЕКОЛОГИЧНО СЪСТОЯНИЕ И РИСКОВЕ

2.5.1. Атмосферен въздух

По данни на РИОСВ-Варна през 2019 г. на територията на община Крушари **не са установени превишения** на установените норми на емисии в атмосферния въздух от собствени и контролни измервания на емисии на вредни вещества отделяни в атмосферния въздух.

Основният замърсител на въздуха се явява населението на общината. Главно през зимния сезон, в резултат на използването на твърдо гориво за отопление, се повишава концентрацията на сажди във въздуха. Използваните въглища са ниско калорични, което води до допълнително замърсяване на въздуха. Поради малобройността на населението и релефа тези замърсявания на въздуха не могат да бъдат определени като много тежък проблем.

2.5.2. Води

Повърхностни води

Община Крушари е бедна на повърхностни водни ресурси. Липсват повърхностно течащи води, характерен е непостоянен речен режим. При силни дъждове и при топене на снеговете по суходолията се събират течащи води в деретата, които по-късно пресъхват. При големи дъждове водите прииждат с голяма сила и унищожават всичко по леглата си.

В община Крушари са проверени проводимостта на речното легло и дерета на разстояние до 500 м. от язовирните стени на яз. „Залдапа“ и яз. „Абрит“ и дерета във водосбора на река Суха.

- За участък: Дере, приток на река Суха, преминаващо през урбанизираната територия на с. Полковник Дяково. Дерето, приток на река Суха, е с широк напречен профил и не затруднява водното течение при висока приливна вълна.
- За участък: Дере, приток на река Суха, преминаващо през урбанизираната територия на с. Добрин. Дерето, приток на река Суха, е с широк напречен профил и не затруднява водното течение при висока приливна вълна.
- За участък: Дере, приток на река Суха, преминаваща през урбанизираната територия на с. Северняк. Участъка не е коригиран, няма изградени диги, с постоянен воден оток през цялата година, захранващо се от чешми и атмосферни води. Дерето е плитко, затлачено, проводимостта му е намалена поради наличието на ниска и блатна растителност. Заблатяват се най-ниските части. Община Крушари има изготвен проект за коригиране на дерето и кандидатства за финансиране. Има проводимост за ниски и средни води.
- За участък: Дере, преминаваща през урбанизираната територия на с. Коритен. Участъкът е коригиран, има изградени диги, без постоянен воден оток, захранващо се от атмосферни води. Дерето е широко и почистено. Има проводимост за ниски и средни води.
- За участък: Дере, преминаваща през урбанизираната територия на с. Александрия. Участъкът е коригиран, има изградени диги, без постоянен воден оток, захранващо се от атмосферни води. Дерето е широко и почистено. Има проводимост за ниски и средни води.

Подземни води

Община Крушари попада към подземни водни тела от трети слой неоген – сармат. На територията на ДРБУ има два броя подземни водни тела, попадащи в трети слой. От тях в обхвата на РИОСВ Варна попада едно наблюдавано с шест пункта за мониторинг.

Подземно водно тяло с код BG1G000000N049 и име „Карстово-порови води в Неоген - Сармат Добруджа“ - наблюдавано с общо седем пункта за мониторинг (МР 191; МР 292; МР 295; МР 296; МР 298; МР 416; МР417), като шест от тях попадат в обхвата на РИОСВ Варна. Един от пунктовете се намира на територията на община Крушари.

МР 298 при с. Абрит, 148 каптиран карстов извор, община Крушари, област Добрич – анализът на резултатите, получени от изпитванията, проведени през 2019 г., показва, че няма отклонение от СК за подземни води. Средногодишна стойност на концентрацията на показател „хром“, за който в предходни години са констатирани превишения на СК, през 2019 г. отбелязва тенденция към намаляване, но все още е по-висока от определената за водното тяло прагова стойност.

Язовири

На територията на община Крушари са изградени два микроязовира, захранвани от естествени водоизточници. Единият от тях е на границата с община Тервел и се захранва от река Добричка. Вторият язовир се намира край с. Абрит в местността Залдапа. Водата от двата язовира не се използва за изкуствено поливане.

На територията на община Крушари има един мониторингов пункт. Водното тяло BG1DJ345L1014 тип L16 включва водосбора на язовир „Оногур“. Пункта за мониторинг BG1DJ09991MS1031 е на язовирната стена. От анализа на физикохимичните елементи за

качество е видно, че водното тяло отговаря на изискванията за умерено състояние спрямо изискванията на Наредба Н-4. При анализа на специфичните замърсители се наблюдават измерени високи концентрации над изискванията на СКОС за добро състояние по показатели манган, алуминий и арсен. Екологичната оценка на водното тяло е много лош екологичен потенциал. На база резултатите от измерените концентрации на приоритетни вещества във водното тяло се наблюдават измерени високи концентрации над изискванията на СКОС за добро състояние по показатели никел. Водното тяло не постига добро химично състояние.

Геотермални ресурси

На територията на община Крушари няма установени геотермални ресурси.

2.5.3. Почви и земни недра

През 2019 г. в РИОСВ – Варна са обособили 31 пункта за мониторинг за замърсяване на почвата с тежки метали и металоиди на територията на областите Варна и Добрич. За оценяване на въздействието върху почвите на източници на замърсяване съгласно мониторинга на почвите по НАСМОС е извършен мониторинг на почви I-во и II-ро ниво. Вzeti са 54 почвени проби от 9 пункта за изследване на тежки метали. Данните от анализа показват, че съдържанието на метали и металоиди в почвите е под максимално допустимите и интервенционни концентрации за земеделски земи, определени в Наредба № 3 от 2008 г.

Обозначени са пунктове за мониторинг на почви, от които са взети почвени проби за определяне базовото състояние на почвите. Извършени са последващи анализи с цел проследяване евентуалните отклонения от базовото състояние, както и концентрациите на вредни вещества в почвата спрямо максимално допустимите концентрации. Не са констатирани завишения на концентрациите на вредни вещества в почвите. Тенденцията е за намаляване на концентрациите спрямо базовото състояние.

През 2019 г. не са извършвани пробонабирания около складове за съхранение на негодни и залежали пестициди. Контролът за състоянието на складовете и Б-Б кубовете за съхранение на залежали и негодни за употреба препарати за растителна защита през 2019 г. се извършваше на база разпореждане на областния управител на гр. Добрич за участие в комисии със заинтересуваните ведомства, включените в плана на екоинспекцията проверки на складове и ББ, както и по разпореждане от МОСВ-София.

Във връзка с плана по НАСМОС, през 2019 година са взети 54 проби от 9 пункта за органични замърсители, 54 проби от 9 пункта за пестициди от землищата на селата Крумово, общ. Аксаково, Орлова могила, общ. Добричка, Царичино, общ. Балчик, Пролез, общ. Шабла, Сноп, общ. Генерал Тошево, Бистрец, общ. Крушари, Житница, общ. Провадия, Камен дял, общ. Дългопол, Кривини, общ. Долни чифлик. Резултатите от анализа показват, че органичните замърсители в почвите са под допустимия минимум. Не е извършван мониторинг на нефтопродукти.

В обхвата на РИОСВ – Варна не е констатирано замърсяване с тежки метали. От извършения мониторинг на почви е видно, че съдържанието на вредни вещества в почвата е под допустимия минимум.

През последните години се наблюдава тенденция за намаляване на замърсяването на земите и почвите поради факта, че се осъществява поетапно закриване и рекултивация на общински депа за битови отпадъци, както и ликвидиране на незаконните сметища.

Развитието на устойчиво високотехнологично земеделие, предполагащо оптимално използване на средства за растителна защита и торове, както и оптимизирането на технологичните процеси при обработката на почвата, водят до намаляване на вредните въздействия върху почвите и опазването им от деградационни и ерозионни процеси.

На територията на община Крушари не са установени земеделски земи, които да са трайно увредени, замърсени и негодни за селскостопански нужди – няма наднормено съдържание на вредни вещества в почвата; няма замърсяване на почвата с устойчиви органични замърсители; не е налична вредна киселинност.

2.5.4. Радио-екологичен мониторинг и контрол. Шум

В община Крушари не са установени наднормени стойности на йонизиращи лъчения, както и няма източници на радиационно замърсяване.

2.5.5. Защитени зони и защитени територии. Биологично разнообразие

„Защитени зони“ е термин, въведен със Закона за биологичното разнообразие. Защитени зони се наричат местата от „Националната екологична мрежа“ (НАТУРА 2000) в България. Защитените зони в България се обявяват във връзка с изискванията на Директивата за птиците и Директивата за местообитанията.

Защитени зони по ЗБР – Натура 2000 в община Крушари:

- **Защитена зона от Натура 2000 по Директива за птиците 79/409/ЕЕС - BG0002048** Суха река, обявена със Заповед № РД-853 от 15.11.2007 г. на Министъра на околната среда и водите (обн. ДВ бр. 100 от 30.11.2007г.). Разположена е върху обща площ от 19 562 ха в землището на с. Крушари. На територията на защитената местност са установени 102 вида птици.
- **Защитена зона от Натура 2000 по Директива за хабитатите 92/43/ЕЕС - BG0000107** Суха река, включена в списъка на защитените зони, приети с Решение на МС №122/2007 г. В границите на общината попадат 7 320 ха от зоната.

Създаването на защитените територии се регламентира от специален Закон за защитените територии (ДВ, бр. 133 от 1998 г).

Защитени територии по ЗЗТ в община Крушари:

- **Природна забележителност „Александрийската гора“** - обявена със Заповед №656 от 13.09.1979 г., бр. 79/1979 на Държавен вестник. Площ на защитената местност - 71 ха. Цел на обявяване: Опазване на естествената липова гора.
- **Защитена местност „Суха река“** - обявена със Заповед №РД-538 от 12.07.2007 г., бр. 68/2007 на Държавен вестник. Цели на обявяването на защитената местност: опазване на територия с характерен ландшафт, включващ характерни за района суходолия, запазени части от камениста степ, скални тераси; опазване местообитанията на защитени, редки и уязвими растителни и животински видове; предоставяне на възможности за научни изследвания, образователна дейност, екологичен мониторинг и развитие на устойчив туризъм.

2.5.6. Управление на отпадъците

Отпадъците са пряк замърсител на въздуха, водите и почвата и носят непосредствен риск за здравето на човека, затова решаването на проблемите, свързани с управлението на отпадъците, се явява един от най-сериозните. От друга страна, голяма част от отпадъците притежават ценни суровинни качества и могат да бъдат рециклирани и отново оползотворени в производството и в селското стопанство.

Запалването на отпадъци по сметищата води до недопустими замърсявания на атмосферата с летливи органични съединения, вредни ароматни вещества, окиси на въглерода, азота и сярата.

В община Крушари има действаща Програма за управление на отпадъците.

Всички населени места в община Крушари са обхванати от системата за сметосъбиране и сметоизвозване. Събраните отпадъци от територията се извозват до регионално депо за неопасни отпадъци – РСУО „Регион Добрич“.

Статистиката показва, че депата за битови отпадъци намаляват значително през годините, поради изграждането на нова политика и насоки за третиране на отпадъците в страната. Първоначалното изграждане е започнато със закриване на всички образувани сметища в малките населени места в общините, въвеждане на организирана система за извозване на отпадъците в населените места и депонирането на всички образувани отпадъци на регламентирано депо, отговарящо на всички изисквания на законодателството. На по-късен етап е въведена и система за Регионално ползване на едно депо от няколко общини. Целта е ограничаване на площите, заети от депа за отпадъци, с което да се намали замърсяването на околната среда и да се понижат разходите по експлоатацията, а също и да се насърчат Общините към използване на други методи за третиране на отпадъците.

Таблица 22. Генерирани количества отпадъци в община Крушари през 2019 г.

Вид отпадък	Количество смесен отпадък на година т/год.	Разделно събран отпадък на година т/год.	Общ отпадък на година т/год.	Общ отпадък на година %
Хранителни	26,64	0	26,64	6,87
Хартия	22,52	0	22,52	5,81
Картон	11,86	0	11,86	3,06
Пластмаса	31,29	0	31,29	8,07
Текстил	17,06	0	17,06	4,4
Гума	4,76	0	4,76	1,23
Кожа	4,03	0	4,03	1,04
Градински	67,61	25,86	93,47	24,12
Дървесни	13,67	0	13,67	3,53
Съкло	20,87	0	20,87	5,39
Метали	8,9	20,23	29,13	7,52
Инертни >4 см	19,09	0	19,09	4,93
Опасни	4,77	0	4,77	1,23
Други	6,36	0	6,36	1,64
Ситна фракция <4 см	81,95	0	81,95	21,15
Общо	341,37	46,08	387,46	100

Източник: Обобщен финален доклад по проект „Определяне на морфологичния състав на битовите отпадъци в България“, Изпълнител: „ЕКО-Морфология България“ ДЗЗД, Възложител: ПУДООС, 2019 г.

Таблица 23. Генерирани количества отпадъци в община Крушари през 2019 г. по сезони

Вид отпадък	Средни стойности % Зима	Средни стойности % Пролет	Средни стойности % Лято	Средни стойности % Есен
Хранителни	2	9	7	7
Хартия	14	3	5	5
Картон	-	5	5	5
Пластмаса	13	7	8	8
Текстил	5	6	5	5
Гума	-	3	1	1
Кожа	-	1	3	3
Градински	17	22	21	21
Дървесни	4	3	6	6
Стъкло	8	7	5	5
Метали	7	1	1	1
Инертни >4 см	-	8	6	6
Опасни	1	2	1	1
Други	1	3	2	2
Ситна фракция <4 см	28	21	24	24
Общо	100%	100%	100%	100%

Източник: Обобщен финален доклад по проект „Определяне на морфологичния състав на битовите отпадъци в България“, Изпълнител: „ЕКО-Морфология България“ ДЗЗД, Възложител: ПУДООС, 2019 г.

2.6. ЖИЛИЩЕН СЕКТОР

Анализът на обитаването има социално-икономически характер, който изследва характеристиката на жилищата и на жилищните сгради, в които те са разположени и постигнатите нива на жилищно задоволяване. Особено актуални са относно темите енергийна ефективност и внедряване на възобновяеми енергийни източници.

В община Крушари жилищните сгради към 31.12.2018 г. са 2 501 на брой, с жилищна площ 142 147 кв. м.

Таблица 24. Структура по вид и предназначение на имотите общинска собственост

Вид на имота	Брой актове
Нежилищни сгради и части от сгради	20
Детски градини и ясли	10
Училища	5
Здравни заведения	8
Читалища	12
Административни сгради	19
Социални обекти	3
Пенсионерски клубове	4
Жилищни имоти /къщи, апартаменти, общежития/	2

Източник: Стратегия за управление на общинска собственост на община Крушари 2020-2023 г.

2.7. АДМИНИСТРАТИВЕН КАПАЦИТЕТ И УПРАВЛЕНИЕ

Общинската администрация осигурява изпълнението на законите, подзаконовите нормативни актове, решенията на общинския съвет, подпомага кмета на общината при осъществяване на правомощията му, осигурява технически дейността му, подпомага Общинския съвет и осигурява дейността му, извършва дейност по административното обслужване на гражданите, физическите и юридическите лица. Общинската администрация, при осъществяване на своята дейност, се ръководи от принципите на законност, равнопоставеност, прозрачност, достъпност, отговорност, целесъобразност и ефективност.

2.7.1. Административна структура и организация на общинска администрация

Структурата, функциите и числеността на общинската администрация са дефинирани от „Устройствения правилник“, който е приет от Общинския съвет и е разработен съгласно принципите и изискванията, произтичащи пряко от разпоредбите на: Конституция на Република България; Европейска харта за местно самоуправление и Закон за местното самоуправление и местната администрация; специализираната нормативна уредба, имаща пряко отношение към организацията и дейността на общинската администрация, както и правилници, наредби, вътрешни правила за дейността, действащи в рамките на административната структура и на територията на община Крушари. Действащите нормативни актове и правилници в административната структура на общината представляват добра основа за ефективното и ефикасно осъществяване на ежедневната дейност на общинската администрация.

Фигура 37. Организационна структура на общинската администрация в Крушари

Общинската администрация е обща и специализирана.

Кметът на общината е едноличен орган на изпълнителната власт. Той упражнява общо ръководство и контрол на общинската администрация и представлява общината.

Неговата дейност се подпомага от един секретар и двама заместник-кметове, отговарящи за следните сфери на общинската дейност, обединени в две дирекции:

- Дирекция „Административно-правно, информационно обслужване, финанси и бюджет“;
- Дирекция „Регионално развитие и хуманитарни дейности“.

Дейността на общинската администрация се контролира и утвърждава от Общинския съвет, който има 13 члена, представители на различни политически партии и на различни териториални и социални общности. Към Общинския съвет функционират 4 постоянни комисии, а при необходимост по актуални проблеми се сформират временни комисии.

Кметовете на населените места изпълняват бюджета на общината в частта му за кметството, организират благоустройствени, комунални и др. мероприятия, упражняват контрол за законосъобразно използване, поддържане, охрана и опазване на общинската собственост.

Администрацията е структурирана в дирекции, отдели и звена, а за определени задачи се привличат външни лица в качеството им на експерти и консултанти. Дейността на общинската администрация се осъществява от държавни служители и лица работещи по трудово правни отношения. В структурата на администрацията няма организирани общински предприятия. Тя отговаря на функциите, които са вменени на общинска администрация и покрива всички основни отговорности на общинската администрация, които са сведени до:

- Участва в изготвянето и реализирането на проекти за привличане на средства от национални и международни програми и фондове;
- Координира дейността на общинските училища, детски заведения и извънучилищни звена за организиране на учебно-възпитателния процес;
- Провежда общинската здравна политика на територията на общината;
- Предоставя административни услуги, планира и управлява местните данъци и такси;
- Управление на отпадъците;
- Териториално развитие и устройствено планиране, съобразени с нейните екологични, исторически, социални и други специфики;
- Изграждане, поддържане и добро управление на сградите общинска собственост.

2.7.2. Човешки ресурси

Служителите в общинска администрация отговарят на съответните образователни и квалификационни изисквания за заеманата от тях длъжност. Развитието и утвърждаването на административния капацитет е основен фактор за постигане на стратегическите цели на управлението на общината; Изграждане на адекватна и ефективна система за планиране и контрол на изпълнението; Усъвършенстване на организацията по административното обслужване и документооборота в администрацията; Откритост и достъпност на дейността на администрацията на община Крушари. За повишаване на специфичните умения и професионалната квалификация на служителите в общинската администрация се

осъществяват специализирани обучения. Тези обучения се планират на базата на предварително извършен анализ на потребностите от страна на служителите.

Числеността на общинската администрация е одобрена на Общински съвет по предложение на Кмета на Общината. **Общата численост на служителите в администрацията е 48,5 бр.** към 2019 г. Броят на служителите през разглеждания период 2014-2019 г. варира в малки граници - между 44 и 49 души.

В община Крушари през разглеждания период 2014-2019 г. временно са наемани служители. При тях броят варира в по-големи граници – между 24 и 84 лица. През 2019 г. временно са наети най-голям брой лица – 84 души.

Таблица 25. Административен капацитет на община Крушари

Показатели	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Общо служители	49	46	45	45	45	48,5
Служебно правоотношение	6	6	6	6	6	6,5
Трудово правоотношение	41	41	39	39	39	43
По служебно правоотношение на ръководни длъжности	4	4	4	4	4	4
По служебно правоотношение – експертен	3	2	2	2	2	2
По трудово правоотношение на ръководни длъжности	-	-	-	1	1	1
Експертен и технически състав по трудово правоотношение	23	22	21	21	22	22
Временна заетост и стажове						
Общо						
Стажанти	0	0	0	0	0	0
Временно наети лица	60	43	24	50	42	84

Източник: Община Крушари

2.7.3. Политики, програми, проекти и инициативи

Действащи стратегии и програми

Общинският съвет на община Крушари е утвърдил следните програми и стратегии (*изброени са според реда на публикуването им в официалния сайт на общината* (<http://www.krushari.bg/>):

Стратегия за управление на общинската собственост 2019-2023 г.

Стратегията за управление на общинската собственост на Община Крушари е изработена в изпълнение на чл.8, ал.8 от Закона за общинската собственост. Стратегията определя политиката за управление на общинската собственост за периода 2020-2023 г.

Общински план за развитие на община Крушари за периода 2014-2020 г.

Това е действащият в момента общински план за развитие на община Крушари, който ще бъде надграден и продължен през следващия планов период от настоящият План за интегрирано развитие на общината (ПИРО) 2021-2027 г.

Общинска стратегия за подкрепа за личностно развитие на децата и учениците в община Крушари 2020-2022 г.

Стратегията е разработена в изпълнение на разпоредбата на чл. 197 от Закона за предучилищното и училищното образование и чл. 5 от Наредбата за приобщаващото образование изменение и допълнение с ПМС № 289/12.12.2018 г.

Програма за управление на община Крушари мандат 2019-2023 г.

Програмата е разработена на основание чл. 44, ал. 5 от ЗМСМА. Документът е с отворен характер, който ще бъде допълван в процеса на неговото изпълнение, предвид настоящото разработване и приемане на План за интегрирано развитие на община Крушари за периода 2021-2027г. Програмата е съобразена с основните цели и приоритети на местното и регионално развитие

Общинска програма за опазване на околната среда 2018-2022 г.

Програмата е разработена на основание чл. 79 ал. 1 от Закона за опазване на околната среда (ЗООС) и е основен инструмент за реализиране на Националната екологична политика на местно ниво. Програмата за опазване на околната среда прилага комплексна система от административни и икономически мерки за регулиране екологичното поведение на стопанските субекти и населението в общината.

Дългосрочна програма за насърчаване използването на енергия от възобновяеми източници и биогорива 2013-2023 г.

Общинската програма за насърчаване на използването на ВЕИ е израз на политиката за устойчиво развитие на общината. Основната цел на програмата е развитие и внедряване на енергоспестяващи технологии в сферата на отоплението на административни сгради и осветлението на обществените пространства и същевременно с това стремеж за увеличаване на комфорта на обитаване и намаляване на здравните рискове.

Краткосрочна програма за насърчаване използването на енергия от възобновяеми източници и биогорива на Община Крушари 2019-2022 г.

Документът е разработен съгласно изискванията на чл. 10, ал. 1 и ал. 2 от Закона за енергията от възобновяеми източници (ЗЕВИ), Националния план за действие за енергията от възобновяеми източници и Указанията на Агенцията за устойчиво енергийно развитие от 2016 г. Програмата се одобрява и приема от Общински съвет – Крушари, по предложение на Кмета на общината и обхваща тригодишен период на действие и изпълнение.

Основната цел на общината е развитие и внедряване на енергоспестяващи технологии в сферата на отоплението на административни сгради и осветлението на обществените пространства и същевременно с това стремеж за увеличаване на комфорта на обитаване и намаляване на здравните рискове.

2.7.4. Състояние на гражданския сектор в общината

В общината са регистрирани следните сдружения с нестопанска цел:

- Круга;
- ЛРД-Крушари СОПД.

2.8. ВЛИЯНИЕ НА ГОЛЕМИ ИНФРАСТРУКТУРНИ ПРОЕКТИ С РЕГИОНАЛНО И НАЦИОНАЛНО ЗНАЧЕНИЕ, ПРЕДВИДЕНИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНАТА

Основен източник на достоверна информация за влияние на големи инфраструктурни проекти с регионално и национално значение, предвидени за реализация на територията на община Крушари, област Добрич или Североизточен регион от ниво 2, които пряко или косвено могат да дадат отражение в социално-икономическото, екологическото и пространствено развитие на общината, е Интегрираната териториална стратегия за развитие на Североизточен регион от ниво 2.

Североизточният регион е разположен периферно на основната TEN-T мрежа през територията на страната, но предимството му е, че граничи с двата големи международни водни басейна – директен широк излаз на Черно море (източна граница на страната) и близък достъп до река Дунав (чрез общата граница с област Силистра и пристанищата Силистра и Тутракан), което определя неговото геостратегическо значение. Регионът има пряк достъп до черноморските пристанища Варна (България) и Констанца (Румъния). Река Дунав е естествен воден път, който свързва страната и региона с 11 държави в Централна и Източна Европа.

Крушари е периферна община и не попада в зоната на влияние на големите инфраструктурни проекти, предвидени за реализация в региона.

Най-значимият инвестиционен проект, който ще се реализира в близост до община Крушари е изграждане на **Индустриален парк Добрич** (420 декара – панаирна и логистична зона, високотехнологичен инкубатор, интермодален терминал, митница, силози и зърнен терминал, 280 декара – индустриален парк, изграждане на модерно международно летище в близост до индустриалния парк). Проектът ще се осъществи в близост до бившето военно летище Добрич.

2.9. ОПИСАНИЕ НА ВЗАИМОВРЪЗКИТЕ НА АНАЛИЗА С РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ПРОВЕДЕНИЯ ХОРИЗОНТАЛЕН СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА РАЙОНИТЕ НА НАЦИОНАЛНО НИВО

Социално-икономическият анализ на районите на Р България (Анализа на районите) представя настъпилите промени за периода 2014-2020 г. в икономическото, социалното, демографското, инфраструктурното развитие и състоянието на околната среда и очертава основните тенденции в тях. Също така се дават прогнози за развитието им до 2027 г. Той е структуриран в 3 основни части.

Първата част обхваща териториалния анализ на развитието по тематични направления и ключови характеристики по три основни теми – темата за урбанистичното развитие, териториалните аспекти на секторните политики, административния капацитет за провеждането им и за изпълнение на проекти.

Втората част акцентира върху сравнителния анализ на социалното, икономическото, демографското и екологичното състояние и развитие и инфраструктурното осигуряване на районите, областите и общините. Във всяко тематично направление са проследени промените, настъпили в резултат на прилаганите европейски и национални политики и програми и са систематизирани изводи за въздействието на външни и вътрешни фактори, за установените трайни тенденции и възможностите за преодоляване на проблемите.

Третата част обобщава синтезираните изводи от първите две и ги надгражда с интегриран национален профил.

Съдържанието на втората и третата част, както и на резюмето на анализа, припокриват темите, изследвани в ПИРО. Това е първата взаимовръзка между ПИРО и Анализа на районите – съдържанието.

Освен това, темите в Анализа на районите, особено в частите за демография, социално развитие и икономика, са проследени чрез ключови показатели, които са използвани в ПИРО Крушари за открояване на местните характеристики. **Това спомага за сравнението на част от изводите, направени в Анализа на районите, и този за целите на ПИРО.** Допълнително по отношение на демографските показатели, при изготвяне на ПИРО Крушари, са съпоставяни с тези на областно и национално ниво, за да могат да се проследят взаимовръзките между тях.

В следващата таблица са представени основните изводи от Анализа на районите и заключенията в ПИРО. Този подход дава възможност за бързо очертаване на взаимовръзката между двата анализа – къде има припокриване (т.е. изводите за Крушари са валидни и за национално/регионално ниво), къде се отчита разминаване (т.е. заключенията за община Крушари са по-негативни или обратното – по-благоприятни).

Таблица 26. Взаимовръзки между заключенията от Анализа на районите и ПИРО

Заключения от Анализа на регионите	Заключения от социално-икономическия анализ на ПИРО	Взаимовръзка
ТЕМА: ДЕМОГРАФИЯ		
Демографската ситуация в страната се характеризира с продължаващо намаляване и застаряване на населението, намаляваща раждаемост и задържащо се високо равнище на общата смъртност, отрицателен естествен и механичен прираст.	Населението устойчиво намалява; Раждаемостта на 1000 д. е по-висока от средната за страната; Високо ниво на смъртност (по-високо от средното за страната); Отрицателен естествен и механичен прираст.	Въпреки по-високата раждаемост в община Крушари от средната за страната, естественият и механичният прираст са отрицателни, както и на национално ниво.
Намалява делът на населението в трудоспособна възраст.	Намалява делът на населението в трудоспособна възраст.	Общината е с по-лоша характеристика от тази на национално ниво.
Териториалното разположение на населението е предимно в градовете – 67,3% (2018 г.)	В общината всички населени места са села (2019 г.)	Не е приложимо.
Изчерпан демографски потенциал на селата, които до неотдавна са били източник на миграция към градовете.	Част от селата в община имат потенциал да привличат население в тях.	Общината е с по-добра характеристика от страната.
ТЕМА: ПАЗАР НА ТРУДА		
Коефициентът на икономическа активност нараства.	Отчетена е тенденцията за намаляване броя на заетите в местната икономика и намаляване на населението в трудоспособна възраст.	Общината е с по-лоша характеристика от тази на национално ниво.
Заетостта на населението в най-активна възраст (15–64 години) бележи съществен ръст в СИР,	Намаляването на броя на заетите като цяло води и до намаляване на заетостта в интервала 15-64 години,	Общината е с по-лоша характеристика от националното ниво.

Заклучения от Анализа на регионите	Заклучения от социално-икономическия анализа на ПИРО	Взаимовръзка
но изостава от средната за страната в периода 2014-2018 г.	въпреки че липсват данни за потвърждението му.	
Коефициентът на безработица намалява.	Коефициентът на безработица намалява.	Общината е с подобна, но малко по-лоша характеристика от тази на национално ниво.
ТЕМА: ТЕРИТОРИАЛНО-УРБАНИСТИЧЕН АНАЛИЗ		
Общините в България са класифицирани като: силно урбанизирани (централни), средно урбанизирани (междинни) (при които над 50% от населението е в населени места от 5 до 50 хил. жители или общините са с център град от 5 до 50 хил. жители. Такива са 95 общини с центрове средни и малки градове) и слабо урбанизирани (периферни).	В ИТСР на Североизточен регион община Крушари е определена като „слабо урбанизирана“ (периферна).	В ИТСР Североизточен регион общината попада измежду 12 общини, които са слабо урбанизирани, над 50% от населението е в нас. места под 5 000 жители.
В Анализа на районите са определени агломерационни образувания по дадени критерии.	В ИТСР на Североизточен регион община Крушари не попада в агломерационния ареал Добрич.	Община Крушари е типична малка селска (периферна) община, гранична, отдалечена от транспортни и урбанизационни оси.
ТЕМА: ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ		
БВП и БВП на глава от населението нарастват.	На ниво „община“ не се поддържа информация за БВП, но за област Добрич показателят нараства.	Не е приложимо.
Нараства производителността на труда.	Нараства производителността на труда на 1 работник в община Крушари.	Общината е със същата характеристика като на национално ниво.
Най-голям брой МСП са в групата на микро предприятията (от 0 до 9 заети), достигат 91.83% (2017 г.) от общия брой предприятия в нефинансовия сектор, следвани от втората група (от 10 до 49 заети).	Микро предприятията са 97,2% от всички в нефинансовия сектор, а малките – 2,8% (2018 г.)	Общината е със същата характеристика като на национално ниво.
Атрактивността на българския туризъм се формира от културно-историческо наследство, природни ценности, разнообразни пейзажи, качествени услуги и добра свързаност/достъпност.	Община Крушари разполага с неизследвано културно-историческо наследство и природни условия за развитие на селски туризъм.	Общината притежава неизследван потенциал.
ТЕМА: СОЦИАЛНА СФЕРА		
Обхватът на деца в предучилищно образование е намалял до степен, че всяко	Местата в детските градини в община са достатъчни, за да обхванат всички деца.	Задоволеността с места в детските градини в община Крушари е по-висока от

Закljučения от Анализа на регионите	Закljučения от социално-икономическия анализ на ПИРО	Взаимовръзка
пето дете не посещава детска градина.		средната за областта, региона и страната.
Броят на учениците в страната намалява ежегодно. Закриват се училища, предимно в малките населени места.	Броят на учениците намалява през годините и през 2017/18 г. е закрито едно ОУ.	Общината е със същата характеристика като на национално ниво.
Увеличаване на броя на напусналите ученици през учебната 2018/19 г. – 13 394 ученика за страната.	За учебната 2018/19 година делът на преждевременно напусналите училище (до 7-ми клас) е 5,3%.	Общината е с по-лоша характеристика от националното ниво.
Увеличаващи се разходи в сферата на социалното осигуряване, подпомагане и грижа	Увеличава се делът на подпомаганите лица в общината, както и разходите за тях.	Общината е със същата характеристика като на национално ниво.
Неравномерното териториално разпределение на мрежата от социални услуги по общини, неподходящата материална база.	Социалните услуги в общината са съсредоточени в с. Крушари в подходяща материална база.	Общината е със сходна характеристика на националното ниво.
ТЕМА: ТЕХНИЧЕСКА ИНФРАСТРУКТУРА		
В национален план електроенергийната мрежа е добре развита и всички населени места са електроснабдени.	Електроенергийната мрежа покрива територията на цялата община. Вътрешно селищната мрежа с ниско напрежение е в лошо състояние.	Общината е с по-лоша характеристика от тази на национално ниво.
Газопроводната мрежа в България има нужда от доразвитие. Необходимо е и увеличаване на дела на газифицираните домакинства до набеязаната цел до 30% през 2020 г.	В общината няма изградена газопреносна мрежа.	Общината е с по-лоша характеристика от тази на национално ниво.
Нарастване на участието на ВЕИ в енергийния баланс на страната. Изградените мощности от ВЕИ в Североизточен регион представляват 15,2% от общото за страната.	Община Крушари няма голям потенциал за използване на вятърна енергия, но има потенциал за използване на слънчева енергия.	Изводите, направени в Анализа на районите, са валидни и за община Крушари.
Често срещан е проблема с „режим на водоснабдяване“, който силно влошава качеството на живот на населението.	В община Крушари населените места често остават без вода, а загубите на вода по амортизираната водопроводна мрежа са едни от най-високите в страната.	Общината е с по-лоша характеристика от националното ниво.
Изключително високо ниво на загуби на вода (средно около 55%)	Загубите на вода се увеличават през годините – 90,88% за 2019 г.	Общината е с по-лоша характеристика от тази на национално ниво.
Значително по-големи количества образувани отпадъци на човек в България в сравнение с ЕС, ниска степен	Нисък процент на разделно събиран отпадък.	Общината е с подобна характеристика като тази на национално ниво.

Заклучения от Анализа на регионите	Заклучения от социално-икономическия анализ на ПИРО	Взаимовръзка
на рециклиране на битовите отпадъци.		
ТЕМА: ОКОЛНА СРЕДА		
Национален проблем по отношение състоянието на атмосферния въздух е замърсяването с фини прахови частици (ФПЧ), което е сред най-високите в ЕС. То има ясно изразен сезонен характер.	На територията на община Крушари няма значими местни източници на емисии от замърсители на атмосферния въздух. Но проблемът с отоплението на „твърдо“ гориво е характерен и за нея.	Общината е с по-добра характеристика от тази на национално ниво.
Подобрява се качеството на повърхностните води в страната	Общината е бедна на повърхностни води с различно качество.	Общината е с подобна характеристика като тази на национално ниво.
Нивата на шум в по-голямата част от изследваните пунктове надвишава граничните стойности за съответните населени територии.	На територията на община Крушари няма значителни шумови източници.	Общината е с по-добра характеристика от националното ниво.
ТЕМА: АДМИНИСТРАТИВЕН КАПАЦИТЕТ		
Наличието на административен капацитет в местните власти за усвояване на средства по оперативни програми и натрупването на инвестиции с икономически и социален характер, подкрепени от оперативните програми, са важно условие за растежа на териториалните единици.	Общината привлича все повече средства от ЕСИФ, което показва и повишаването на капацитета ѝ.	Изводите, направени в Анализа на районите, са валидни и за община Крушари.
Силна зависимост от европейските фондове и помощи и несъобразените с местния потенциал и характеристики приоритети и проекти, без задълбочен анализ на потребностите, ефективността, управлението и поддържането на изградените обекти.	Проектите, които се реализират от Общината, почиват на задълбочени анализи на местните потребности и целят повишаване качеството на живот на жителите на Крушари.	Изводите, направени в Анализа на районите, са валидни за община Крушари само в частта за зависимост от европейските фондове и помощи.
ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕВЕРОИЗТОЧЕН РЕГИОН В АНАЛИЗА НА РЕГИОНИТЕ		
Изграждане на Индустриален парк Добрич.	Укрепването на общинските центрове от 5-то йерархично ниво - в периферните и гранични райони.	Очаква се община Крушари да бъде един от тези центрове.

3. ВРЪЗКА НА ОБЩИНАТА СЪС СЪСЕДНИТЕ ТЕРИТОРИИ, КОИТО ИМАТ ПОТЕНЦИАЛ ДА ВЛИЯТ ВЪРХУ РАЗВИТИЕТО ѝ

Регионът обхваща северната част на българското Черноморско крайбрежие, част от източния дял на Стара планина, част от Лудогорието и Добруджа.

Североизточният регион е разположен периферно на основната TEN-T мрежа през територията на страната, но предимството му е, че граничи с двата големи международни водни басейна – директен широк излаз на Черно море (източна граница на страната) и близък достъп до река Дунав (чрез общата граница с област Силистра и пристанищата Силистра и Тутракан), което определя неговото геостратегическо значение.

През Североизточния регион минава една паралелна главна и една главна меридианна ос: Северната паралелна главна ос и Източната меридианна главна ос, както главната ос е по направление „северозапад – югоизток“.

Северната главна ос „запад – изток“ минава през (покрай) и свързва градовете София, Велико Търново, Шумен и Варна. В частта на Североизточния регион оста се формира от пътните направления „Велико Търново – Шумен – Варна“ и жп линията „Горна Оряховица – Каспичан – Варна“, включени в широкообхватната TEN-T мрежа.

Възможности за съвместни инициативи на Община Крушари със съседни общини:

Тази част на плана анализира и предлага възможности за съвместни действия със съседни общини. Две и повече съседни общини с различно големи територии, икономики и население могат да планират заедно, да приоритизират заедно и да правят съвместни проекти на базата на взаимния интерес. Те могат да увеличат общо и по отделно своя потенциал, ако си партнират. Всяка от тях има своя бранд, но обединени заедно в целенасочени политики могат да решат много конкретни свои проблеми.

Възможностите за съвместни инициативи на Община Крушари със съседни общини са принципно очертани в Националната концепция за пространствено развитие и в ИТСРСИР. Община Крушари граничи с 4 съседни общини – три от Добричка област (Тервел, Добрич - селска и Генерал Тошево) и една от Силистренска област (Кайнарджа). От тях само община Генерал Тошево е средно урбанизирана. Останалите общини са слабо урбанизирани (периферни). Центровете на периферните общини са много малки градове от 5-то ниво, или села. Само община Добрич-селска попада в агломерационния ареал на гр. Добрич. За реализиране на желаното полицентрично развитие, както и за укрепване на връзките между селските и градските райони, в Националната концепция за пространствено развитие са формулирани следните цели за: а) поддържане на широка мрежа от градове от 3-то ниво, чрез подкрепа за тяхното интегрирано развитие и синхронизиране на секторните политики и б) следване на национална политика за малките градове в периферни територии като доставчици на основни услуги за селските райони и подкрепа за тяхното интегрирано развитие.

На горната карта отчетливо са очертани непосредствените възможности за сдружаване на съседни общини за прилагане на интегрирани териториални инвестиции. В рамките на региона трите общини Тервел, Крушари и Генерал Тошево не попадат в агломерацията на гр. Добрич. Те формират група от три гранични за региона общини, които заедно с община Кайнарджа от Силистренска област имат териториални, нормативни и организационни предпоставки за сдружаване и прилагане на интегрирани териториални инвестиции.

В специфичните цели на приоритетните области за развитие на ИТСРСИР са заложили стимули за партньорство и съвместни инициативи между община Крушари и съседните общини:

В рамките на **Специфична цел 1.1. „Развитие на интелигентна индустрия с потенциал за висок растеж“** ще бъдат стимулирани производствени инвестиции в:

- развитие на цифрова инфраструктура и умения в селските райони;
- значително подобряване на равнището на уменията в областта на цифровите технологии на населението.

В рамките на **Специфична цел 1.2. „Устойчиво оползотворяване на специфичния местен потенциал за развитие“** ще бъдат стимулирани производствени инвестиции в:

- Подпомагане на земеделските производители и МСП за по-широко използване на познанията и иновациите;
- Подобряване на пазарната ориентация и повишаване на конкурентоспособността;
- Привличане на млади земеделски производители и улесняване на развитието на бизнеса в селските райони;
- Насърчаване на Водено от общностите местно развитие чрез формиране на МИРГ и подкрепа на разработени от тях стратегии.

МИГ Тервел - Крушари

Местна инициативна група „Тервел – Крушари“ е сдружение, целящо да осигури подкрепа на общността на територията на общини Тервел и Крушари за реализирането на интегрирана стратегия за устойчиво развитие на територията посредством:

- Прилагането на подхода BOMP като инструмент за децентрализирано развитие на територията на общини Тервел и Крушари и насърчаване „ученето чрез правене“ в местната общност, повишавайки нейния капацитет за планиране;
- Разнообразяване на икономическите дейности, подобряване конкурентоспособността на местните продукти, опазване на природните ресурси и околната среда в селския район на действие на МИГ, развитие на по-качествени услуги в съответствие с нуждите и очакванията на местното население, за да се създадат възможности за дългосрочна заетост и за да се повишат доходите на територията на сдружението;
- Стимулиране на интегрирани и устойчиви практики, местната инициатива и предприемачество, включително в реализирането на дългосрочни програми и стратегии;
- Насърчаване на съвместната работа между местните власти, бизнеса и структурите на гражданското общество за решаване проблемите на територията;
- Опознаване и прилагане опита и практиката на Европейския съюз за оживяване на селските райони, включително и за обмен на опит с други местни инициативни групи;
- Подпомагане разширяването на местни, териториални, национални и трансгранични мрежи за сътрудничество. Подкрепа за съхраняване и стимулиране на фестивалите и

конкурсите в района, които представят по уникален начин неговата културна идентичност и го определят като атрактивна европейска туристическа дестинация.

В рамките на **Специфична цел 1.3. „Запазване и подобряване качеството на околната среда и адаптация към настъпилите неблагоприятни климатични изменения“** дейностите и проектите ще бъдат насочени към преодоляване на значителните дефицити, породени от липсата или недоброто качество на екологична инфраструктура, в т.ч.:

- Ще се оптимизира събирането на отпадъци и внедряване на съвременни технологии за разделно събиране, компостиране на биоразградимите отпадъци, с фокус върху повишаване на количествата рециклирани отпадъци и стимулиране на многократната употреба. Ще продължи приоритетно рекултивацията на депата за битови отпадъци, които не отговарят на нормативните изисквания, като ще се предприемат мерки за предотвратяване на незаконното изхвърляне на отпадъци и произтичащото замърсяване, решаване на проблемите с наличните на територията на района опасни отпадъци и рекултивация на терени, замърсени от стари депа за битови отпадъци.
- Биоразнообразието е не само природно богатство, но и потенциал за бъдещото развитие на региона. Важен елемент от цялостната дейност е поддържането на благоприятно природозащитно състояние на природните местообитания, осъществяването на мониторинг за установяване на промени с оглед инициране на природозащитни мерки.

В рамките на **Специфична цел 2.1. „Инвестиции в образование и умения“** ще бъдат подкрепяни:

- Осигуряване на образователна среда за равнопоставен достъп до учене през целия живот;
- Осигуряване на възможности за придобиване и усъвършенстване на ключови компетентности;
- Стимулиране на обучение, съобразено с потребностите на икономиката и промените на пазара на труда;
- Осигуряване на възможности за професионална преориентация (повторно обучение) и преквалификация на заетите в областите, в които се осъществяват структурни промени;
- Създаване на връзка между образователните и обучителните организации, организациите, насърчаващи заетостта и бизнес.

В рамките на **Специфична цел 3.1. „Бърза и сигурна транспортна и цифрова свързаност“** в ИТСРСИР няма инициативи или проекти, които да визират възможности за сдружаване и съвместни инициативи на малки периферни съседни общини по отношение на тази специфична цел.

В рамките на **Специфична цел 3.2. „Градско възстановяване и развитие“** предвидените мерки за интегрираното развитие на малките градове включват:

- Развитие на образователната инфраструктура;
- Подобряване на телекомуникационните услуги;
- Подкрепа за развитието на цифровите умения;
- Въвеждане на нови технологии и иновации в МСП;
- Активизиране на бизнеса чрез насърчаването на индивидуалното и колективното предприемачество;
- Създаване на предпоставки за диверсифициране на икономическите активности;

- Осигуряване на равен достъп до здравеопазване чрез развитие на инфраструктура;
- Осигуряване на равнопоставен достъп до цялата съвкупност от природни и културни ценности, носители на историческа памет и национална идентичност;
- Развитие на мрежата от центрове за социални услуги;
- Изграждане на свързващата инфраструктура между агломерационните ареали и съседните територии, по-малките градове и села, с което да се подобри достъпа до услуги, качеството на живот и капацитета на територията;
- развитие на туристическия профил като бъде акцентирано и върху културно-историческия, алтернативния и познавателен туризъм;
- дейности за модернизиране на селското стопанство, биоземеделие, изграждане на напоителни системи и др. дейности, подкрепящи устойчивото селско стопанство.

4. СИНТЕЗЕН SWOT АНАЛИЗ

SWOT-анализът като качествен аналитичен и прогностичен метод дефинира действието на вътрешните и външните фактори за развитие на общината и възможностите за избор на подходяща стратегия за постигане на целите на развитието на базата на предложения по-горе социално-икономически анализ на територията. Използвана е общата матрица за този вид анализ, отразяваща взаимодействието на вътрешните фактори (силни и слаби страни), и външните фактори (възможности и заплахи).

СИЛНИ СТРАНИ	СЛАБИ СТРАНИ
Природогеографска характеристика - Принадлежност към трансграничен район; - Близост до големи туристически пазари на Северното Черноморие; - Плодородни почви; - Благоприятен климат.	Природогеографска характеристика - Периферно разположение; - Встрани от основни транспортни коридори; - Отдалеченост от големи пазарни центрове.
Население По-висока раждаемост от средната за страната и областта.	Население Отрицателен естествен и механичен прираст.
Природни ресурси и културно-историческо наследство - Природни и археологически забележителности; - Наличие на защитени територии; - Съхранено биоразнообразие; - Наличие на много пещери.	Природни ресурси и културно-историческо наследство Неразработено природно и културно наследство.
Инфраструктурно развитие - Изградена транспортна, енергийна и водопроводна системи; - Наличие на ГКПП с Р Румъния.	Инфраструктурно развитие - Липса на жп линия; - Големи загуби на вода по водопроводната мрежа; - Ниска степен на изграденост на канализационна мрежа; - Неудобни транспортни връзки и трудна достъпност на територията; - Липса на газопровод на територията на общината.
Икономика - Традиции и опит в земеделието; - Наличие на секторни стратегически документи, подпомагащи развитието на общината; - Увеличаване на произведена продукция.	Икономика - Неразвита промишленост; - Липса на кадри и предприемаческа активност.
Пазар на труда - Намаляване на безработицата; - Производителността на труд на 1 човек се повишава.	Пазар на труда - Намаляване на хората в трудоспособна възраст; - Недостиг на образовани и квалифицирани служители.
Социална сфера и човешки ресурси - Наличие на достатъчно места в детските градини; - Развити социални услуги.	Социална сфера и човешки ресурси - Липса на спешна медицинска помощ и ограничен достъп до здравни услуги; - Амортизиран сграден фонд.

Екологично състояние ▪ Съхранена природна среда; ▪ Отсъствие на агресивни източници на замърсяване на околната среда; ▪ Регионална система за управление на отпадъците; ▪ Много добро състояние на радиационната обстановка.	Екологично състояние ▪ Най-сериозен замърсител е битовото отопление; ▪ Енергийно неефективен сграден фонд.
ВЪЗМОЖНОСТИ	ЗАПЛАХИ
▪ Разнообразяване на земеделските продукти; ▪ Изграждане на туристическа инфраструктура и развитие на селски, културен, религиозен туризъм; ▪ Трансгранично сътрудничество; ▪ Реклама на общината чрез Единната система за туристическа информация (ЕСТИ): ○ „Регистър на туристическите фестивали и събития“ - http://rta.tourism.government.bg/TFRegister.aspx ○ „Регистър на туристическите атракции“ - http://rta.tourism.government.bg/TARegister.aspx ▪ Възможност за сътрудничество и съвместни проекти между общинската администрация, гражданските организации и заинтересовани страни; ▪ Изпълнение на различни видове проекти, вкл. по сложност, позволяващи ускорена реализация на проекти в новия програмен период; ▪ Реализиране на съвместни проекти със съседни общини; ▪ Реализиране на публично-частни партньорства; ▪ Привличане на млади хора, които могат да работят от вкъщи през интернет.	▪ Обезлюдяване на населени места; ▪ Замърсяване на естествените водоизточници вследствие на интензивно земеделие; ▪ Задълбочаване на миграционните процеси и демографската криза; ▪ Поява на рискове от непредвидими природни и обществено-политически събития; ▪ Продължаване на негативните тенденции, свързани с изменение на климата – риск от засушаване, ветрова ерозия, морска абразия и ново активизиране на свлачищната дейност; ▪ Високи изисквания за кредитиране на бизнеса.

5. ЦЕЛИ И ПРИОРИТЕТИ ЗА РАЗВИТИЕ ЗА ПЕРИОДА 2021-2027 Г.

5.1. ОСНОВОПОЛАГАЩИ ПРИНЦИПИ ПРИ ФОРМУЛИРАНЕТО НА СТРАТЕГИЧЕСКАТА ЧАСТ

Структурата на стратегическата част ПИРО Крушари съответства на изискванията на „Методически указания за разработване и прилагане на планове за интегрирано развитие на община (ПИРО) за периода 2021-2027 г.“ на МРРБ и не противоречи на постановките на Закона за регионално развитие за съдържанието на плановете за интегрирано развитие на община, както и на основните законови актове в сферите за устройство на територията, опазване на околната среда и културното наследство. Стратегията е съобразена с действащата нормативна уредба на национално, регионално и местно ниво и с постановките на кохезионна политика на ЕС за периода 2021-2027 г. По същество тя представлява интегрална част от пакета стратегически и планови документи, характеризиращи социално-икономическото и пространствено развитие на страната, региона и общината в перспектива до 2027 г.

Целите и приоритетите на настоящия план за развитие са съобразени с изискването за съгласуваност с основните стратегически документи на глобално, европейско, национално и регионално ниво. Те са плод на съзнателно прилагане на основния принцип в планирането „Мисли глобално – действай локално“. Практически това означава намиране на рационални решения на общинско ниво в подкрепа на 17-те глобални цели на устойчивото развитие, формулирани в документа „Дневен ред 2030“. В рамките на Европейския съюз, Документът за размисъл „Към устойчива Европа до 2030 г.“ очертава рамката за планиране на развитието от националните, регионалните и местните власти на страните членки. Този документ пренася в следващия планов период основните постановки на действащите сега Стратегия „Европа 2020“, Териториалния дневен ред на ЕС 2020 и Общата стратегическа рамка на ЕС до 2020 г., като ги адаптира към бързо променящите се реалности.

Визията, целите, приоритетите и мерките на стратегическата част на ПИРО Крушари са хармонизирани с предвижданията на НСРР (2012-2022) и АНКПР (2013–2025), както и с Националната програма за развитие „България 2030“ и секторните стратегии в страната. ПИРО се рамкира от Интегрирана териториална стратегия за развитие на Североизточен регион за периода 2021-2027 (ИТСР). **В основата на подхода е промяна на фокуса от подкрепа на населените места към подкрепа на територии и от секторно ориентирани инвестиции към интегрирани териториални инвестиции.** Достойнство на настоящия документ е, че той отчита и доразвива успешните начинания на ОПР Крушари (2014-2020) и насочва усилията и ресурсите в посока към надграждане на успешните инициативи и преодоляване на негативните тенденции в социално-икономическото, културно и пространствено развитие на общината.

Стратегията на настоящия ПИРО е направена съобразно утвърдените теоретични модели и съвременни практики в сферата на стратегическото планиране на местното развитие. Приложено е съчетание от няколко основни принципа.

Публичност. Стратегията е формулирана съвместно с множество представители на община Крушари, чрез проведените анкетно проучване и публично обсъждане на плана.

Съгласуваност. ПИРО Крушари успешно заема своето място сред системата за планиране в ЕС и България, като съответства, интерпретира и конкретизира предложенията на документите от по-високо ниво.

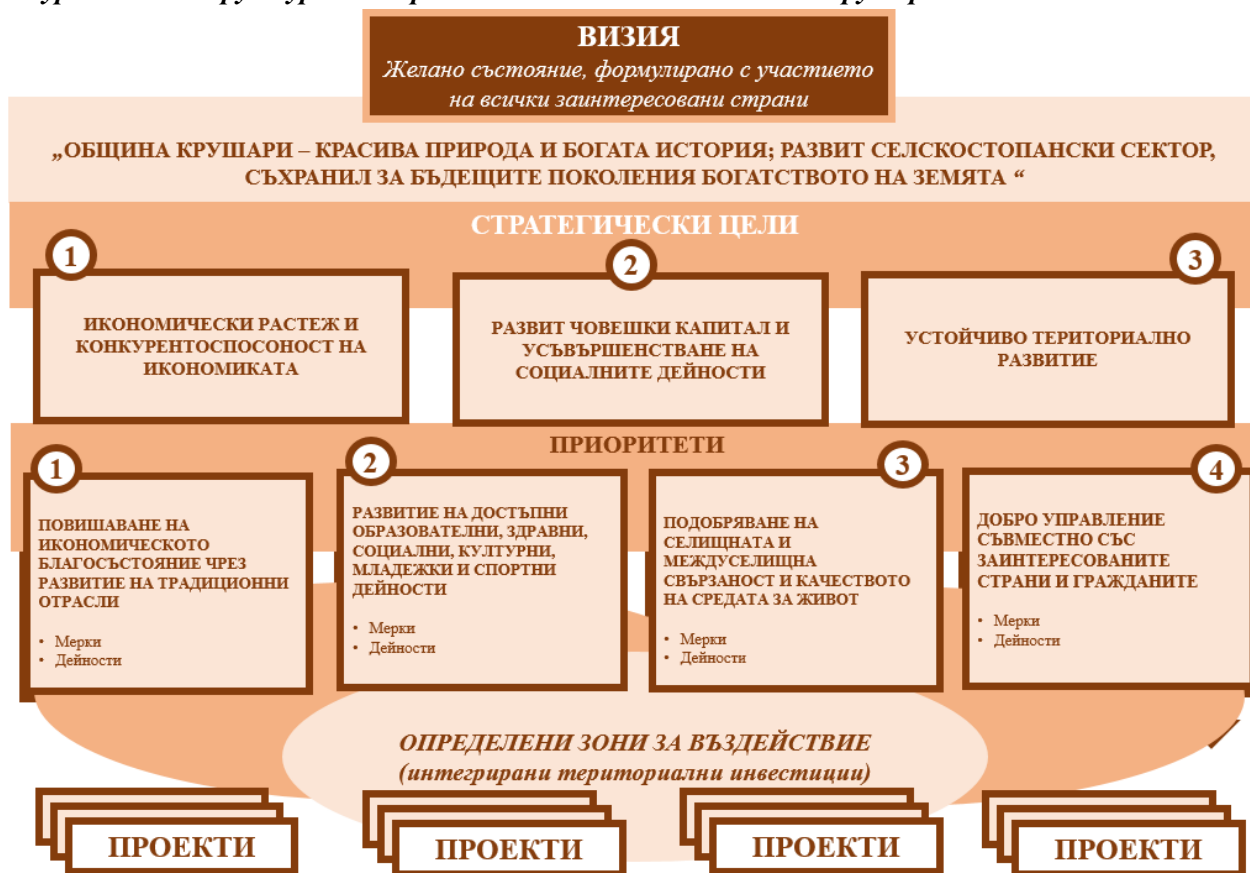
Съсредоточеност. Приоритетните области от стратегията позволяват ясен фокус на усилията и ресурсите в оптимален брой допълващи се направления за общинското развитие.

Обвързаност. Използван е съвременният интегриран подход за планиране, като отделните дейности са обвързани помежду си и съвместно подобряват определени аспекти от общинското развитие.

Аргументираност. Структурирането и съдържанието на стратегията се основава на закономерностите в местното развитие, обобщени от общественото мнение и синтезираните резултати от проведения анализ.

Оперативност. Стратегията завършва със съвкупност от мерки, чиито конкретни дефиниции дават възможност за предприемането на ясни действия и реализация на мотивирани проекти през следващите седем години.

Фигура 38. Структура на стратегическата част на ПИРО Крушари

Източник: Авторски колектив ПИРО Крушари 2020 г.®

5.2. ПОДХОД ЗА ФОРМУЛИРАНЕ НА ВИЗИЯТА

Визията за развитието на общината до 2027 г. отразява кратко и ясно представата на жителите на община Крушари за желаното състояние на икономиката, физическата среда и обществените отношения. Тя е формулирана в резултат на широка обществена дискусия със заинтересованите страни, резултатите от допитването на населението и цялата местна общественост. По този начин в нея се отразяват точно действителните потребности на хората за развитие на ключовите икономически и социални сектори, както и тяхното желание за пространствена и естетическа промяна в жизнената среда. Добре формулираната визия очертава стратегическите цели и приоритети на ПИРО и по този начин аргументира избора на

зони за въздействие, където бъдещите интервенции ще донесат най-голяма възвръщаемост на вложените средства и устойчиви ползи за обществото.

5.3. ВИЗИЯ ЗА РАЗВИТИЕ

Приетата визия, представлява желаното и постижимо състояние на община Крушари към 2027 г. и определя насоката за структуриране на стратегическата част на плана и рамката за неговото изпълнение:

ОБЩИНА КРУШАРИ – КРАСИВА ПРИРОДА И БОГАТА ИСТОРИЯ; РАЗВИТ СЕЛСКОСТОПАНСКИ СЕКТОР, СЪХРАНИЛ ЗА БЪДЕЩИТЕ ПОКОЛЕНИЯ БОГАТСТВОТО НА ЗЕМЯТА

5.4. СТРАТЕГИЧЕСКИ ЦЕЛИ

В настоящата разработка се отчита разбирането, че стратегията (цялостната философия) на ПИРО Крушари следва да бъде в съответствие с документите, които имат отношение към този тип планове за териториално и урбанистично развитие. Такива са:

Фигура 39. Актуална схема на регионалното и пространствено планиране

Източник: Авторски колектив ПИРО Крушари 2020 г.®

В контекста на тези стратегически изисквания, Стратегията на ПИРО Крушари е свързана с идеята да се координират всички действия и възможни ресурси – финансови (с капиталов и др. характер), материални, строителни, човешки, организационни и др. за постигане на целите и задачите на плана, а именно – адаптиране на жизнената среда към възможностите за благоприятни условия за живот и трудова дейност.

Стратегията на ПИРО Крушари се базира на:

- Използване на резултатите от целевия и проблемен анализ;
- Резултатите от анкетното проучване сред местните заинтересовани страни;
- Прилагане на определените на основата на визията и на стратегическите цели и приоритети в развитието на община Крушари потребности за добре (с високо качество, базирано на интеграция на функциите) обособени териториални зони за прилагане на интегрирани териториални инвестиции;
- Определяне на размера и възможностите за комбинирано използване на финансово-капиталовия и друг материален ресурс за реализацията на проекти и програми, свързани с подобряване на градската среда, както в определените зони за въздействие, така и в цялата територия на общината и на с. Крушари.

При формулирането на целите на плана са съблюдавани следните основни принципи:

- Отчитане на ситуационна характеристика и оценка, свързани с: формулиране на изводи и проблеми в резултат от целеви и проблемен анализ на състоянието и потенциалите на община Крушари;
- Формулиране на реалистични цели и необходими действия за прилагане на интегрирани териториални инвестиции и определяне на водещите функции и необходимостта от последваща реализация на проекти и програми за развитие и обновяване на физическата среда;
- Интегриране на всички възможни ресурси (с публичен и частен характер) за реализация на проектите и програмите – предмет на ПИРО Крушари при отчитане интересите на всички заинтересовани страни;
- Постигане на синергичен ефект от всички действащи, новопредлагани и др. инструменти (документи със стратегически и планов характер, конкретни проекти и др.), водещи до качествено ново урбанистично развитие както на отделните зони на въздействие, така и на цялата територия на община Крушари.

СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ 1: ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ И КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ НА ИКОНОМИКАТА

Първата цел акцентира върху създаване и развитие на малки и средни предприятия в сферите на селското стопанство, промишлеността, услугите и туризма. Целта е да се развие икономиката и да се повиши конкуренцията, с което да се подобри и жизнения стандарт на населението на общината.

Необходимо е да се акцентира върху вече утвърдили се водещ икономически сектор за общината – аграрния, както и да се работи в посока набирането на нови инвестиции. Предвижда се разработването на успешни модели на партньорство за интегрирани териториални инвестиции между общините, науката и бизнеса за техни съвместни инициативи и особено за приложение на иновации.

СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ 2: РАЗВИТ ЧОВЕШКИ КАПИТАЛ И УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ НА СОЦИАЛНИТЕ ДЕЙНОСТИ

Фокусът на втората стратегическа цел на ПИРО Крушари е поставен върху комплексното развитие на социалната среда. Залагането на така формулираната стратегическа цел в областта

на развитието на човешкия капитал се обосновава с необходимостта от решаване на констатираните, продължително проявяващи се проблеми в социалното развитие.

Подобряването на институционалния капацитет и достъпа до ефективни публични услуги са необходими условия за създаването на благоприятна бизнес и социална среда за по-висока конкурентоспособност, социално сближаване и икономически растеж. Електронното правителство, качествените и ефективни обществени услуги за гражданите и бизнеса, както и ефективността на администрацията все още са значителни предизвикателства за община Крушари.

Мерките следва да са ориентирани към разширяване на достъпа до качествено образование; постигане на по-голяма гъвкавост на образователната система спрямо промените в пазара на труда; създаване на условия за качествена заетост, гарантираща социално включване; подобрен достъп до здравеопазване; осигуряване на по-добър здравен статус на населението и подобряване на социалното включване, подкрепа за развитие на културни дейности, спорт и отиди.

СТРАТЕГИЧЕСКА ЦЕЛ 3: УСТОЙЧИВО ТЕРИТОРИАЛНО РАЗВИТИЕ

Достъпът до териториите е не само основна политика на Европейския съюз, но и допринася за комплексното социално-икономическо развитие. Транспортната и дигиталната инфраструктура са факторите, които спомагат за отключване на специфичните потенциали на регионите и увеличаване на конкурентните им предимства. От друга страна те водят до повишаване на териториалното сближаване и постигане на по-балансиран растеж и възможност за осигуряване на равен достъп на всички жители, независимо от тяхното местожителство, до икономически и социални функции и услуги.

5.5. ПРИОРИТЕТИ ЗА РАЗВИТИЕ

ПРИОРИТЕТ 1: ПОВИШАВАНЕ НА ИКОНОМИЧЕСКОТО БЛАГОСЪСТОЯНИЕ ЧРЕЗ РАЗВИТИЕ НА ТРАДИЦИОННИ ОТРАСЛИ

Приоритетът акцентира на устойчивото използване на специфичните потенциали на Североизточен регион за развитие на селското стопанство, с цел регионален растеж - повишаване на икономическия растеж; повишаване на конкурентоспособността на малкия и среден бизнес чрез стимулиране на въвеждането на нови технологии, иновативни практики и създаване на клъстери; подкрепа за интернационализация на МСП и достъп до пазари.

Мярка 1.1. Развитие на традиционни стопански отрасли в икономиката на общината

Мярка 1.2. Подобряване на съществуващия местен микро и малък бизнес

Мярка 1.3. Създаване на нови работни места и квалификация на заетите, съгласно изискванията на приоритетните отрасли в общинската икономика

Мярка 1.4. Развитие на туризма като възможност за популяризиране на културното наследство и допълнителни доходи на населението

ПРИОРИТЕТ 2: РАЗВИТИЕ НА ДОСТЪПНИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ, ЗДРАВНИ, СОЦИАЛНИ, КУЛТУРНИ, МЛАДЕЖКИ И СПОРТНИ ДЕЙНОСТИ

Приоритетните дейности произтичат от заключенията на SWOT анализа. Те са ориентирани към използване на силните страни и преодоляване на слабите за разширяване на достъпа до качествено образование; постигане на по-голяма гъвкавост на образователната система спрямо промените в пазара на труда; изграждане на адекватна инфраструктура за образование и здравеопазване, спортна и културна инфраструктура; осигуряване на по-добър здравен и културен статус на населението и подобряване на социалното включване.

Мярка 2.1. Подобряване на образованието, спорта и младежките дейности и тяхната инфраструктура

Мярка 2.2. Реконструирани и обновяване на обществени сгради и обекти с историческо и културно значение и организиране на разнообразни прояви в културния календар на общината

Мярка 2.3. Подобряване на здравното обслужване, социалните дейности и свързаната инфраструктура

ПРИОРИТЕТ 3: ПОДОБРЯВАНЕ НА СЕЛИЩНАТА И МЕЖДУСЕЛИЩНА СВЪРЗАНОСТ И КАЧЕСТВОТО НА СРЕДАТА ЗА ЖИВОТ

Качеството на жизнената среда е важно условие за самочувствието на населението, отношението му към властта и желанието му да остане в населеното място, респ. общината. Провеждането на политиките на общината и делегираните от държавата дейности не може да се осъществява без подходяща инфраструктура като пътна и улична мрежа, ВиК, спортна и културна инфраструктури, обекти от обществено и историческо значение. Поддържането може да се осъществява с финансовата помощ от съответните министерства, оперативните програми на ЕС, чрез публично-частно партньорство. Същевременно община Крушари трябва да се бори за ежегодно увеличение размера на субсидиите за капиталовите разходи, използване на инструмента на субвенцията – преотстъпване от държавата на данъци на общината към бюджета срещу инвестиции в поддръжката на инфраструктурата.

Мярка 3.1. Подобряване на функциониращи технически инфраструктури

Мярка 3.2. Опазване на околната среда и изграждане на екологична култура за устойчиво развитие на общината и инвестиционна привлекателност

ПРИОРИТЕТ 4: ДОБРО УПРАВЛЕНИЕ СЪВМЕСТНО ЗАИНТЕРЕСОВАНИТЕ СТРАНИ И ГРАЖДАНЕ

Този приоритет обединява осъществяването на общинските политики с предприемането на мерки за усъвършенстване на управлението, основано на принципите на откритостта, участието, отчетността и ефективността. Това включва интегрирано планиране, ефективно и ефикасно разпределение на публичните ресурси, обмен на информация, сътрудничество и зачитане на взаимните интереси на всички заинтересовани страни. Прякото участие, ангажираността и овластяването на жителите на общината ще повиши тяхната подкрепа при осъществяването на тези политики. Акцентът е в създаването на организационни предпоставки и механизми за комплексно и интегрирано планиране на конкретните дейности.

Мярка 4.1. Внедряване на добри практики в областта на управлението, информационното обезпечаване и дигитализация на административните услуги

Мярка 4.2. Развитие на административния капацитет в услуга на гражданите и бизнеса

Мярка 4.3. Междубоцински и международни сътрудничества и партньорства за решаване на общи проблеми

6. ПРОГРАМА ЗА РАЗВИТИЕ НА ТУРИЗМА В ОБЩИНА КРУШАРИ

Изменението на Закона за туризма от 2020 г. (ДВ, бр. 17, 2020) изисква в програмата за реализация на плановете за интегрирано развитие на общините да се включва настоящият раздел, който съдържа общинската програма за развитие на туризма (чл. 11 от ЗТ). Тя следва да е в съответствие с приоритетите на областната стратегия за развитие на туризма и Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма и стратегиите за развитие на отделни видове туризъм.

Следва да се подчертае, че стратегията на областно ниво не е изготвена и приета, което поставя пред трудности местната администрация за изготвянето на програма за развитието на туризма, която да е в „съответствие с приоритетите на областната стратегия“.

Туристическите дейности на територията на община Крушари са много слабо развити. Общината разполага с природни, археологически и културни забележителности, които на се достатъчно разработени и популяризирани, от една страна и от друга страна, не разполага с подходяща леглова база за привличане на туристи. В същото време близостта на общината до черноморските курорти на областта и до областния център Добрич, са предпоставка за включване на нейния туристически потенциал в **културни маршрути**, които разкриват нови мащаби на макроструктурата на културното наследство. В основата на културния маршрут е историческата ос на традиционното движение с интегрирани към нея културни и природни ценности.

Развитието на туризма в общината би могло да се основава на природните, археологическите и културни забележителности, със следните примерни алтернативи:

- Колония от ранновизантийски и старобългарски скални манастири в района на Суха река, с. Ефрейтор Бакалово - най-ранните скални манастири не само по българските земи, но и на територията на Европа;
- Късно римска антична крепост „Залдапа“ между селата Абрит и Добрин (паметник на културата с национално значение);
- Древен път, 3 км югоизточно от с. Абрит, на десния бряг на Суха река;
- Крепост от късната желязна епоха (VI-I в. пр.н.е.), на 3,1 км северозападно от с. Габер (паметник на културата с национално значение);
- Укрепено късноантично селище на 3 км западно от с. Капитан Димитрово (паметник на културата с национално значение);
- Двубредно светилище „Св. Илия - Мустафа Канаат“ и манастир „Св. Пророк Илия“ край с. Александрия;
- Църква „Св. Димитър“, с. Крушари;
- Двадесет и осем могилни некропола край различни села на територията на община Крушари;
- Антично култово средище край с. Телериг;
- Тридесет и една уникални пещери в землищата на селата по поречието на Суха река, на територията на община Крушари;
- Язовир „Абрит“, с. Абрит;
- Военните паметници на територията на общината.

В културния афиш на Община Крушари две събития имат над регионално значение и са привлекателен фокус за мнозина. Двете сцени са повод за обръщане към историческите събития и към бита и традициите, съхранявани в този край на България. Ежегодно се организира Регионален фолклорен събор в местността „Текето“ край село Александрия. В събора вземат участие самодейни състави от областите Добрич, Варна, Силистра, Шумен. На сцената на събора са изнасяли свои представления фолклорни състави от Украйна, Сърбия, Румъния и Мексико. А в края на м. май (всяка нечетна година) се провежда Национален събор на изселилите се българи от Северна в Южна Добруджа по силата на Крайовската спогодба от 1940 г.

„Програмата за развитие на туризма в община Крушари“ е интегрирана изцяло в общата Програма за реализация на ПИРО Крушари, като в отделна колона „Програма за туризъм****“ са отбелязани с „ДА“ проектите и дейностите, които допринасят за развитието на туризма в общината. Същите не са отделяни в самостоятелен раздел/таблица, тъй като би се получило голямо дублиране на проекти и дейности. Почти всеки проект/дейност от Програмата за реализация на ПИРО Крушари има комплексен характер и допринася за едновременното постигане на различни цели – икономически, социални, екологични и т.н.

7. ОПИСАНИЕ НА КОМУНИКАЦИОННАТА СТРАТЕГИЯ, НА ПАРТНЬОРИТЕ И ЗАИНТЕРЕСОВАНИТЕ СТРАНИ И ФОРМИТЕ НА УЧАСТИЕ В ПОДГОТОВКАТА И ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ПИРО ПРИ СПАЗВАНЕ НА ПРИНЦИПИТЕ ЗА ПАРТНЬОРСТВО И ОСИГУРЯВАНЕ НА ИНФОРМАЦИЯ И ПУБЛИЧНОСТ

Основната цел на Комуникационната стратегия е да стимулира съпричастността и участието на населението на община Крушари, структурите на гражданското общество и бизнеса, развиващи дейност на нейната територия, както и на партньорите и заинтересованите страни за участие в подготовката и изпълнението на ПИРО при спазване на принципите за партньорство и осигуряване на информация и публичност. Едновременно с това дейностите по изпълнение на Стратегията са насочени към утвърждаване на ролята на община Крушари като активна страна в провеждането на политики и формирането на позитивни нагласи за нейното прозрачно управление.

Съгласно Методическите указания на разработване и прилагане на Планове за интегрирано развитие на община (ПИРО) за периода 2021-2027 г., в подготвителния етап на изготвянето на ПИРО Крушари се разработи Комуникационна стратегия. В нея са описани всички идентифицирани заинтересовани страни, формулирани са подходящи инструменти за комуникация с тях, както и подходящ инструментариум за осигуряване на публичност и прозрачност относно ПИРО, включително събиране на идеи за мерки, проекти и инициативи за реализация в общината.

В процеса на разработване на ПИРО и предвид извънредната ситуация породена от глобалната пандемия на COVID-19, съгласуването на настоящия документ премина по по-нетрадиционен начин – във виртуална среда.

Още на най-ранен етап, съгласно приетата Комуникационна стратегия, заинтересованите лица имаха възможност да се включат в изготвянето му чрез попълването на въпросник, оценяващ сегашното състояние на общината и даващ възможност за отправяне на предложения за бъдещото ѝ развитие.

При изготвянето на проекта на ПИРО, документът беше публикуван на официалната страница на Общинска администрация за мнения и предложения от широката общественост. Едва след това се пристъпи към финализиране на плана и представянето му за приемане от страна на Общински съвет.

8. ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ПРИОРИТЕТНИ ЗОНИ ЗА ВЪЗДЕЙСТВИЕ

На база на анализа на стратегическите документи на Общината, анализа на силните и слаби страни на общинската територия, резултатите от проучването на общественото мнение, както и на потенциалите за развитие, са определени приоритетни зони за въздействие на територията на общината. В тях основно ще бъде съсредоточено изпълнението на мерките, предвидени в програмата за реализация на плана. Това изискване на „Методическите указания за разработване и прилагане на планове за интегрирано развитие на община (ПИРО) за периода 2021-2027 г.“ е свързано с водещият принцип за „единство на социално-икономическото и пространственото планиране“ чрез определяне на територията на конкретната община на зони за прилагане на интегриран подход. *По дефиниция Зона за прилагане на интегриран подход (Зона за въздействие) е пространствено обособена територия с определена характеристика и състояние на физическата среда, социална и/или етническа структура на населението и характер и структура на основните фондове.* Зоните са очертани на базата на специфични характеристики на определена територия, включително общи проблеми или потенциали за развитие. Те са части от територията на общината с конкретно функционално предназначение или собствен потенциал за развитие (например потенциал за коопериране със съседни общини).

Община Крушари има изготвен проект на Общ устройствен план (ОУПО). Изготвена е концепция за пространствено развитие на общината, която определя средносрочни перспективи и цели за пространствено развитие на територията ѝ по-отношение на мрежата от населени места, връзките със съседни общини и областния център, както и интегрирането на територията на общината в регионалната транспортна енергийна и телекомуникационна мрежа.

Стратегическите насоки за териториално развитие в общината са свързани с реализирането на специфични цели и задачи в устройството на територията, което има за цел да постигне устойчиво и балансирано социално-икономическото развитие в съответствие с ресурсните възможности. Това налага интегриране на устройственото планиране с регионалните и секторни политики и планове, чрез териториално координиране на секторните политики, стратегии, планове и програми, имащи пряко или косвено отношение към пространственото развитие на общината. От значение за балансираното развитие на общината е и опазването на природното и културно наследство чрез добро управление, правилни политики и насочени инвестиции. Този компонент от пространствената структура показва идентичността на община и повишава конкурентоспособността ѝ.

За развитието и устройството на селищните образувания, община Крушари се разделя и на три зони.

Зона I - Зона за икономически, социални и административни дейности

Подпомагане и развитие на местния бизнес.

Развиване и предоставяне на качествени социални услуги.

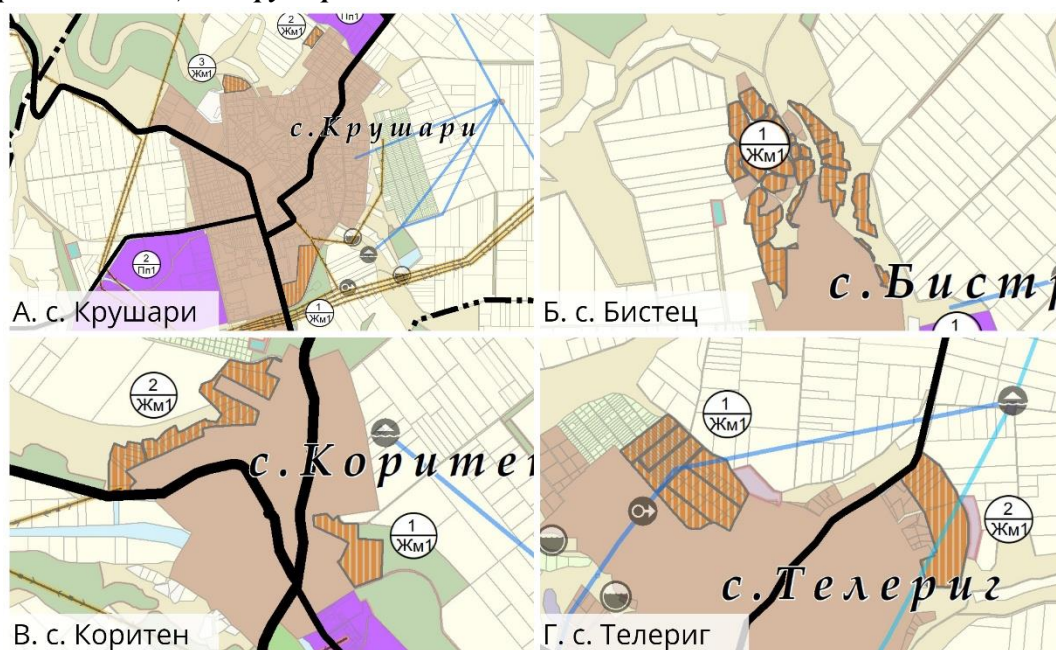
Подобряване на административните услуги на общината.

Повишаване качеството на образование.

Зона II - Жилищна зона

При евентуален икономически растеж в бъдещ период от 20 години би следвало да се създадат условия за повишаване на стандарта на живот на жителите, което би довело до нужда от реконструкция на част от жилищния фонд както и нови терени за жилищно строителство. Тези мерки биха задържали населението на територията на общината, предлагайки му възможности за реализация и добър стандарт на живот, довеждайки до нови зони на растеж и прекратяване на негативната тенденции. Прогнозата по отношение на системата за обитаване предвижда нови терени за жилищно строителство (Жм1) с площ от приблизително 49,54 ха.

Фигура 40. *Пространствено разположение на проектите терени за жилищни зони Жм1 на територията на община Крушари*

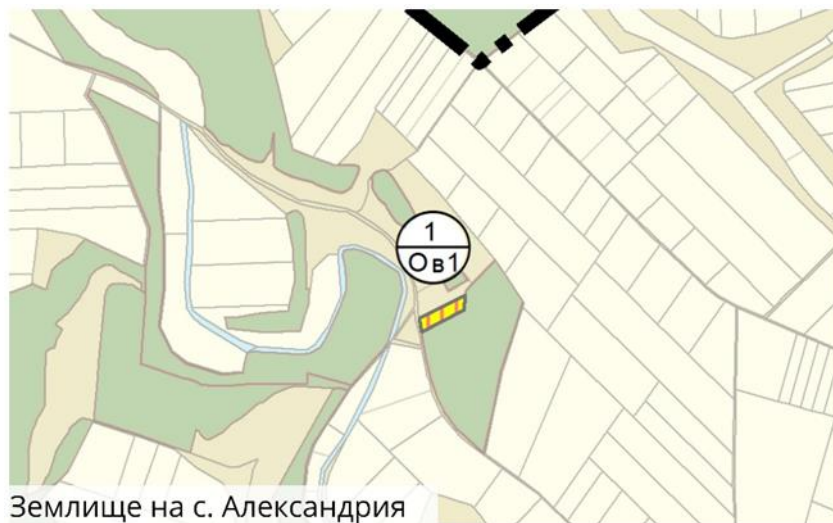
Източник: Проект на ОУПО Крушари

Зона III - Зона за отдих, рекреация и развитие на културно историческо наследство

В общината има богатство на археологически паметници, но много от тях са неизследвани, има не малко непроучени надгробни могили. Районът притежава уникални пещери, обявени за археологически паметници. На територията на община Крушари се намира най-големият укрепен античен център в земите на днешна Добруджа – Залдапа. Налице е реален потенциал за изучаване, популяризиране и превръщане на историческото наследство в основа на създаване на интегрирани туристически продукти и привличане на интереса към територията.

Туристическият сектор не е развит, като няма и туристическо предлагане на територията на общината. Проектът на ОУП предвижда нова зона за вилен отдих (Ов1) до Александрийския манастир „Св. пророк Илия“ с площ от приблизително 0,39 ха.

Фигура 41. *Пространствено разположение на проектния терен за вилен отдих Ов1 на територията на община Крушари*

Източник: Проект на ОУПО Крушари

9. ПРОГРАМА ЗА РЕАЛИЗАЦИЯ НА ПИРО И ОПИСАНИЕ НА ИНТЕГРИРАНИЯ ПОДХОД ЗА РАЗВИТИЕ

Програмата за реализация е неизменна част от ПИРО, като нейното наличие е основно условие за реализация на целите, заложи в документа, по определените приоритети за развитие. Спазвайки „Методическите указания ...“ на МРРБ програмата за реализация е изготвена при прилагането на интегрирания подход в стратегическото планиране.

В научната литература има множество определения за „интегриран подход“, но може би най-често срещани са следните схващания за него:

- с подхода се цели предотвратяване появата на социални и териториални различия, чрез по-добра съгласуваност между отделните участници в планирането и управлението на територията;
- следва да се вземат предвид множеството компоненти на територията (природни, социално-икономически, политически и др.) и наличните и потенциални пространствени взаимодействия (връзка „град-село“, мобилност и достъпност, биоразнообразие, местно-национално/регионално) в управлението на ресурсите.

Интегрирания подход се основава на **три основни характеристики**: мултидисциплинарност; има пространствено измерение; решенията се вземат в партньорство.

При изготвянето на програмата за реализация на ПИРО този подход е приложен.

Първо, в хода на цялата разработка, както и при дефинирането на проектните предложения е спазен принципа на партньорството. Различни групи от заинтересовани лица имаха възможност да отправят и защитят своите проектни идеи и инициативи.

Второ, ПИРО е изготвен от мултидисциплинарен екип, който притежава компетенции в съответните направления по компонентите на анализа и стратегическата част.

Трето, голяма част от предвидените мерки имат конкретно пространствено измерение. Изключение правят само мерките, които имат „хоризонтален“ характер (ползите от тях са за цялата територия на общината).

Освен това програмата по своята същност е интегрирана, защото чрез нея се разпределят наличните финансови, времеви, организационни и кадрови (човешки) ресурси на общината.

Програмата цели да изведе най-подходящите за реализация проекти, които са подчинени на заложените мерки по приоритети за развитие. Допълнително са подбрани редица приоритетни за общината проекти, за които има проектна готовност или чрез тяхната реализация ще се постигне значително подобряване на социално-икономическите характеристики на територията.

Всеки от предложените проекти е устойчив, освен тези дейности, за които не са необходими средства за реализацията им. Допълнително е посочена отговорната структура и/или потенциалните партньори за реализацията, срока за изпълнение, както и територията, на която ще се реализира, ако е приложимо. По този начин се осигурява стабилна основа за изпълнението на плана.

Посочените в програмата за реализация проекти и инициативи принадлежат към определена мярка от приоритети за развитие. Въпреки комплексния характер на редица проекти и техния

принос към повече от един приоритет, в програмата е посочена преобладаващата им принадлежност само към един от тях.

В програмата за реализация са отбелязани специално и дейностите/проектните идеи, които допринасят за развитието на туризма в община Крушари.

Програмата за реализация е неразделна част от ПИРО и е представена в **Приложение 1**, където са описани проектите за изпълнение.

Посочените финансови източници са индикативни и актуални към момента на завършване на Плана за интегрирано развитие на община Крушари. Поради факта, че програмите за периода 2021-2027 г. все още са в процес на разработване, който се очаква да продължи и през 2021 г., прогнозирането на по-точни финансови източници е затруднено. Това ще наложи последваща актуализация на Програмата за реализация, след одобрението на националните програми. Същото е регламентирано в чл. 22, ал. 1, т. 4 от ППЗРР.

10. МЕРКИ ЗА ОГРАНИЧАВАНЕ ИЗМЕНЕНИЕТО НА КЛИМАТА И МЕРКИ ЗА АДАПТИРАНЕ КЪМ КЛИМАТИЧНИТЕ ПРОМЕНИ И ЗА НАМАЛЯВАНЕ НА РИСКА ОТ БЕДСТВИЯ

10.1. СПЕЦИФИКА И ПРОБЛЕМАТИКА НА ИЗМЕНЕНИЯТА НА КЛИМАТА

Климатът се дефинира като многогодишния режим на времето, характерен за дадена местност, в зависимост от географското ѝ положение. Изменението се отнася до „промяна в климата, дължаща се пряко или косвено на човешката дейност, която променя състава на глобалната атмосфера и която е в допълнение към естествената променливост на климата, наблюдавана в сравними периоди от време“¹.

Според голяма част от съвременните теории и изследвания, посветени на климатичните промени, вследствие на т.нар. „парников“ ефект, се наблюдава постепенно покачване на средногодишните температури на Земята. Основен принос за това имат генерираните парникови газове (ПГ), чиито количества зависят от човешката дейност. Най-голям принос за общите емисии на ПГ в България имат сектор „Енергетика“, следван от сектор „Транспорт“. Други два сектора – „Бит и услуги“ и „Отпадъци“ – също имат значителна роля за формирането на ПГ. В последните години те се характеризират с тенденция на нарастване на емисиите в тях, дължащо се на повишения стандарт на живот, довеждащ до по-голяма енергийна консумация и отделяне на повече отпадъци от различни продукти и активности.

10.2. ФАКТИ ЗА ИЗМЕНЕНИЕТО НА КЛИМАТА В БЪЛГАРИЯ²

- От края на 70-те години на миналия век в България се наблюдава тенденция към затопляне, като през втората половина на XX век зимите са по-меки.
- 20 от последните 24 години след 1989 г. са с положителни аномалии на средната годишна температура на въздуха, спрямо климатичната норма (1961-1990 г.).
- Средната годишна температура през 2011 г. е с 0,4°C над климатичната норма. Това е поредната, 14-та година, с температури по-високи от обичайните за страната.
- Най-дълги периоди на засушаване са наблюдавани през 40-те години и последните две десетилетия на XX век, а най-значителните суши – през 1945 и 2000 г.
- Наблюдават се повече и по-дълги периоди на засушаване, следвани от сериозни бури и тежки наводнения с разрушения и жертви.
- Увеличава се честотата на екстремните метеорологични и климатични явления като: значително увеличение на средния брой дни с денонощни суми на валежите над 100 мм – с около 30% за периода 1991-2007 г. спрямо базисния период (1961-1990 г.); увеличение на регистрираните в метеорологичната мрежа случаи с проливни валежи; зачестяване на случаите на пролетно-летен тип облачност с валежи от дъжд, гръмотевични бури и градушки през зимни месеци като януари и февруари; увеличена честота на средния брой дни с гръмотевични бури и градушки през април и септември в периода 1991-2006 г., спрямо същите за базисния период.

¹ Национална стратегия за адаптация към изменението на климата и План за действие за Р България.

² Изводите са от „Трети национален план за действие по измененията на климата за периода 2013-2020 г., по данни на НИМХ към БАН

- Годишната амплитуда между максималната и минималната температура на въздуха намалява – минималната температура се повишава по-бързо от максималната.
- Снежните месеци в планините намаляват, а дебелината на снежната покривка показва трайна тенденция към изтъняване.
- Горната граница на широколистните гори се измества към по-голяма височина.
- Данните от фонологичните наблюдения показват изпреварване в развитието със 7-15 дни в различните климатични райони, което недвусмислено свидетелства за затопляне на климата през последните 30 години, в сравнение с предишни периоди.

10.3. ОБЩИ ЕВРОПЕЙСКИ И НАЦИОНАЛНИ ДЕЙСТВИЯ ПО ОТНОШЕНИЕ НА КЛИМАТА

Стремежът на Европейския съюз е да осигури устойчиво развитие на всички жители в Общността. Това е развитие, при което се „задоволяват нуждите на настоящето, без да се застрашават възможностите на бъдещите поколения да задоволяват своите нужди“. Затова и устойчивото развитие обхваща три аспекта – социален, икономически и екологичен. Тази концепция се дефинира не само като отделна и независима, а като хоризонтална политика, от която останалите общи и секторни политики и управленски процеси следва да бъдат йерархично зависими, т.е. устойчивото развитие трябва да бъде водещият принцип при вземането на решения на всички нива – наднационално, национално, регионално и местно.

Неразделна и много важна част от темата на устойчивото развитие е проблематиката свързана с изменението на климата. Това се признава и от Европейския съюз, който утвърждава **Европейски зелен пакт** – пътна карта за постигане на устойчивост на икономиката на ЕС. Това е нова стратегия за растеж, която има за цел превръщането на ЕС в справедливо и благоденстващо общество с модерна, ресурсно ефективна и конкурентоспособна икономика, в която през 2050 г. няма да има нетни емисии на парникови газове и икономическият растеж не зависи от използването на ресурси. Зеленият пакт е неразделна част от стратегията на Европа за изпълнение на програмата ѝ до 2030 г. в отговор на дефинираните от Организацията на обединените нации цели за устойчиво развитие. Пакетът включва редица стратегии в различни области като промишленост, биоразнообразие и други.

На национално ниво, през 2012 година е приет и **Трети национален план за действие по изменение на климата** с хоризонт до 2020 година. Той определя политиката на България в областта на климатичните промени и се основава на приетите от страната ни международни ангажименти с ратифицирането на Рамковата конвенция на ООН за изменението на климата (РКООНИК), Протокола от Киото, последващото Парижко споразумение, както и европейското законодателство в тази област.

Най-голямо влияние в периода 2021-2027 г. ще има, приетата през 2019 г. от Министерски съвет, **Национална стратегия за адаптация към изменението на климата и План за действие с хоризонт 2030 година**. Тя отразява новия контекст на политиките, свързани с климатичните промени. В нея е зададена рамка за действия за адаптиране към изменението на климата (АИК) и приоритетни направления до 2030 г., като идентифицира и потвърждава необходимостта от действия за АИК както за цялата икономиката, така и на секторно ниво. Включените в нея сектори са: „Селско стопанство“, „Биологично разнообразие и екосистеми“,

„Енергетика“, „Гори“, „Човешко здраве“, „Транспорт“, „Туризъм“, „Градска среда“ и „Води“. Управлението на риска от бедствия се разглежда като междусекторна (интегрирана) тема.

10.4. ЗАКОНОДАТЕЛНА РАМКА НА ДЕЙСТВИЯТА ПО ОТНОШЕНИЕ НА КЛИМАТА

Република България е страна, ангажирана по Рамковата конвенция на ООН по изменението на климата (РКООНИК, 1999 г.), Протокола от Киото (2002 г.), новото рамково международно споразумение (2012 г.), както и по Парижкото споразумение (2015 г.) Това задължава България да се стреми към следното:

- Намаляване на вредните емисии от парникови газове в атмосферата;
- Оценка на въздействието на климатичните промени спрямо социално-икономическото развитие;
- Насърчаване на научните изследвания свързани с въвеждането на нисковъглеродна икономика;
- Формиране на обществено осъзнаване относно екологичните проблеми и предизвикателства;
- На всеки пет години да представя подробен план с мерки, които ще спомогнат за справянето с изменението на климата.

Българските задължения се регламентират от националното законодателство чрез **Закона за ограничаване изменението на климата (ЗОИК)**. Чл. 2 от ЗОИК определя неговата основна цел: „...да гарантира намаляване на емисиите на парникови газове като основен елемент в политиката по ограничаване изменението на климата и да осигури дългосрочното планиране на мерките за адаптация към климатичните промени“.

Законът посочва и най-важните хоризонтални мерки, които водят до намаляване емисиите на парникови газове:

- Повишаване на енергийната ефективност;
- Повишаване на дела от енергията от възобновяеми източници;
- Улавяне и оползотворяване на метан;
- Залесяване, повторно залесяване и промени в земеползването;
- Насърчаване преминаването към видове транспорт с ниски емисии;
- Насърчаване използването на обществен транспорт;
- Развитие на научноизследователска дейност с оглед развитието на ефективна „зелена“ икономика;
- Повишаване на административния капацитет за изпълнение на екологична политика;
- Повишаване на осведомеността на гражданите по въпросите за изменението на климата.

Законът за опазване на околната среда също има отношение към климатичните промени, тъй като в него се регулира стратегическия процес във всички области на защита, мониторинг и управление на околната среда. В него се посочват принципите за включване на политиките в областта на околната среда (включително политиките в областта на климата и биологичното разнообразие) в други сектори.

10.5. ОБЩИ ХОРИЗОНТАЛНИ МЕРКИ, СВЪРЗАНИ С ИЗМЕНЕНИЕТО НА КЛИМАТА

Представената рамка поставя изискванията за целенасочено и последователно планиране и реализиране на мерки и дейности, свързани с изменението на климата. Общите хоризонтални мерки са два основни вида:

Мерки за ограничаване изменението на климата (предприемането на превантивни мерки, свързани с ограничаване на вредното въздействие на човешката дейност, допринасящо за парниковия ефект);

Мерки за адаптация към изменението на климата (предприемането на мерки, свързани с предвиждането и определянето на негативните социални и икономически последици, свързани с измененията на климата; преодоляване на възникналите щети; идентифициране на възможностите, появили се вследствие климатичните изменения).

Първият тип мерки са свързани с анализ и оценка на антропогенните фактори, които довеждат до увеличение на вредните емисии на парникови газове. Следват необходимите превантивни действия, които да неутрализират източниците на вредни емисии. Необходимо е да се осигурят ефективни начини, които да гарантират осъществяването на функциите, зависими от заменените енергийни източници.

Вторият тип мерки е насочен към вече възникналите изменения на климата. Мерките за адаптация включват и точно предвиждане на предстоящите негативни явления и процеси, застрашаващи производството и потреблението на обществата. Необходимо е да се заложат мерки, които не само реагират спрямо настоящата ситуация, но и предхождат появата на бъдещи щети. Мерките за адаптация следва да се разглеждат и като начин за разглеждане на климатичните изменения като възможност. Наложените проблеми и ограничения позволяват преразглеждането и преоткриването на по-слабо популярните и използвани потенциали, стимулиращи устойчиво развитие.

Гореизложеното и действащата към настоящия момент стратегически и законова рамка, позволяват да бъдат открити някои основни хоризонтални мерки, които да ръководят политиките и да обосновават дейностите и проектите на община Крушари в периода 2021-2027 година. Те се основават на приетия от Министерството на околната среда и водите **Трети национален план за действие по изменение на климата**.

Таблица 27. Мерки за ограничаване и адаптация към изменението на климата

Мерки за ограничаване изменението на климата	Мерки за адаптация към изменението на климата
Прилагане на общите принципи и изисквания, свързани с изменението на климата, в секторните документи на екологичната политика на община Крушари	
Формиране на партньорски модели и мрежи за подобряване на екологичната обстановка и качеството на живот в община Крушари	
Повишаване на публичната информираност и ангажираност относно екологичните въпроси, в т. ч. и изменението на климата	
Повишаване на административния капацитет на община Крушари за изпълнение на екологична политика и реализиране на дейности и проекти в сферата	
Повишаване на енергийната ефективност на жилищни, административни и производствени сгради	Ефективно използване на водните ресурси. Подобряване на водоснабдителната и канализационната мрежа

Мерки за ограничаване изменението на климата	Мерки за адаптация към изменението на климата
Повишаване използването на възобновяеми енергийни източници	Разработване и прилагане на правила и нормативи за устройство и застрояване, съобразени с климатичните промени
Развитие на „зелена икономика“ чрез внедряване на иновативни технологични и организационни подходи; сътрудничество между образование и производство	Изграждане на съоръжения срещу наводнения. Поддържане и регулярно почистване на отводнителните канали и съоръжения
Съхраняване на горския фонд и залесяване на незалесени територии	Изграждане на съоръжения за защита и ранно известяване при горски пожари
Ограничаване употребата на нитрати и пестициди в селското стопанство	Селектиране на сухоустойчиви култури и използването им в земеделието
Осигуряване на условия и насърчаване на пешеходното и велосипедното движение	Опазване на съществуващите и обособяване на нови екологични култури, които улесняват миграциите на животинските видове
Подобряване на системата за управление на отпадъците	Въвеждане на водоспестяващи и енергоспестяващи технологии
Закриване и рекултивация на нерегламентираните замърсявания	
Ускорена газификация за битови, производствени и публични потребители	
Улавяне на биогаза в ПСОВ	
Засилен контрол върху запалването на стърнищата	

10.6. ПРИНОС НА ПИРО ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ДЕЙСТВИЯТА ПО ОТНОШЕНИЕ НА КЛИМАТА

Разработването на ПИРО Крушари се основава на разумни и реалистични предложения за решаване на проблемите и реализиране на потенциалите едновременно в социалната, икономическата и **екологичната** сфера. Екологичната проблематика е неразделна част от аналитичната и стратегическата част на плана. В плана е описано състоянието на компонентите на околната среда. Вниманието е фокусирано върху компонентите на околната среда и управлението на отпадъците в общината. Посочени са най-важните проблеми и рискове за състоянието на околната среда в общината. Екологичните силни и слаби страни имат присъствие и в SWOT анализа към ПИРО.

11. НЕОБХОДИМИ ДЕЙСТВИЯ И ИНДИКАТОРИ ЗА НАБЛЮДЕНИЕ И ОЦЕНКА НА ПИРО

11.1. СЪЩНОСТ НА СИСТЕМАТА ЗА НАБЛЮДЕНИЕ И ОЦЕНКА

За целите на наблюдението и оценката се изгражда система, която включва формите и начините за събиране на информация, индикаторите за наблюдение, органа за наблюдение и организацията на работата по наблюдението и оценката, както и системата на докладване и осигуряване на информация и публичност. Описанието на тази система и на действията, които ще осигурят нейното ефективно функциониране, са част от структурата на ПИРО.

Системата за наблюдение и оценка на изпълнението на ПИРО цели осигуряването на ефективно изпълнение на плана, с оглед постигане на целите за интегрирано устойчиво местно развитие и ефикасно разходване на ресурсите за реализация на планираните дейности и проекти.

Предмет на наблюдението и оценката е изпълнението на целите и приоритетите на плана на основата на резултатите от подготовката и изпълнението на мерките и проектите, включени в Програмата за реализация на плана и на база на определените индикатори за наблюдение и оценка. Особено внимание трябва да се отдели на организацията и методите за изпълнението на плана и на програмата, прилагани от съответните органи и звена.

Системата от индикатори за наблюдение на изпълнението на плана, въз основа на събраната обективна информация и данни, отчита напредъка и степента на постигане на целите и приоритетите за развитие на общината по физически и финансови характеристики.

11.2. УЧАСТВАЩИ СТРУКТУРИ И ФОРМИ НА КОМУНИКАЦИЯ

Основните участващи структури и форми на комуникация при наблюдението и оценката на ПИРО са регламентирани в ЗРР и правилника за неговото прилагане.

Общинският съвет е ръководният орган за наблюдение на ПИРО.

Кметът на общината организира наблюдението на ПИРО. Основният инструмент за наблюдение и оценка на реализацията на плана е годишният доклад, подготвян в началото на всяка година от програмния период, с изключение на първата. Кметът въвежда и контролира процедурата за подготовката на доклада, след което предлага завършения документ за одобрение от общинския съвет. Неразделна част от процедурата е изпращането на доклада до председателя на областния съвет за развитие.

Специализираните дирекции и отдели в общинската администрация активно се включват във всички етапи на разработването и реализацията на ПИРО. Тяхната роля е да осъществяват необходимата комуникация и координация с всички останали участващи страни. Съществена роля е и предоставянето на експертна дейност при подготовката на годишните доклади.

Задължително е въвличането на **институциите**, предоставящи нужната информация за проследяване на плана, съобразно с неговите индикатори. Основните източници на информация са Национален статистически институт, РИОСВ, Регионална здравна инспекция, Регионално управление на образованието, Агенцията по заетостта, различни представителни проучвания на местната администрация, неправителствени организации и експертни колективи.

Заинтересованите страни обхващат представители на областната администрация, неправителствения сектор, частния сектор, образователните и културни институции, професионалните общности, както и други групи лица, определени в комуникационната стратегия.

11.3. ДЕЙНОСТИ ПО НАБЛЮДЕНИЕТО И ОЦЕНКАТА НА ПЛАНА

Основна дейност по наблюдението на ПИРО е изготвянето на **годишни доклади** за неговото изпълнение, които се представят на широката общественост. Изводите от тях са основа за изготвянето на **междинна и последваща оценки** на ПИРО, както и аргумент за актуализирането му, при необходимост.

Компетентните органи следва да предоставят информация относно предприетите мерки за осигуряване на публичност на плана, идентифицираните проблеми и предложения за тяхното преодоляване, използваните начини за събиране на информация, функционирането на формираните партньорства. Докладът се обсъжда и приема от общински съвет.

Съществена функция на ОбС и кмета е планирането на вътрешна организационна структура, където са детайлно разпределени задълженията на специализираните общински дирекции и отдели, поддържащи процеса по наблюдение на ПИРО.

Изработването на междинна оценка на настоящия ПИРО е предвидено за 2024 година. Междинната оценка следва да проследи:

- прогреса на плана;
- актуалността на стратегията му спрямо настъпилите социално-икономически условия в страната;
- ефективността на комуникацията и координацията между звената, участващи в прилагането на плана.

Тя следва да се изработи от експертен екип при взаимодействие между всички заинтересовани страни, предоставящи становище за досегашните резултати от плана. Неразделна част от изготвянето на оценката са определянето на начините за събиране и обработка на информация, приложението на системата от индикатори. В заключителната си част междинната оценка следва да формулира насоки за корекции на плана, ако такива са необходими.

Извършването на дейностите изисква екип, предоставящ нужната експертна дейност, и активно взаимодействащ със специализираните администрации в общината и областта. Ключова роля изпълняват заинтересованите страни, предлагащи необходимата информация и своите гледни точки, заедно със специализираните институции, съхраняващи нужната статистическа информация. Кметът внася документа за обсъждане пред общински съвет, който го одобрява и по този начин формално завършва междинната оценка.

11.4. ПОДХОД ЗА РАЗРАБОТВАНЕТО НА СИСТЕМАТА ОТ ИНДИКАТОРИ

Системата от индикаторите е неизменна част от цялостната система за наблюдение, оценка и актуализация на ПИРО. Тя е основен обективен инструмент за проследяване изпълнението му. Изборът на подходящи индикатори се базира на специфичните характеристики на стратегическата част на ПИРО и съвременните методи за наблюдение и оценка на

стратегическото планиране, както и на Методическите указания за разработване и прилагане на ПИРО за периода 2021-2027 г.

Процеса на разработването на системата от индикатори за настоящия ПИРО премина през три етапа:

- Преглед на научна литература и системи от индикатори използвани в сферата на регионалното и местно развитие;
- Систематизиране на приложими индикатори и дефиниране на нови;
- Анализ, организиране и избор на подходящи индикатори за целите на настоящия ПИРО.

Методиката, използвана при разработването на индикаторите за наблюдение и оценка на ПИРО, е така наречената SMART (умен). Наименованието ѝ произлиза от първите букви на критериите, на които трябва да отговарят индикаторите, на английски език, а именно:

- Specific (специфични) – съответстващи на целите и приоритетите;
- Measurable (измерими) – избраните индикатори са насочени към желаното бъдещо състояние (в сравнение с базовата стойност), съобразно визията и заложените цели на плана. Също така те са количествено определени, така че да се позволява тяхното сравнение;
- Available/Achievable (постижими) – индикаторите позволяват да бъдат измервани в определени интервали от време, чрез данни от официални източници на информация;
- Relevant/Realistic (реалистични) – индикаторите
- са пряко свързани с целите на плана и в същото време са реалистични;
- Timely (съобразени с времето) - заложената стойност на индикатора трябва да бъде постигната в ограничен период от време, което е взето предвид при неговото дефиниране.

Целевите стойности на индикаторите са съобразени с прогнозното демографско, икономическо, социално и екологично развитие на общината.

Адекватното измерване на прогреса на ПИРО зависи от точността на началните стойности на отделните индикатори, които са определени от официални източници на информация.

Целесъобразно е за нуждите, както на настоящия план, така и за бъдещето обективно измерване на различни области в развитието на общината, да се разработи и поддържа информационна база за всички предвидени индикатори. Базата данни следва да се поддържа от общинската администрация и нейните специализирани звена и отдели. За успешното събиране на нужната информация е необходимо активно, периодично и регламентирано взаимодействие между общинските звена и представителите на експлоатационните ведомства, териториалните подразделения на националните дирекции, неправителствения и частния сектор. Това ще позволи на общинските власти да поддържат справочник, който следва да бъде неразделна част от дейностите по организирането и представянето на годишните доклади за изпълнение на ПИРО, заложен в системата за наблюдение и оценка на плана.

Системата от индикатори е структурирана в два основни направления, напълно удовлетворяващи „Методическите указания...“ на МРРБ – **индикатори за продукт и индикатори за резултат**. Съвместно, двата типа индикатори позволяват да се определи степента на постигане на целите и приоритетите заложен в ПИРО на община Крушари.

Стратегическите цели представят желаното и възможно бъдещо състояние, докато приоритетните направления представляват областите на действие и въздействие. Двата елемента изискват към тях да се приобщят различни индикатори.

11.5. ИЗТОЧНИЦИ НА ИНФОРМАЦИЯ

За набиране на изходните стойности на избраните индикатори са използвани различни източници на надеждна информация: НСИ – данни от текущата статистика; Дирекция „Бюро по труда“; Информационната система за управление и наблюдение на структурните инструменти на ЕС в България 2014-2020 (ИСУН 2020); годишни доклади по изпълнението на ОПР 2014-2020 г. и експлоатационните дружества.

11.6. ВИДОВЕ ИНДИКАТОРИ

Съобразно с „Методическите указания...“, индикаторите за резултат са насочени към реализацията на целите, докато индикаторите за продукт са свързани с действията в рамките на отделните приоритетни направления. Първият вид следва да оцени цялостната ефективност на стратегията и какво е достигнатото състояние на общината, спрямо визията и стратегическите цели до 2027 г. Вторият вид индикатори могат да бъдат съотнесени към постигнати резултати в определените области на развитие и съдържащите се в тях мерки и ключови проекти, включени в програмата за реализация на ПИРО. За да се осигури необходимата информация за процеса на наблюдение, за всеки индикатор са посочени мерните единици, в които ще се измерва, източниците на информация, базовата стойност за отчитане изменението на всеки от индикаторите, както и целевата стойност, която се очаква да бъде достигната до края на периода на действие на плана. При наличие на достатъчно информация и данни на периодична база могат да се определят и междинни стойности на индикаторите по ключови приоритети.

11.6.1. Индикатори за резултат

Отчитат изпълнението на стратегическите цели и имат значение за цялостната оценка на ефективността на плана. Индикаторите за резултат отразяват очаквания синергичен ефект от изпълнението на заложените мерки по приоритетни направления. В този смисъл, те надграждат тези за продукт, като стремежът е да покажат цялостно ситуацията в общината.

№	Индикатори за резултат	Мерна единица	Източник на информация	Базова стойност (година на отчитане)	Целева стойност (2027 г.)
Стратегическа цел 1. Икономически растеж и конкурентоспособност на икономиката					
1	Дял на приходите от дейността на предприятията от област Добрич	%	НСИ	1,5 (2018 г.)	2
2	Средна годишна брутна работна заплата	Лева	НСИ	9 734 (2018 г.)	10 000
3	Дял на произведена продукция от предприятията в нефинансовия сектор спрямо област Добрич	%	НСИ	1,8 (2018 г.)	2,2
Стратегическа цел 2. Развит човешки капитал и усъвършенстване на социалната дейност					
1	Среден успех на учениците по БЕЛ на НВО	Оценка	МОН, ИПИ - https://265obshtini.bg/map/66	3,03 (2020 г.)	3,50
2	Ниво на безработица	%	НСИ, АСП	11,9 (2019 г.)	9
3	Новоразкрити социални услуги	Брой	Община Крушари	0 (2020 г.)	2
Стратегическа цел 3. Устойчиво териториално развитие					
1	Дължина на рехабилитираната пътна настилка, част от общинската пътна мрежа	Километър	Община Крушари	0 (2020 г.)	20
2	Загуби на вода при пренос по водопроводната мрежа	%	Община Крушари, ВиК оператор	90,88 (2019 г.)	75
3	Дължина на рехабилитираната улична мрежа в населените места	Километър	Община Крушари	0 (2020 г.)	10

11.6.2. Индикатори за продукт

Индикаторите за продукт се отнасят до наблюдението и оценката на изпълнението на определените приоритети и/или мерки за развитие на общината. По някои от приоритетите те могат да се отнасят за предвидени или изпълнявани конкретни проекти с важно значение за развитието на територията на общината. Дефинираните индикатори са количествено измерими и осигуряват обективност по отношение на оценките и изводите за конкретните постижения при реализацията на приоритетите и постигнатото пряко въздействие в съответната област.

№	Индикатор за продукт	Мерна единица	Източник на информация	Базова стойност (година на отчитане)	Целева стойност (2027 г.)
Приоритет 1. Повишаване на икономическото благосъстояние чрез развитие на традиционни отрасли					
1	Брой подкрепени предприятия със средства от ЕСИФ	Брой	ИСУН; МЗХ, Агенция по вписванията	0 (2020 г.)	10
2	Предприятия - общо	Брой	НСИ	144 (2018 г.)	155
3	Произведена продукция от нефинансовите предприятия	Млн. лв.	НСИ	46 (2018 г.)	48
4	Приходи от дейността на нефинансовите предприятия	Млн. лв.	НСИ	58 (2018 г.)	60
5	Разходи за придобиване на дълготрайни материални активи (РДМА)	Млн. лв.	НСИ	8 (2018 г.)	10
6	Заети лица	Брой	НСИ	333 (2018)	380
7	Брой иновативни проекти	Брой	ИСУН, Община Крушари	0 (2020 г.)	2
8	Туристическите фестивали и събития, включени в Единната система за туристическа информация (ЕСТИ)	Брой	Община Крушари, ЕСТИ „Регистър на туристическите фестивали и събития“ - http://rta.tourism.government.bg/TFRegister.aspx	0 (2020 г.)	3

План за интегрирано развитие на община Крушари 2021-2027 г.

№	Индикатор за продукт	Мерна единица	Източник на информация	Базова стойност (година на отчитане)	Целева стойност (2027 г.)
9	Туристическите атракции, включени в Единната система за туристическа информация (ЕСТИ)	Брой	Община Крушари, ЕСТИ „Регистър на туристическите атракции“ - http://rta.tourism.gov ernment.bg/TARegister.aspx	0 (2020 г.)	3
Приоритет 2. Развитие на достъпни образователни, здравни, социални, културни, младежки и спортни дейности					
1	Безработни лица, включени в обучения за професионална квалификация	Брой	ДБТ Добрич	0 (2020 г.)	10 всяка година 70 общо за 7-те г.
2	Заети лица, включени в обучения за професионална квалификация	Брой	ДБТ Добрич	0 (2020 г.)	5 всяка година 35 общо за 7-те г.
3	Създадени социални предприятия	Брой	Община Крушари, Регистър на социални предприятия	0 (2019 г.)	1
4	Новорегистрирани спортни клубове	Брой	Община Крушари	0 (2020 г.)	1
5	Реновирани образователни обекти	Брой	Община Крушари	0 (2020 г.)	2
6	Реновирани спортни обекти	Брой	Община Крушари	0 (2020 г.)	2
7	Реновирани културни обекти	Брой	Община Крушари	0 (2020 г.)	2
Приоритет 3. Подобряване на селищната и междуселищна свързаност и качеството на средата за живот					
1	Брой реализирани проекти за нови и рехабилитация на съществуващи пешеходни пространства (площади, тротоари, паркове, градинки)	Брой	Община Крушари	0 (2020 г.)	2

План за интегрирано развитие на община Крушари 2021-2027 г.

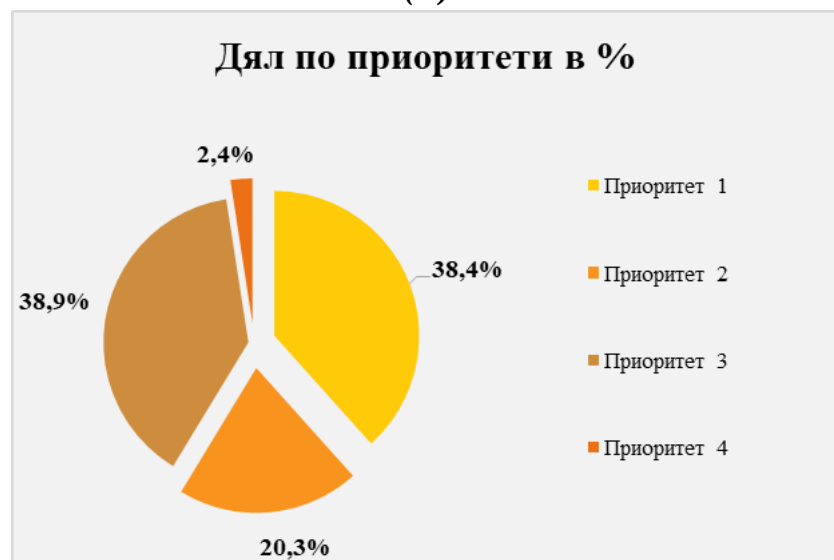
№	Индикатор за продукт	Мерна единица	Източник на информация	Базова стойност (година на отчитане)	Целева стойност (2027 г.)
2	Реализирани проекти за подобряване качеството и достъпа до питейна вода	Брой	Община Крушари, ВиК оператор	0 (2020 г.)	2
3	Изграждане на канализация	Километър	Община Крушари, ВиК оператор	0 (2020 г.)	10
4	Санирани общински сгради с внедрени мерки за енергийна ефективност	Брой	Община Крушари	0 (2020 г.)	2
Приоритет 4. Добро управление съвместно със заинтересованите страни и гражданите					
1	Внедрени нови електронни услуги	Брой	Община Крушари	0 (2020 г.)	2
2	Средно годишен брой обучения за служители	Брой	Община Крушари	0 (2020 г.)	5
3	Средно годишен брой обучени служители	Брой	Община Крушари	0 (2020 г.)	10
4	Участие в проекти за интегрирани териториални инвестиции (ИТИ) със съседни общини	Брой	Община Крушари	0 (2020 г.)	2

12. ИНДИКАТИВНА ФИНАНСОВА ТАБЛИЦА

Разработената индикативна финансова таблица обобщава ориентировъчните финансови ресурси, необходими за реализацията на плана за интегрирано развитие. Финансовата рамка представлява разпределение на предвидените средства по отделните приоритетни направления от стратегията на ПИРО, както и приложените разнообразни финансови източници.

Период 2021-2027 г.	Собствени средства - Общински бюджет	Отн. дял (%)	Републикански бюджет	Отн. дял (%)	Средства от ЕС	Отн. дял (%)	Други източници	Отн. дял (%)	ОБЩО в хил. лв.	ОБЩО в отн. дял (%)
Приоритет 1	20	0%	1 406	15%	7 989	85%	0	0%	9 415	38,4%
Приоритет 2	420	8%	1 151	23%	3 172	64%	250	5%	4 993	20,3%
Приоритет 3	125	1%	4 340	46%	4 144	43%	930	10%	9 539	38,9%
Приоритет 4	30	5%	30	5%	540	90%	0	0%	600	2,4%
ОБЩО	595	2%	6 927	28%	15 845	65%	1 180	5%	24 547	100%

Фигура 42. Разпределение на финансовите ресурси по приоритети (%)

Фигура 43. Разпределение на финансовите ресурси по източници на финансиране (%)

13. ИЗТОЧНИЦИ НА ИНФОРМАЦИЯ

- Закон за регионалното развитие, Обн. ДВ. бр.50 от 30 Май 2008 г, изм. и доп. ДВ. бр.21 от 13 Март 2020 г.
- Правилник за прилагане на ЗРР, Обн. ДВ. бр.70 от 7.08.2020 г.
- Методически указания за разработване и прилагане на планове за интегрирано развитие на община (ПИРО) за периода 2021-2027 г., Министерство на регионалното развитие и благоустройството, м. март 2020 г.
- Закон за туризма, Обн. ДВ. бр. 30 от 26.03.2013 г., изм. и доп. ДВ. бр. 60 от 07.07.2020 г.
- Национална концепция за пространствено развитие за периода 2013-2025 г. (актуализация 2019 г.)
- Социално-икономически анализ на районите в Република България, МРРБ, 2019 г.
- Интегрирана териториална стратегия за развитие на Североизточен регион 2021-2027 г.
- <https://riosv-varna.bg/info-centar/sastoyanie-na-okolnata-sreda/>, Регионален доклад за състоянието на околната среда, 2019 година РИОСВ – Варна;
- <http://eea.government.bg/zpo/bg/index.jsp>, Регистър на защитените територии и защитените зони в България, ИАОС
- <http://natura2000.moew.government.bg>, Информационна система за защитени зони от екологична мрежа НАТУРА 2000
- НСИ, Текуща статистика
- <https://infostat.nsi.bg/>, Информационна система ИНФОСТАТ на НСИ
- <http://www.krushari.bg/>, Официален сайт на Община Крушари
- Общински план за развитие на община Крушари 2014-2020 г., Община Крушари
- Програма за развитие: България 2030, Министерски съвет
- Националната стратегия за регионално развитие 2012-2022, Министерски съвет
- Проект на Общ устройствен план Община Крушари, 2019 г.
- Дългосрочна програма за насърчаване използването на енергия от възобновяеми източници и биогорива 2013-2023 г.
- Краткосрочна програма за насърчаването на енергия от възобновяеми източници и биогорива на Община Крушари 2019-2022 г.
- Общинска програма за опазване на околната среда 2018-2022 г.
- Стратегия за управление на общинската собственост 2019-2023 г.
- Европейски зелен пакет, https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_bg
- Национална стратегия и План за действие за адаптация към изменението на климата, МОСВ.

14. ПРИЛОЖЕНИЯ

Приложение 1: Програма за реализация на ПИРО Крушари 2021-2027 г.

Приложение 2: Комуникационна стратегия.

Приложение 3: Доклад с резултати от проведено анкетно проучване за разработването на плана.

Програма за реализация на ПИРО на община Крушари за периода 2021-2027 г.
описание на предвидените мерки и дейности

Приоритет	Мярка	Дейност/проектна идея*	Програма за туризъм***	Територия/зона за прилагане на интегриран подход (зона за въздействие)**	Индикативен бюджет (хил. лв.)	Източник на финансиране	Срок за изпълнение							Административна структура (звено в общината), отговорно за реализация на мярката
						Програма	21	22	23	24	25	26	27	
Общо ПИРО					24 547									
Общо П1					9 415									
Приоритет 1: Повишаване на икономическото благосъстояние чрез развитие на традиционни отрасли	Мярка 1.1. Развитие на традиционни стопански отрасли в икономиката на общината	Създаване на нови и технологично модернизиране на съществуващи предприятия			0		X	X	X	X	X	X	X	
	Мярка 1.2. Подобряване на съществуващия местен микро и малък бизнес	Подобряване на професионалната квалификация и информираност на селскостопанските производители			0		X	X	X	X	X	X	X	
		Разработване на система от преференции за развитие на бизнеса при разкриването на определен брой работни места		Зона I	0		X	X	X	X	X	X	X	ДРРХД
		Съдействие при административните процедури и стриктно спазване на минимални срокове за издаване на документи		Зона I	0		X	X	X	X	X	X	X	ДРРХД
		Предоставяне на свободни терени за инвестиционни проекти при преференциални условия, с ангажимент за разкриване на работни места		Зона I	0		X	X	X	X	X	X	X	ДРРХД

**Програма за реализация на ПИРО на община Крушари за периода 2021-2027 г.
описание на предвидените мерки и дейности**

Приоритет	Мярка	Дейност/проектна идея*	Програма за туризъм***	Територия/зона за прилагане на интегриран подход (зона за въздействие)**	Индикативен бюджет (хил. лв.)	Източник на финансиране	Срок за изпълнение								Административна структура (звено в общината), отговорно за реализация на мярката
						Програма	21	22	23	24	25	26	27		
Общо ПИРО					24 547										
	Мярка 1.3. Създаване на нови работни места и квалификация на заетите, съгласно изискванията на приоритетните отрасли в общинската икономика	Местни инициативи за заетост в община Крушари (МИГ и др.)			0		X	X	X	X	X	X	X	ДРРХД	
		Стимулиране на трудовата мобилност, професионалното образование и ученето през целия живот			0		X	X	X	X	X	X	X	ДРРХД	
		Нови възможности за обучение на хора с увреждания			0		X	X	X	X	X	X	X	ДРРХД	
	Мярка 1.4. Развитие на туризма като възможност за популяризиране на културното наследство и допълнителни доходи на населението	Маркетингово представяне на общината като средище на културно-историческо наследство	ДА		20		X	X	X	X	X	X	X	ДРРХД	
		Изграждане на екопътеки и поддържане на вече съществуващи	ДА	Зона III	20		X	X	X	X	X	X	X	ДРРХД	
		Проект "Невидимите съкровища на Добруджа"	ДА		9 375	ПРСР	X	X						ДРРХД	

Програма за реализация на ПИРО на община Крушари за периода 2021-2027 г.
описание на предвидените мерки и дейности

Приоритет	Мярка	Дейност/проектна идея*	Програма за туризъм***	Територия/зона за прилагане на интегриран подход (зона за въздействие)**	Индикативен бюджет (хил. лв.)	Източник на финансиране	Срок за изпълнение							Административна структура (звено в общината), отговорно за реализация на мярката
						Програма	21	22	23	24	25	26	27	
Общо ПИРО					24 547									
Общо П2					4 993									
Приоритет 2: Развитие на достъпни образователни, здравни, социални, културни, младежки и спортни дейности	Мярка 2.1. Подобряване на образованието, спорта и младежките дейности и тяхната инфраструктура	Прилагане на мерки за енергийна ефективност в СУ „Христо Смирненски“ с. Крушари		Зона I	100	Проект „Красива България“ на МТСП	X	X						ДРРХД
		Изграждане на зона за спорт, рекреация и озеленяване	ДА	Зона I	550	ОБ, СЕС	X	X						ДРРХД
		Ремонт на стадиона в с. Крушари	ДА	Зона I	150	РБ	X	X						ДРРХД
		Изготвяне на образователни приоритети и възможности за придобиване на квалификация в области, съобразени с изискванията на бизнеса и спецификата на заетостта в общината и региона		Зона I	0		X	X	X					ДРРХД
		Насърчаване на сътрудничеството и партньорството на образователните институции със социалните партньори и бизнеса за учене през целия живот		Зона I	0		X	X	X	X	X	X	X	ДРРХД

**Програма за реализация на ПИРО на община Крушари за периода 2021-2027 г.
описание на предвидените мерки и дейности**

Приоритет	Мярка	Дейност/проектна идея*	Програма за туризъм***	Територия/зона за прилагане на интегриран подход (зона за въздействие)**	Индикативен бюджет (хил. лв.)	Източник на финансиране	Срок за изпълнение								Административна структура (звено в общината), отговорно за реализация на мярката
						Програма	21	22	23	24	25	26	27		
Общо ПИРО					24 547										
		Оценка на наличния сграден фонд на училища и детски градини и търсене на възможности за функционално използване на наличните бази		Зона I	0		X	X	X	X	X	X	X	ДРРХД	
		Приемане на програма за развитие на спорта в община Крушари			0		X							ДРРХД	
		Учредяване на нови спортни клубове		Зона I	0		X	X	X	X	X	X	X	ДРРХД	
		Модернизиране и оборудване на училищните спортни площадки		Зона I	100		X	X	X	X	X	X	X	ДРРХД	
		Ремонт и модернизация на техническата база в областта на културата	ДА	Зона I	350	ОБ, СЕС	X	X	X	X	X	X	X	ДРРХД	
		Запазване на уникалните традиции и обичаи на българското село	ДА	Всички зони	0		X	X	X	X	X	X	X	ДРРХД	
		Археологически и реставрационни дейности на антични селища и крепости	ДА	Зона III	350	ОБ, СЕС		X						ДРРХД	
		Подобряване на материално-техническата база на седемте читалища от община Крушари чрез закупуване на обзавеждане	ДА	Зона I	26	ПРСР	X	X	X					ДРРХД	

Програма за реализация на ПИРО на община Крушари за периода 2021-2027 г.
описание на предвидените мерки и дейности

Приоритет	Мярка	Дейност/проектна идея*	Програма за туризъм***	Територия/зона за прилагане на интегриран подход (зона за въздействие)**	Индикативен бюджет (хил. лв.)	Източник на финансиране	Срок за изпълнение								Административна структура (звено в общината), отговорно за реализация на мярката
						Програма	21	22	23	24	25	26	27		
Общо ПИРО					24 547										
	Мярка 2.2. Реконструиране и обновяване на обществени сгради и обекти с историческо и културно значение и организиране на разнообразни прояви в културния календар на общината	Организиране на фестивал "Пролетници за сита зима"	ДА		27	ПРСР	X	X	X					ДРРХД	
		Организиране на "Празник на гърнетата" – кулинарната академия за Добруджа	ДА		29	ПРСР	X	X	X					ДРРХД	
		Консервация и реставрация на Епископска базилика №3, крипти в базилики №3 и №4 и Епископска резиденция, находящи се в обект Антична крепост „Залдапа“, местността Калето, в ПИ № 000046 в землището на с. Добрин, община Крушари	ДА	Зона III	341	РБ	X	X	X					ДРРХД	
		Изработване на Стратегия за развитие на културата в община Крушари	ДА		0			X						ДРРХД	
		Изграждане на Обществена колекция "Община Крушари"	ДА		1 000	ТГС "Българи-Румъния"		X	X	X				ДРРХД	
		Провеждане на традиционни за общината и нови културни прояви	ДА		100	ОБ, СЕС	X	X	X	X	X	X	X	ДРРХД	
		Ремонт на читалище в с. Полковник Дяково	ДА	Зона I	400	ПРСР		X	X	X				ДРРХД	
		Ремонт на читалище в с. Лозенец	ДА	Зона I	500	ПРСР		X	X	X				ДРРХД	

**Програма за реализация на ПИРО на община Крушари за периода 2021-2027 г.
описание на предвидените мерки и дейности**

Приоритет	Мярка	Дейност/проектна идея*	Програма за туризъм***	Територия/зона за прилагане на интегриран подход (зона за въздействие)**	Индикативен бюджет (хил. лв.)	Източник на финансиране	Срок за изпълнение								Административна структура (звено в общината), отговорно за реализация на мярката
						Програма	21	22	23	24	25	26	27		
Общо ПИРО					24 547										
	Мярка 2.3. Подобряване на здравното обслужване, социалните дейности и свързаната инфраструктура	Организиране на склад за медицински препарати за спешни случаи в кметството или в пощенския пункт в населеното място и надеждна връзка с лекар			0		X	X	X	X	X	X	X	ДРРХД	
		Въвеждане на дистанционен контрол на хронично болни и превантивна диагностика през интернет			0		X	X	X	X	X	X	X	ДРРХД	
		Предоставяне на социални услуги в домашна среда			500	ОП РЧР	X	X	X					ДРРХД	
		Социална трапезария			100	ОП РЧР	X	X	X					ДРРХД	
		Изготвяне и реализиране на общински програми срещу прояви на агресия и асоциално поведение сред подрастващите			0		X	X	X	X	X	X	X	ДРРХД	
		Ангажиране на детската и младежка енергия в обществено значими каузи			0		X	X	X	X	X	X	X	ДРРХД	
		Разработване на нова общинска стратегия за социални услуги, с адекватен набор от мерки съобразно спецификата на населението от община Крушари			0			X						ДРРХД	

**Програма за реализация на ПИРО на община Крушари за периода 2021-2027 г.
описание на предвидените мерки и дейности**

Приоритет	Мярка	Дейност/проектна идея*	Програма за туризъм***	Територия/зона за прилагане на интегриран подход (зона за въздействие)**	Индикативен бюджет (хил. лв.)	Източник на финансиране	Срок за изпълнение								Административна структура (звено в общината), отговорно за реализация на мярката
						Програма	21	22	23	24	25	26	27		
Общо ПИРО					24 547										
		Подобряване на материално-техническата база на социалните заведения, клубовете на пенсионера в община Крушари		Зона I	70	ОБ	X	X	X	X	X	X	X	ДРРХД	
		Създаване на Комплекс за социални услуги			0					X				ДРРХД	
		Подпомагане на уязвими рискови групи – самотно живеещи стари хора, лица с увреждания, безработни лица без никакви доходи чрез осигуряване на топла храна			300	ОБ, Други	X	X	X	X	X	X	X	ДРРХД	

Програма за реализация на ПИРО на община Крушари за периода 2021-2027 г.
описание на предвидените мерки и дейности

Приоритет	Мярка	Дейност/проектна идея*	Програма за туризъм***	Територия/зона за прилагане на интегриран подход (зона за въздействие)**	Индикативен бюджет (хил. лв.)	Източник на финансиране	Срок за изпълнение								Административна структура (звено в общината), отговорно за реализация на мярката
						Програма	21	22	23	24	25	26	27		
Общо ПИРО					24 547										
Общо ПЗ					9 539										
Приоритет 3: Подобряване на селищната и междуселищна свързаност и качеството на средата за живот	Мярка 3.1. Подобряване на функциониращи технически инфраструктури	Реконструкция на помпена станция, резервоари и подмяна на довеждащи водопроводи към с. Лозенец и с. Северци	ДА		2 161	ПУДООС	X	X	X					ДРРХД	
		Рехабилитация на част от ул. "Черно море" и ул. "Изгрев" в с. Крушари	ДА	Зона II	137	ПРСР	X							ДРРХД	
		Рехабилитация на водопроводи в населени места от община Крушари	ДА		3 199	ПРСР	X	X						ДРРХД	
		Изграждане на обслужващ път до местността Текето, с. Александрия	ДА	Зона III	1 000	ТГС "България – Румъния"		X	X					ДРРХД	
		Ремонт на улици в населени места от община Крушари	ДА		500	РБ	X	X	X					ДРРХД	
		Въвеждане на системи за видеонаблюдение на ключови места в общината	ДА		100	ОБ, Други	X	X	X	X	X	X	X	ДРРХД	
		Рехабилитиране и изграждане на нови детски площадки	ДА	Зона II	140	ОБ, РБ	X	X	X	X	X	X	X	ДРРХД	
	Мярка 3.2. Опазване на	Внедряване на мерки за енергийна ефективност в системата за външно изкуствено осветление в община Крушари	ДА	Всички зони	860	БЕЕЕЕС	X	X	X					ДРРХД	
		Реконструкция на пешеходна зона на с. Крушари - УПИ XVII, кв. 60, по плана на с. Крушари	ДА		182	ПРСР	X							ДРРХД	

Програма за реализация на ПИРО на община Крушари за периода 2021-2027 г.
описание на предвидените мерки и дейности

Приоритет	Мярка	Дейност/проектна идея*	Програма за туризъм***	Територия/зона за прилагане на интегриран подход (зона за въздействие)**	Индикативен бюджет (хил. лв.)	Източник на финансиране	Срок за изпълнение								Административна структура (звено в общината), отговорно за реализация на мярката
						Програма	21	22	23	24	25	26	27		
Общо ПИРО					24 547										
	околната среда и изграждане на екологична култура за устойчиво развитие на общината и инвестиционна привлекателност	Проект "Трансграничен съюз в сянката на историята"	ДА		357	INTERREG V-A	X							ДРРХД	
		Изграждане на локално пречиствателно съоръжение за нуждите на ЗЖЛУИ – с. Крушари			50	Проект "Красива България" на МТСП	X	X						ДРРХД	
		Участие в Национална кампания "Обичам природата и аз участвам 2021"	ДА		40	ПУДООС	X							ДРРХД	
		Проект "Неотложни и възстановителни работи по доре в с. Северняк"			813	РБ		X	X	X				ДРРХД	
		Изграждане на туристически обект	ДА	Зона III	0	ИТИ			X	X	X			ДРРХД	

**Програма за реализация на ПИРО на община Крушари за периода 2021-2027 г.
описание на предвидените мерки и дейности**

Приоритет	Мярка	Дейност/проектна идея*	Програма за туризъм***	Територия/зона за прилагане на интегриран подход (зона за въздействие)**	Индикативен бюджет (хил. лв.)	Източник на финансиране	Срок за изпълнение								Административна структура (звено в общината), отговорно за реализация на мярката
						Програма	21	22	23	24	25	26	27		
Общо ПИРО					24 547										
Общо П4					600										
Приоритет 4: Добро управление съвместно заинтересованите страни и гражданите	Мярка 4.1. Внедряване на добри практики в областта на управлението, информационното обезпечаване и дигитализация на административните услуги	Цифровизация на старите актови книги и регистри и обвързването им като база данни		Зона I	0		X	X	X					ДАПИОФБ	
		Разширяване на набора от електронни услуги за гражданите и бизнеса във връзка с надграждането на електронно управление		Зона I	0		X	X	X					ДАПИОФБ	
		Закупуване на специализиран софтуер, обучение на персонал за поддържане и ползване на системата на общинската администрация		Зона I	300	ОБ, СЕС	X	X	X	X	X	X	X	ДАПИОФБ	
		Осигуряване на високоскоростна интернет връзка с кметствата в общината		Зона I	0		X	X	X	X	X	X	X	ДАПИОФБ	
		Електронизация на административното обслужване по кметствата, обединяване на деловодните записи и касови операции с общинския център		Зона I	0		X	X	X	X	X	X	X	ДАПИОФБ	

**Програма за реализация на ПИРО на община Крушари за периода 2021-2027 г.
описание на предвидените мерки и дейности**

Приоритет	Мярка	Дейност/проектна идея*	Програма за туризъм***	Територия/зона за прилагане на интегриран подход (зона за въздействие)**	Индикативен бюджет (хил. лв.)	Източник на финансиране	Срок за изпълнение								Административна структура (звено в общината), отговорно за реализация на мярката
						Програма	21	22	23	24	25	26	27		
Общо ПИРО					24 547										
		Създаване на условия за сътрудничество с неправителствени и граждански организации за реализиране на проекти чрез публично-частно партньорство			0		X	X	X	X	X	X	X	ДАПИОФБ	
		Създаване на граждански "Обществен форум" за публично обсъждане на местните политики, по приоритетни въпроси, свързани с интересите на населението и реализация на партньорски проекти			0		X	X	X	X	X	X	X	ДРРХД	
	Мярка 4.2. Развитие на административния капацитет в услуга на гражданите и бизнеса	Организиране и провеждане на обучения за професионална квалификация на служители от общинската администрация			200	ОБ, СЕС	X	X	X	X	X	X	X	ДАПИОФБ	
		Езикови обучения на служителите на общинската администрация	ДА		100		X	X	X	X	X	X	X	ДАПИОФБ	

Програма за реализация на ПИРО на община Крушари за периода 2021-2027 г.
описание на предвидените мерки и дейности

Приоритет	Мярка	Дейност/проектна идея*	Програма за туризъм***	Територия/зона за прилагане на интегриран подход (зона за въздействие)**	Индикативен бюджет (хил. лв.)	Източник на финансиране	Срок за изпълнение							Административна структура (звено в общината), отговорно за реализация на мярката
						Програма	21	22	23	24	25	26	27	
Общо ПИРО					24 547									
	Мярка 4.3. Междубщински и международни сътрудничества и партньорства за решаване на общи проблеми	Изграждане на междубщински сътрудничества и партньорства за решаване на общи проблеми, както и за постигане на интегрирана социално-икономическа и културна общност	ДА		0		X	X	X	X	X	X	X	ДРРХД
		Работа с побратимени градове	ДА		0		X	X	X	X	X	X	X	ДРРХД

* Възможно е една мярка да включва само една дейност и тогава мярката и дейността съвпадат. Различни дейности и проектни идеи се посочват само в случай на комплексни мерки, които се осъществяват чрез повече от една дейност.

**Посочва се дали съответната мярка ще се осъществява само на територията на определена зона за прилагане на интегриран подход (зона за въздействие), в друга територия извън зоните или на цялата територия на общината. В случай че мярката ще се реализира в приоритетна зона за прилагане на интегриран подход (зона за въздействие) се посочва само

*** Проекти и дейности, които допринасят за изпълнението на програмата за развитие на туризма